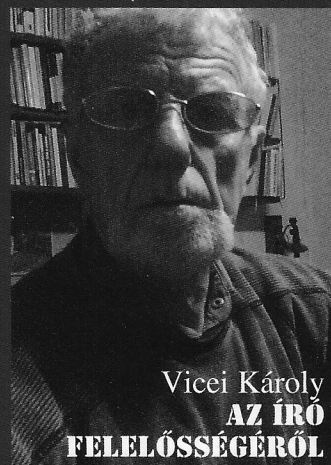
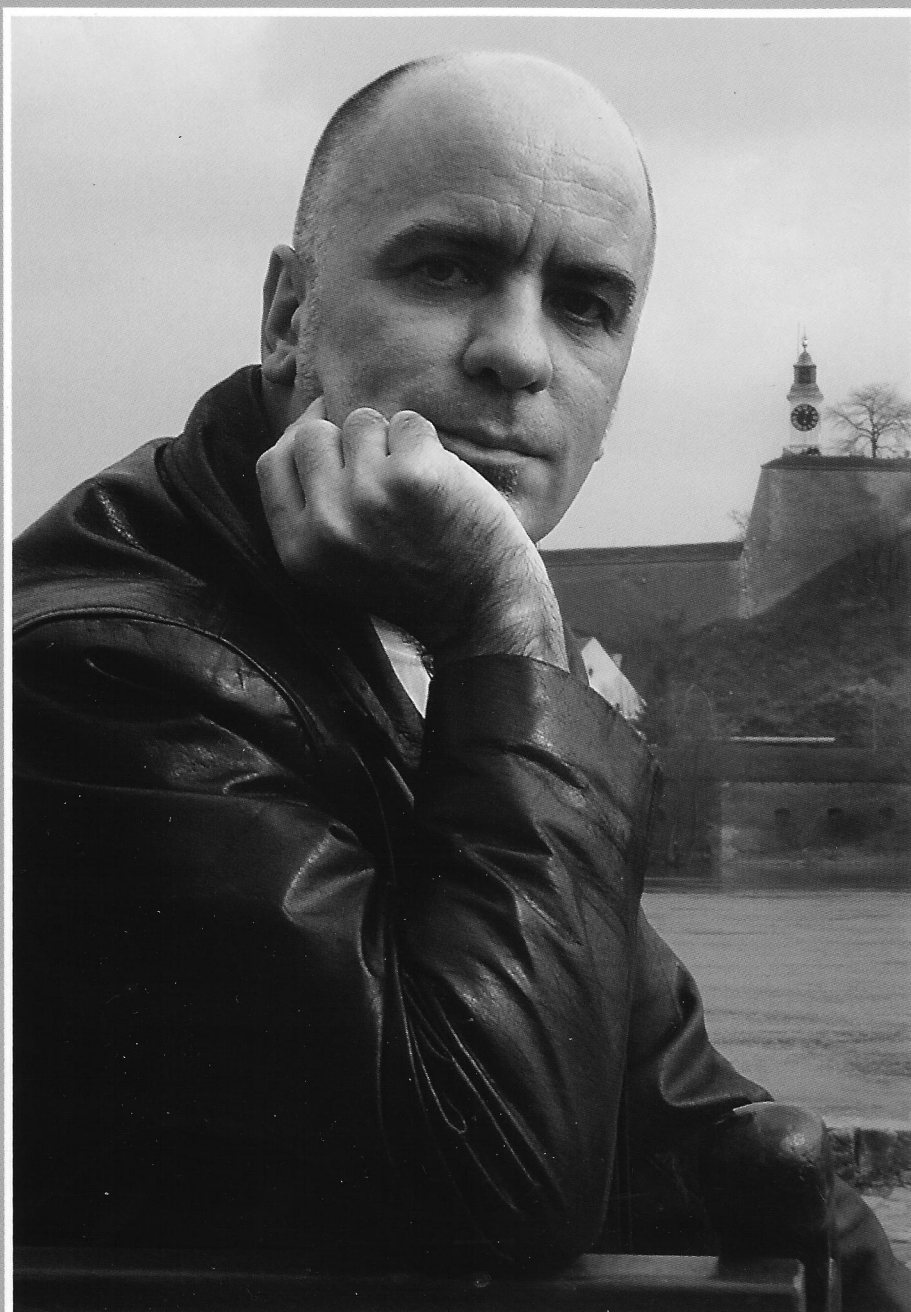

MAGYAR NAPLÓ

Vicei Károly
**AZ ÍRÓ
FELELŐSÉGÉRŐL**

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Vendégünk
Kontra Ferenc

Mezey Katalin
Vasadi Péter
versei

Miklya Luzsányi
Mónika
prózája

Szépirodalmi művek
az 1956-os
forradalom szellemi
előkészítésében
Vasy Géza tanulmánya

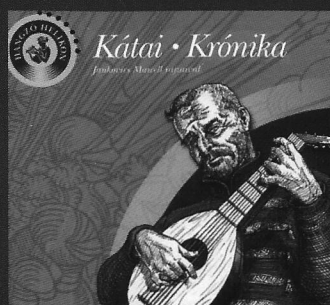
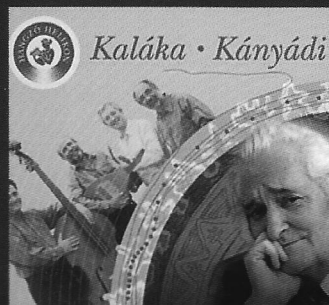
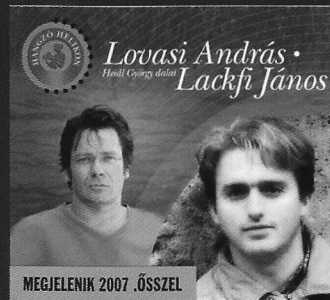
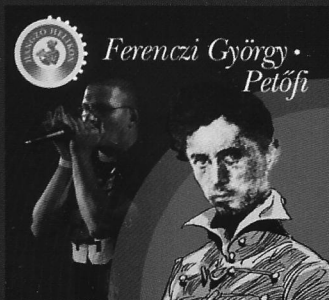
Szabó Lőrinc első
igazolási tárgyalásának
jegyzőkönyve
(1945. május 9.)
közléteszi Horányi Károly

A Magyar Írószövetség
tisztújító közgyűléséről

A Barankovics István
Alapítvány
irodalmi ösztöndíja

IV. KÖLTÉSZEZET VÁSÁRA

a Könyves Szövetség és a Hangzó Helikon rendezésében
NEMZETI SZÍNHÁZ, OKTÓBER 7., 10.30 - 18 ÓRÁIG

EGÉSZ NAP VERSESKÖTET ÉS CD VÁSÁR. A JELENLEVŐ KÖLTŐK ÉS ELŐADÓK DEDIKÁLJÁK A KIADVÁNYAIKAT.

KÖLTŐK

Baán Tibor • Csokonai Attila • Czilczer Olga • Filip Tamás • Iancu Laura
Kányádi Sándor • Képes Gábor • Király Farkas • Lackfi János
Lukács Sándor • Mezei András • Szecsődi Tamás Leó • Szent Ernő
Tatár Sándor • Tóth Krisztina • Turcsány Péter

ELŐADÓK

Ferenczi György és Rackajam • Jordán Tamás • Kaláka együttes
Kátai Zoltán • Lovasi András • Misztrál együttes • Sebő együttes

RÉSZLETES MŰSOR AZ ALÁBBI HONLAPOKON:

WWW.KONYVES-SZOVETSEG.HU • WWW.HANGZOHELIKON.HU

WWW.NEMZETISZINHAZ.HU • WWW.KALAKA.HU

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kó Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gyergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: *Jávorszky Béla* és *Bellus Ibolya*

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné*, *Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

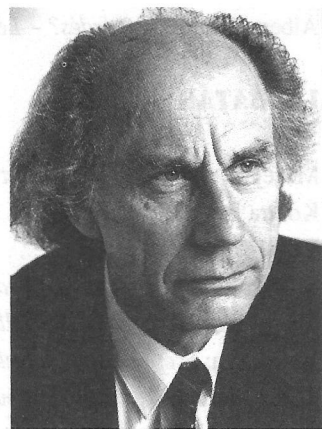
www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekken elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.*

**A címlapon Kontra Ferenc
(Alexandar Jovanović felvétele)**

Sorskérdés? – Létkérdés!

Hamuesőben élünk. Füst, pernye, fojtogató, gyilkos por. Ha kinyitom a tévét, ez mérgez, ha kézbe veszem az újságot, ettől fuldoklom. Mintha egy kitörés előtt hánykódó vulkán tövében élnénk, és nem vagyunk hajlandók tudomásul venni, hogy a távoli morgás nem a jövő zenéje, és az azt kísérő fényjelenségek nem valamiféle nagy győzelmi ünnep előkészületei. Hazugság, vád, nemtelen támadás, az értéket semmibe vevő, a személyiséget megalázó pökhendi vagy rosszindulatú rágalalmazás áradata sodor magával valamennyiönket. Nincs ellenük védekezés, a levegővel szívjuk magunkba a mételyt, az ivóvizünket is ezzel szennyezzük. Ráadásul semmi sem az, aminek mondják. Az áldozatról kiderül, hogy csupán csalétek volt, a jótékonyaságról, hogy beugrató reklám vagy a pénzcsinálás magakellettő fortélyja. A szavak is hűtlenek lettek hozzánk, fokozatosan veszítik el igaz jelentésüket, s ha valaki komolyan veszi őket, legjobban esetben, mint maradit, megmosolyogják. Az idősebb Pliniust, – ha tudnának róla – bizonyára hülye baleknak neveznék, mivel a Vezúv kitörésekor nem a menekülésre gondolt, hanem a veszély közvetlen közelébe hajózott, hogy mentse, segítse és erősítse a menekülőket. Hogy maga is odaveszett? Nem érdem, legfeljebb sors.

Mi történt velünk 1956-ban? Felemeltük a fejünket, s ránk tapostak. A megtorlás elől több százezer tetterős fiatal, majd egy nemzedék, külföldre menekült. A demográfiai veszteség felmérhetetlen. És mi történt egy eszten-deje? Újra megtapostak bennünket, hogy emlékezzünk, hogy emeljük fel végre a fejünket.

Hamuesőben élünk, s míg a diktatúrába hajló, a hazugság lidérctoijásából kikelt hatalom cinikusan szajkózza az ország kiárusításával finanszírozott népboldogító reformjait, tudomást sem veszünk arról a fenyegetésről, amely – ha nem történik valami csoda – maga alá temet.

A kettős demográfiai veszélyre gondolok, amely paradox módon, bárhonnán nézzük, minket megsemmisítéssel fenyeget. Egyik oldalon a túlnépesedés, a hatmilliárdos emberiség feltartóztathatatlan expanziója, a másikon az a térség, amelynek lakossága a születésszám visszaesése miatt nem tudja önmagát reprodukálni, ahol a természetes „szaporodás” negatívba fordul. Az „egyke” (sőt az „egyse”) ma már nemcsak az Ormánságban divat, az egész ország hiperormánsággá változott, egyre több a bedeszkázott ablakú ház, a bezárt óvoda, a kiürült templom. A munkanélküliség helyett rövidesen az *embernélküliség* kísért, és a kiürült térségeket – Európát és benne Magyarországot – a külső demográfiai nyomás tojásbéjként összeroppantja.

Akik betelepítéssel akarják ellensúlyozni a népesség fogyását, azok a *nemzeti közösség gyilkosai*. A Kárpát-medence gazdaságát esetleg fellendítik, a nemzetet viszont bizonyosan megölik. De hát, mit nekik Hecuba!

A sajtóból, a médiából ránk záporozó szenny mindezt feledtetni igyekszik, pedig ha ezt az egyetlen kérdést nem sikerül megoldanunk, ha a lelkeket megülő pernyét nem fújja el egy kijózanító, önmagunkra eszméltető szélvihar, ha nem tudjuk gyermekekkel „betelepíteni” ezt az országot, akkor további történetünk nem lesz más, mint egy hosszúra nyújtott halotti szertartás.

Sorskérdés? Azon már rég túlléptünk. Az egyetemes magyarság létkérdése ez.

Albert Gábor

Albert Gábor: <i>Sorskérdés? – Létkérdés!</i>	1
---	---

LÁTHATÁR

Mezey Katalin: <i>Lelki gyakorlat; Isten árnyéka; A senkiföldjén; A kéz</i>	3
Kontra Ferenc: <i>Hotel Osijek</i>	5
Vasadi Péter: <i>Barátság</i>	9
Miklya Luzsányi Mónika: <i>Úrvacsora</i>	10
Ébert Tibor: <i>Epigrammák; Hallgatás</i>	14
Vasy Géza: <i>Szépirodalmi művek az 1956-os forradalom szellemi előkészítésében</i>	15
Falusi Márton: <i>A köztársaság nevében!</i>	19
Antal Attila: <i>Történelem és aktualitás</i>	20
Benő Attila: <i>(Kőmadár)</i>	22
Horányi Károly: <i>Szabó Lőrinc első igazolási tárgyalásának jegyzőkönyve (1945. május 9.)</i>	23

NYITOTT MŰHELY

Bíró Gergely: <i>„A tiszta beszédnek nincsen oldala” (Beszélgetés Kontra Ferencsel)</i>	31
---	----

NÉZŐPONT

Vicei Károly: <i>Alkalmazott irodalom (Az író szabadon „felelős”)</i>	55
---	----

KÖNYVSZEMLE

Nagy Gábor: <i>Szemiotika, retorika és esztétika – no meg a józan ész (Jan Mukařovský: Szemiológia és esztétika; Szegedy-Maszák Mihály: Az értelmezés történetisége; Paul Ricoeur: Az élő metafora; Antoine Compagnon: Az elmélet démona, Irodalom és józan ész)</i>	59
Wutka Tamás: <i>Maradandó hullafoltok (Lackfi János: Halottnéző)</i>	62
Márkus Béla: <i>Andrej Bodor szoknyája (Berniczky Éva: Méhe nélkül a bába)</i>	63
Szénási Ferenc: <i>Az eltűnt mondat nyomában (Dante Marianacci: Tiszavirágzás)</i>	65
Kápolnai Iván: <i>Szovjet légerekben (Stark Tamás: Magyar foglyok a Szovjetunióban)</i>	66
<i>Beszámoló a Magyar Írószövetség tisztújító közgyűléséről</i>	68

**Számunkat Veress Pál munkáival illusztráltuk.
Grafikai megtekinthetők az ARTE Galéria és Aukciós Irodában
(Bp., V., Ferenczy István u. 14.) 2007. szeptember 14. és október 10. között.
További információ: Marsó Diana (20) 477-4228**

Veress Pál (1920–1999) festő, grafikus, Szőnyi István tanítványa volt. Most bemutatásra kerülő munkái egy feleségének tett ígéret nyomán készültek: mindennapos penzumként rajzol, csak neki valamit. A válogatás most került először a nyilvánosság elé.

MEZEY KATALIN

Lelki gyakorlat

*Ne bízzál jobb jövőben.
A könyvekből kihagyták
sorsod lapjait. Előre elfeledtek.
Ki veszi észre a hiányt,
mikor sietve, vizsgára menet,
átlapozza a tankönyveket?
Ne bízzál jobb jövőben.*

*Az indián nem jó, ha élő,
és nem jó, ha halott.
Az indián csak fogja a helyet.
Aki nem tud érvényre jutni,
nincs. Ne bízzál jobb jövőben.*

*Nem vállaltad a nemtelen
tülekedést. Kerülő utakra
a képességed vezetett:
a megfelelni nem akarás.
Ne kívánd meg hát,
amit mások elértek
(de ne vedd meg azt,
amit nagyon kívánsz).
Ne bízzál jobb jövőben.
Kérdemelni nem lehet.
Kegyelmek vannak,
nincsenek érdemek.*

Isten árnyéka

*Nekem csak Isten
árnyéka jutott.
Hatalmas árnyék,
fölér a zenitig
és alattunk jár,
mélyen a földben.
Láthatatlan karéja
betakar.*

A senkiföldjén

Kolumbán Miklós emlékére

*Az arcán készenlét, hogy bármikor bárkinek
újra és újra elmondja legbensőbb szégyenét.
A döntést, ami a hűtlenségre magyarázat,
a kiszakadás mentségét, ami sosem közös,
hiszen akkor beismerni nem lenne kudarc.
A világ elé tárja, szinte már érzéketlenül,
nem sírva el a lényegét. Ami pedig a sírás maga.*

*Míg újjászületését kívárni kényszerül,
itt ül személytelen magányban,
mint autóstoppos útszéli árokparton,
az öreg parókia turistakonyháján,
a félszáz éves, vétlen tárgyak között,
és éppúgy kenyeret és lekvárt eszik,
mint evett negyven éven át odahaza.
A turisták füstöltkolbász szaga elől
reggeli idején templomba menekül,
imádsággal és szenteltvízzel hűti
az éhség és irigység ördögét.
Másoktól levetett ruhái hátán
házaja neve áll. Csak ő nem látja.
Feszülő homlokán várakozás világít.
Nincsen, aki ennél többet ígérne.*

A kéz

*Álmában egy férfikezet látott. Előbb a tenyerét, amelyet sűrű, sötétzöld
zuzmószerűség borított. Csak a hüvelykujja és a csuklója volt szabad. Vé-
gig is simított a durva tapintású, zölden benőtt ujjvégeken. Érezte, ahogy
az apró valamik ellenállnak, a keze alól rugalmasan kiugranak. Hallot-
ta a saját, kétségbeesett hangját:*

*– Nem tudom, mi segít ezen? – Orvosi szerekre gondolt és tudta, hogy a
szinte minden sebet begyógyító olaj ezzel a kinövés-szőnyeggel szemben
hatástalan marad. – Mert ez nem él.*

A kéz meglebbent a szeme előtt és megfordult.

*A tenyeret és az ujjak belső oldalát már benőtte a sötétzöld gumibozont,
a kézfej hátát azonban még természetes bőr fedte. De hosszanti sávok-
ban, selymes pókhálóhoz hasonlóan ugyanaz a zöld szín mutatkozott
rajta, mint a tenyéren.*

Sírt: – Nem tudok segíteni.

Szinte felsikoltott a gondolattól, hogy ez a kéz esetleg megérinti.

KONTRA FERENC Hotel Osijek

Kisétált az egész város. A folyóból visszaverődő fényben lüktetett a sétány a téli csónakkikötőtől egészen a várig, a hullámszámba váratlanul felcsattanó nevetések vegyültek, a teraszok vendégseregének egybefüggő morajlását vitte tovább a Dráva.

A következő szám a tizenhetes, hallottam valahonnan.

Mindenki ugyanebbe a közös tarkaságba akart belevegyülni.

Legalább két tucát plazmatévé visszahangozta a gólt. Persze laptoposok is voltak a vízig nyúló teraszokon, mert otthon az is nagyon magányos lenne. Talán azt várták, hogy feltűnjön egy ismerős hang.

Egy fiatal pár közeledett. Nem is sétáltak, inkább csak úgy ögyelegtek egymás mellett.

Rajtad nincs olyan jel, amit szeretnél eltüntetni?

De igen, ez itt.

Egy lendületben a bőrkabát tűnt fel, amit a fiú levett. A lányt kifejezetten szórakoztatta, hogy milyen nagy rá, lígett-lógott rajta esetlenül. Mintha egy óriásteknős kölcsönözte volna rá a páncélját.

A fiú szabaddá vált karján a tetoválását mutatta.

Miért éppen ezt a sablonos szimmetriát választottad? Olyan hamar megunják ezeket a keleties vonalakat. Éppúgy kimennek a divatból, mint a halálfejek.

Nem érted ezt, gyakran egy pillanatért élünk, és ha nem vigyázunk, a pillanat magába zár.

Micsoda szellemi gubanc, gondoltam magamban. Néztem utánuk, és furcsálltam, hogy a kigyúrt izmokra tetovált minta kimegy a divatból, a bőrkabát pedig nem.

Két overallos alkalmazott pezsgődobozokat rakott ki egy kék kombiból. Hátukon a kék feliratból látszott, hogy a szálloda alkalmazottai voltak.

Mindig volt ebben a helyben valami csoda, valami légiés ábránd. Ahogy mindannyiunk fölé magasodott, főleg sötétedés után, amikor kivilágították, és minden ablakát elúszni láttuk a folyóban. Akkor sem kopott meg a patinája, amikor már jóformán bárki megengedhette magának, hogy betérjen. Már nem számított olyan drága helynek. A szőnyeg persze kéken futott felfelé, ahogyan a régi szép időkben, mintha legalábbis a folyóról kapta volna a nevét. Talán az lett volna a hitelesebb. A Befor the Down valamelyik feldolgozása szólt a hetvenes évekből. Felmentem a lépcsőn, és leültem az egyetlen üres asztalhoz.

A háború alatt, amikor a világ minden tájáról idesereglettek a fotóriportrek, a becsapódó repeszek ellenére

is kitarítottak, itt maradtak, csak azért is. Pedig közülük sem mindenkinek az életét védte meg a hely szelleme.

És a csodából mindvégig maradt valami.

Kiállok mindenki elé, én nem hülyéskedem el a szakmát – mondta az új tulajdonos, amikor ebben az épületben hatalomra került. Pedig nem volt éppen gyakori a városban, hogy valakinek a szavait így, szó szerint megjegyezzék.

Frissen tataroztatta. Skojónak hívta mindenki, azt sem tudtam, ez a beceneve vagy a vezetékneve. Először az Alastor bevásárlóközpontot virágoztatták fel, aztán továbbadták a Konzumnak, azon vették meg a szállodát. Úgy alakult a családi vállalkozás, hogy az apa a Mercedes helyi üzletét szerezte meg, így lett a fiáé a szálloda. Érződött némi változás. Nem is fiatalosabb, talán inkább alkalmazkodóbb lett, a szakma európai sztenderdjéhez igazodó.

Valamikor nem tudtam úgy végigmenni a rakparton, hogy ne botlottam volna ismerősbe. De ezek a gyakori véletlenek még akkor voltak, amikor évekig Eszéken dolgoztam a várban. Azt gondoltam, hogy így van ez rendjén, közülük talán senki sem maradt itt.

A háló végigfekszik a járdán, mint egy óriás neccharisnya. A Drávából egy fiatal nő tetemét húzzák ki – bent, a szálloda Gesztenye-termében már mesélni kezdte az egyik férfi, hogy vízbe hullt, mint egy rózsza. Legöngyölte a harisnyáját a combján, felemelte, hogy lobogjon a szélben, aztán összehajtogatta, rátette a többi ruháját is a csónakkikötő mólóján.

Az italt az asztalon hagytam, és sietve mentem lefelé a lépcsőn sok más kíváncsival együtt. A tömeg addigra úgy felduzzadt, hogy csak a mentőautó pörgetette lámpáját a mocorgó fejek fölé. Aztán elszirénázott a Vörös-templom irányában a kórház felé.

Talán azt vártam, hogy a hőmpölygésből feltűnjön egy ismerős arc. Leültem a padra, a víz sötét felszíne mintha megdermedt volna, inkább egy sima tóra hasonlított. Csak a léptek hallatszottak, cipőkoppanások egymás után. Az elsiető árnyak egymásba vesztek a szürkülletben. Milyen furcsa, különböző irányból érkeznek, és mind ugyanarra tartanak. Egyedül, és sohasem csoportosan vagy párosával. Mint egy veterán tekecsapat. Valahol nyilván kezdődik valami. Fiatalabb vagy idősödő, kopaszodó férfiak. Mintha már nem is itt lennének, csak mennek megszállottan egyfelé. Nem ráérős séta ez, hanem izgatott igyekvés, hogy ne maradjanak le valamiről. Mintha valami titkolnivalójuk lenne.

Én viszont nem siettem, inkább gyanakodva vizsgáltam a környéket. Semmi kétség, a bokrok mögött tűntek el. Bekanyarodtam egy alacsony, köpcös után, aki jó hangosan belehadarta a mobiljába, hogy legalább három óra hosszat nem lesz elérhető. A sétány kiszögellése nem vezetett sehova. A bokrok a kukák sorát takar-

ták. A bádogtetőkön macskák morogtak egymásra, lent pedig egy elcsapott kutya lakmározott.

Egy tűzfalal találtam szembe magam, előtte párkánnyal, ami nem összefüggő betonból készült, inkább kordonra hasonlított, csak a csövek alját süllyesztették a járdaszegélybe, mintha ide tartósan biztonsági intézkedések kelletnének. Ez a rács csak azoknak lehetett szokatlan, akik először tették be a lábukat erre furcsán őrzött területre, amelynek akkor is figyelmeztető jelleget adott a rács, ha semmi nem utalt itt veszélyre. A lefelé vezető lépcsők egy ajtóhoz vittek.

Las Vegasnak hívták, ami legalább egyértelművé tette, minek nézek elébe, és kevésbé tűnt lepusztultságában olyan nagyzólnak, mint a legapróbb falu kocsmájának neve, a Casablanca. De láttam már a közelben fából tákolat bódét is, aminek a tetején karácsonyfaágókból formázva a Hotel California villogott.

Akik ide jártak, nem úgy néztek ki, mint akik az elnevezést ironikusnak találják. A Csukd be az ajtót! felirat sem szorult magyarázatra, mert az erősítés messze elhallatszott, ha valaki benyitott. Annyiszor hallottam pedig, mégsem jöttem rá, honnan jöhet a hang.

Itt biztosan olcsóbb a sör. De akkor miért nem inkább a zene üvölt ilyen hangosan? És mitől ez a nagy feszültség?

A félkörívben, téglából rakott mennyezet és a hosszúkás terem régi pincére utalt. A pultnál nem az üvegeké volt a főszerep. Az asztaloknál sem a poharaké. Nem alkoholisták jártak ide. Egymás mellé rakott cédulákra meredve ültek sorban, mint a negatív utópia klasszikus alkotásai: mereven a számokra figyeltek, a golyóstolluk megállt a levegőben, minden pillanatban ikszelésre készen. Ajkukat beharapva, feszülten várták a nyerőszámokat.

Először nem is nagyon figyeltem oda, csak sokkal később tudatosult bennem, hogy ide főleg az én korosztályom jár. Sok ismerős is akadt, olyan „rémlik valahonnan” arcok. Magányosan a papírjaikra tapadtak, csak időnként kortyoltak a poharukba, ha kiszáradt a torkuk. A füst töményen megülte a pincét. Ha valaki jól belenézett ebbe a világba, szinte csípte a szemét a látvány; biztosította ugyan a légcserét néhány ráccsal burkolt, forgó lapát, hogy némi levegőhöz lehessen jutni, mégis, a folyamatos köhécselés nem annyira az izgalom, sokkal inkább a légszomj tünete volt.

Ki-lenc, a ki-lences!

Tele volt a terem görcsrel és türelmetlenséggel. Nem is lehetett egymás szavát érteni, nem is láttam, hogy bárki szólt volna a másikhoz. Egyetlen dübörgő hangé volt a főszerep, a számokat mondta határozattan és szenvtelenül.

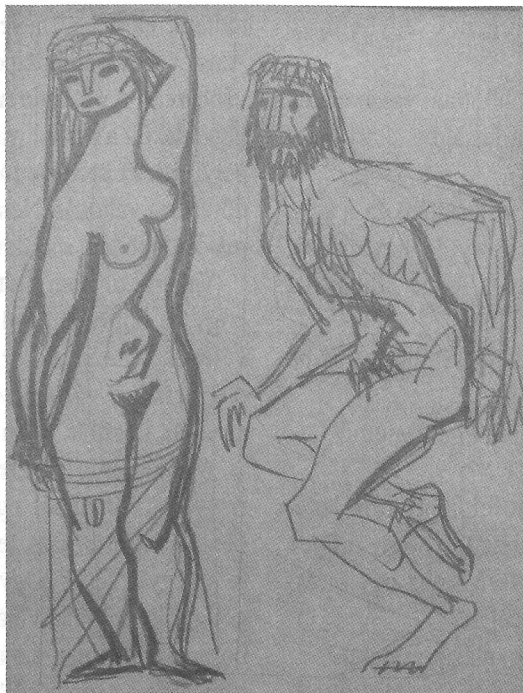
Mégsem tűnt el mindenki nyomtalanul. Felfedeztem, honnan jön a hang. Ettől kicsit ismerősebbnek látszott minden. Jadranka szétcigarettázott hangszálai eleve olyan recsegve artikulálták a szavakat, mintha a hangszórók torzítanának. Ettől nem derült ki az sem, hogy ez egy nő hangja. Neme sem volt, nehogy valami érzelem vegyüljön bele, még azt hinnék, összejátszik valakivel; nem akart hangsúlyozni semmit, nem akart valaki lenni, nem dobálózott a számokkal, nem hangsúlyozott, és nem illett bele semmiféle előítéletbe. Annak tekintette a számsorolást, ami. Kigördült elé a golyó egy sín páron, és egy újabb akváriumba került. A fényes nikkelcsövek csak dekorálták a játék mechanizmusát, azt a látszatot keltve, mintha létezne a szerencsének bármiféle belátható törvényszerűsége. A helyzet semmiféle időhúzást nem tűrt, a legapróbb fennakadás is bizalmatlan morajt keltett: a játéknak a szokott ritmusban, megállás nélkül, folyamatosan kellett peregnie.

Aztán váratlanul káromkodások özöne. A szétcsapó indulatok fröcsögő elégedetlensége.

Hogy ez már a következő forduló, azt a hevesen gesztikuláló, dühös emberekről lehetett látni, akiknek már hosszú ideje nem volt szerencsájuk, legtöbbször ilyen harsány indulattal álltak fel az asztaltól. A sikertelenségnek, a balleságnak, hogy idejártak, mindig más volt az oka. Hiába álltak az asztalok között szemétkosarak, az összegyűrt papírlapok összefüggő avarszőnyeget alkottak a padlón.

Igazából csak az tud így számokat felolvasni, aki sohasem játszik. Rákönyökölttem az egyik asztalra, és csak szemlélődtem. Jadrankát mindenki ismerte. Valaha a Török hídhoz címzett szórakozóhelyen műnépdalokat énekelt a Dráva túlsó partján. Mi csak hegyi tangónak neveztük lenezően ezt a műfajt, mégis gyakran betértünk. Ma már csak az épület szétlőtt romjai látszanak. Nem volt bennem semmiféle nosztalgia, jobb lett volna régen eltűnni a romokat. Aki el akart innen menni, az akkor is elment. Sosem volt különbség, azokat akkor is elfelejtették, ahogyan ma is.

A fellépés rutinja meglátszott rajta, mint ahogyan egész lényén az idő múlása, amit a fölül helyezett tábla

kegyesen félhomályban tartott. Talán tapintatból nem irányítottak rá egy kisebb fényszórót.

A megszokás nyilván leradírozta a méltánytalanság érzetét, mert senki sem figyelt ennek a munkának az unalmára és lehetetlenségére, hiszen Jadranka csak egy rutinos mikrofonba mondó nő volt, és éppen olyan lehetetlenre vállalkozott, mint egy hírolvasó bemondó, aki szintén nem tudott az összes lezuhant repülőgép minden egyes utasával szörnyethalni, csak apránként történt vele élő adásban, és az a sok kicsi lassan a plafonig ért.

Gyorsabban lehetett itt öregedni. A nyirkos falak magukba szívták egy legördülő cseppet mindenikből, aki kiizzadta aznapi szerencsáját. Csak az igazán kicsik próbálnak így meggazdagodni, aztán még kisebbek lesznek; csak a pincefalak bírhatják az indulatokat, a téglákhoz csapott poharakat, az eltékozolt pénzt és időt.

Nem akartam hinni a szememnek. Davor, nahát, felbukkant még valaki a múltból. Egészen véletlenszerűen szoktunk találkozni. Csak amolyan régi ismerős volt, akinek köszön az ember, de még arra az egyetlen közhelyes mondatra is ritkán áll meg, hogy a hogyléte felől érdeklődjön. A téren, a szemközi biztosítótársaságnál dolgozott.

Fiatalabb volt két évvel, igen, láttam a kórlapján, őt akkor tolták ki a műtőből, engem pedig akkor vetek fel az osztályra. Két nappal a tizenkettedik születésnapom előtt. Ezt meg ő olvasta le az én kórlapomról. Mert a szülei egy nagy csokoládét hoztak nekem. Szalaggal átkötve. Csak néztem fel rájuk, mint két óriásra. Nahát.

Az apja sebész volt a szemközi épületben. Gyakran benézett hozzá, de nem volt körülötte különösebb felhajtás, a gyerek is hozzászokott, hogy az apja kicsoda, és már olyan természetesen viselkedett, hogy ez senki sem szúrta szemet. Társasjátékot játszottunk a kórteremben, az asztalnál, ahova az ételt is hozták. A dobókocka végigpattogta egy héten át a délutánokat, az idősebbek is odaültek néha, csak úgy, figyelni a játékot. Itt nem voltak súlyos betegek. Nem hiszem, hogy a halál bárkinek is az eszébe jutott volna.

Néhányszor találkoztunk később is Davorral. Megvolt a telefonszáma, és amikor középiskolás voltam, felhívtam, hogy vegyen jegyet a Bijelo dugme koncertjére, amit a Zrinjevacon tartottak, az eszéki fedett sportcsarnokban.

Selma, Selma!

Az ő társasága, a baráti köre kellett hozzá, hogy megismerjem ezt a zenét, hogy aztán minden lemezüket megvegyem.

Belemerült a számokba, nem vett észre. Lehet, hogy nem ismerne meg, annyit változtam azóta. Most miért hoznám zavarba?

Kisétáltam. Napok teltek el, eszembe sem jutott a Las Vegas.

A következő szám a hatos!

Az első igazi nyári nap volt.

Aznap tartották a harangozók versenyét a katedrálisban. Egyenruhában érkeztek a négytagú csapatok, és tartaléknak jött mindegyikkel az ötödik ember. Felsorakoztak a szökőkút és a városháza közötti téren.

Egész nap zúgtak a város központjában a harangok. Délelőtt még úgy éreztem, olyan, mint valami természeti csapás, aztán hozzászoktam, talán mások is így voltak vele, mert azt tapasztalták, hogy át lehet venni a rezgéshullámokat. Mégiscsak történik valami, amiről nem szabad lemaradni. Kinyíltak az árvácskák az ágyásokban, és a pattogatott kukorica illata betöltötte a sétányt teljes hosszában. Akkor tértem be újra.

Csak néztem, honnan a csodából lehet rájönni egy vadidegen városban, hogy létezik egy ilyen hely. Két pirosposztag arcú norvég harangozó ült le a szemközi asztalhoz, és olyan rutinosan helyezték el a papírjaikat, mint ha otthon lennének. Háttal ültek Jadrankának, mint a süketek, aki a szemközi falon elhelyezett digitális kijelzőről olvasták le az éppen kihúzott számokat.

A következő szám a tizenhetes!

Zúgott a fejem a harangoktól. Egy óránál tovább a számokat sem bírtam. Kóvályogtam az utcákon.

Amikor a parkon át hazafelé mentem, virradt a reggel

Eszék felett. A fehér hatytyúk aludva pihentek a tó sima tükrén a hókirálynő háza előtt, és a karsú palota bíborosan vált el a sápadt zöld éjtől. Az aznapi újság címdala jelent meg előttem. A halott nőre gondoltam, aki egy tulipánt markolt a kezében, és a markolás a virágnak csak egyetlen szirmát őrizte meg.

Gondoltam, ez a szombat szerencsét hoz. Már ötödször mentem oda, mire rászántam magam, hogy vegyek három lapot. Úgy láttam, ennyit egyszerű követni. És még szórakoztató is lehet. Nem nyertem a következő hárommal sem. És nem is mér-

gelődtem. Talán addig szabad csak játszani, amíg az ember tisztában van vele, hogy nem meggazdagodni jár ide.

Gyúrtem össze a papírjaimat, amikor elkezdődött a dübörgés.

Mint a puskaropogás.

Gyerünk, kifelé!

Leállt a játék, mindenki hagyta az asztalát, a papírjait, és igyekezett fel a lépcsőn. Néztük a furcsa tüneményt, mint a kisgyerekek. Talán azért, mert így és ilyenek még nem láttuk. Mintha nagyítóüveg által.

De hiszen ránk lövik a rakétákat.

Annál izgalmasabb.

Veszélyes a szikrapattogás!

A sorozatropogásoktól ösztönösen megrázkódott mindenki.

Hullott ránk kibomolva a mennybolt összes csillaga.

Széttárt ernyők.

És a tűzijáték közben szóba elegyedtek egymással, akik naponta találkoztak, mint régi ismerősök, csak addig nem volt miről beszélniük, és most jöttek rá, hogy valami mégis összeköti őket, talán a tűzijátékról váltottak esetlenül néhány szót.

Nem is volna szabad fölénk lőni a tűzijátékot – mondta Davor.

Miért, ki tudja azt, hogy mi itt vagyunk – válaszolták neki kórusban.

Erre kitört a nevetés.

Egy hatalmas pukkanással valami iszonyatosan nehéz arany vízesés zúdult ránk, mintha egy kovácsműhely kazánjából ömlene a tüzesre forrósodott fém. Erre a pillanatra időzítette a látványtervező a pezsgős élőképet.

A Hotel Osijek Gesztenye-termének teraszán feltűnt az ifjú pár, poharat emelgettek, koccintgattak a násznéppel. Kacarászva nézték a tiszteletükre rendezett tűzijátékot.

Közben azt figyeltem, milyen szabályos sorfalat álltunk a kukák mögött. Egyesek mosolyogva megjegyzéseket tettek az ifjú párra. Nem is voltak már olyan fiatalok.

A végére hagyták az igazán látványos elemeket. Egyre sűrűbbek lettek a lövedékek. Mintha egyre közelebb ért volna hozzánk, a kukákon pattant szét egy-egy szilánk, a parányi parazsakat éppúgy érezni lehetett a bőrünkön, mint a csillagszórót. Egyre fenyegetőbben söpörte felénk a gyönyörű látványt a folyó felől érkező szél. Lassan a végéhez közeledett a produkció. Fent, a teraszon tapsolni kezdtek. Ezek már az utolsó fényrózsák voltak.

És ekkor valami furcsa érzés fogott el bennünket. Valami szúrós szaggal kísért fojtogató légszomj. A tűzijátékot követő füst elnyúlt a vízen, és homályos felhőként lebegett tovább a sétányon. Elöntötte lassan az egész

partszakaszt. Közeledett felénk. Megülte az egész környéket, mintha nyakig a füstben álltunk volna, és nem oszlott szét, ahogyan vártuk volna, mert ez nem is igazi füst volt, hanem alattomosan kúszó köd, ami pillanatok alatt átláthatatlanná vált.

Mi ez a szag, ami beszippantja az embert az egyre kibővülő koncentrikus körök zuhanó mélyére?

Mint altatáskor, amikor a mandulánkat vették ki.

Amikor az arcomra tapasztották a maszkot.

Davor sem mondott többet, eltűnt a szemem elől a ködben.

Szédültem az oxigénhiánytól, és rohantam, mentem, csuklott a lábam, vonszoltam magam kifelé. Amerre gondoltam, hogy kifelé lesz.

A füst lehúzódott a lépcsősor alá. Néhányan bemenekültek a pincébe. Mások éppen az ellenkező irányba.

Levettem a kabátom, és az arcomra nyomtam. Még mindig könnyezett a szemem.

Kirajzolódott lassan előttem a part sétányának lámpasora, most már tudtam, hol vagyok. Mert hosszú pillanatokra úgy éreztem, mintha egy ismeretlen helyen tévedtem volna el. A szálloda fényei sem látszottak távolinak. Felnéztem, és még mindig ott álltak a pezsgőspoharakkal, vidáman nevetgéltek. Egy bécsi kerिंगő hegedűi szóltak. Szaporán kapkodtam a levegőt, megtámaszkodtam a saját térdemen, mintha addig futottam volna. És a tiszta levegőtől lassan visszanyertem az egyensúlyomat.

De mi történt közben velünk? Hátranéztem. Seholy lélek. Mint aki szellemeket látott, mint aki egy másik időzónából tért vissza, és igazából még nem fogta fel, mennyi ideig maradt távol. Néhány tejszerű kis felhőfoslány emlékeztetett csupán a történetekre. Elcsendesedett a környék. Talán csak én ijedtem meg jobban a kelleténél, és a többiek már régen visszamerevedtek önmagukba, vásárolják a szerencselapokat a kasszánál, ikszelik a számokat, mintha semmi sem történt volna, és meg kell várniuk a következő puskaropogásszerű zajt ahhoz, hogy újra szóba elegyedjenek egymással.

Mi hozza össze inkább az embereket: a veszély vagy a változás?

Itt tartottam a gondolataimmal, mire visszaértem a kukasorhoz. És valaki volt ott. A két lába látszott csak. Tele volt a föld vörös tulipánszirmokkal.

Talán elszédült.

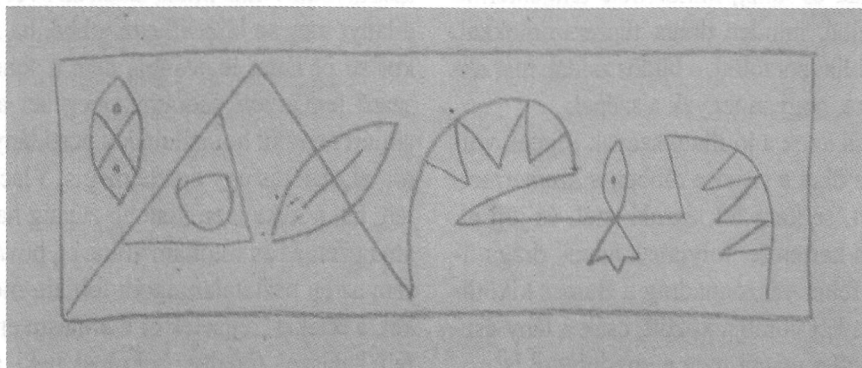
Beesett két kuka közé, és beverte a fejét. Csak így történhetett.

Húztam a lábánál fogva a lámpa alá.

Kelj fel, nem hallod.

(Eszék, 2007 augusztusa)

VASADI PÉTER

Barátság*Ne csak fegyvelmezett légy;**állhatatos. Elszánt.**A másikat, hogy értsd,**füled befelé csavarodó**csigaház legyen.**Portalanított zseb a szíved.**Idd, amiket mond.**Ne szakítsd félbe.**Le ne torkold.**Tartsd vissza föltoluló**hullámaidat, merüljenek**el tüskézett tarajukkal.**A Sion-hegyen ülj**figyelmesen a másik**mondatai kavarta szélben.**De ha beszéde szennyes,**elárad, s düh, rágalom**uszadékát löki, lökdösi**a mindennapi jóság**védtelen lábaihoz,**mond ki: elég. Állj.**Rád bocsátom a csöndet,**mit a szótlanság**préselt tömörre belül;**mégsem levegőtlen.**Most ez a lélegeztetőd.**Hallgatásban érik a szó,**s lassul, ég, lehel is.**Mint két bölcs hüllő,**lüktető torokkal várakozunk**a tószíni pára**holdja alatt.*

MIKLYA LUZSÁNYI MÓNIKA

Úrvacsora

Kegyelem néktek és békesség, Istentől és a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól, oda se kellett néznie, tudta, hogy ott van, hátulról a harmadik padsorban, a fehérre meszelt, vaskos oszlopok takarásában. A templomba utolsónak surrant be most is, mintha nem is lenne, nem is léteznék, fejét lehajtja, meg ne lássák az arcát. Kalapot képzel rá ilyenkor, széles karimájú kalapot, amit a háború előtt is ritkán viseltek az úrinők. Fiumében Vlachner Anna viselt ilyen széles karimájú, fehér kalapot harminchatban, az erős napsütés ellen. Anna tejfehér bőrén könnyen kiütköztek a szeplők, elég volt elsétálniuk a kormányzóságtól a Baross kikötőbe, jaj, ne nézzen rám, rút vagyok.

Anna arcát az alatt a néhány perc alatt is megfogta a nap, néhány göndör tincs, mit nem tudott a szoros kontyba befogni, a homlokán táncolt. Azok az elszabadult tincsek, a magasra gombolt blúz alatt csak homályosan felsejtlő halmok jobban felizgatták, mint a pesti lányok bubi frizurája vagy a szépasszonyok mélyen dekoltált ruhái. Erősen tűzött a nap, forróság kívül, belül, csak fel-tátottam a számat és lihegtem, nyelvem ínyemhez tapadt, erőm elfogyott, szívem, mint a viasz, megolvadt. Más lánynál tudta volna, hogyan, ugyan, drága, ne beszéljen ilyet, hisz olyan maga, mint a fésző rózsabimbó, megvoltak a bevált mondatai, mivel lehet levenni a lábukról a lányokat, mivel a fiatalasszonyokat, még a kurvákat is szerette meghódítani, mielőtt szobára mentek. Annának mégsem tudott válaszolni, a hangok eltévedtek a hangképzőszervek labirintusában, pedig a zsigerek mélyén valahol ott remegtek az ószövetség kollokviumra megízlelt szavai, mindenestől szép vagy, én mátkám, semmi szeplő nincs benned, színmézet csepegnek a te ajkaid, méz és tej van a te nyelved alatt, és a te ruháidnak illatja, mint a Libánusnak illatja, a te mellecskéid gránátalmás kert, édes gyümölcsökkel egybe, nárdus és sáfrány, jó illatú nád és fahéj, mindenféle temjéntermő fákkal, mirha és áloé, minden drága fűszerszámokkal, összeröhögtek a bibliavers fölött, a bűdös zsidai, már akkor is értettek hozzá, hogyan tegyék a szépet.

Annához egyedül azok a jó illatú szavak illettek volna, de nem vehette őket a szájára többet, a szemérmelenség rájuk tapadt, serkenj fel, északi szél, és jöjj el, déli szél, fújj az én kertemre, folyjanak annak drága illatú szerszámai, a fehér vászonnadrág a Baross kikötőben is megfeszült a két combja között, csak a lány észre ne vegye, szégyellte magát még a gondolattól is.

Annyira más volt ez a lány, mint az eddigiek, a tizenhatot töltötték, mikor a nagybátyjuk először elvitte őket kuplerájba, akkor se viselkedett ilyen málén, az Öcsi, az igen, haza is vitte Poldi bácsi gyorsan, nem tudott mit kezdeni a lányokkal. Pedig nagy sikerük volt, két egyforma kamaszfiú, András és Béla, kicsi királyfiak, ifjú hercegek, nézzétek csak, olyanok épp, mint két tojás, vajon a lábatok köze is egyforma, a kurva belenyúlt a nadrágjukba, jobb kézzel az övét, ballal az öccsét markolta meg, kemények ezek, mint a kő, nincs különbség köztük. Hozzá fordult először, megnyitotta a sliccét, előtört az ágaskodó, vörös csikó, erős kézzel kellett tartani, tajtékot ne vessen azonnal, de a lány értette a dolgot, nem engedte ki kezéből a gyeplőt, a tövénél markolta meg, hogy szinte fájt, aztán az ujjja gyorsan lefutott, végig a gáton, egy pillanat, s már odabent járt, a farpofák között, csitulj kicsit, míg az öccsével foglalkozom, na mutasd Bécike, te mit tudsz. De Öcsi akkor már nem tudott semmit, csak kifutott az ajtón, nem is járt kuplerájba többé, szüzen ment a házasságba is, hülye vagy, Öcsike, éleslövészetre készülsz, vaktölténnyel?

Béla biztosan tudta volna, mit kell mondani Vlachner Annának a Baross kikötő mólóján, ismerte az ilyen szentlelkű szüzeket, akiknek csak a Krisztus, meg a szentségek, közöttük forgolódott, de neki akkor fogalma sem volt az egésztől, arról meg végképp nem, hogyan kell egy ilyen lányt meghódítani. Míg Annát meg nem ismerte, csak röhögött az egészen, józan élet, tiszta ifjúság, meg vagy te veszve, Öcsikém, a teológusokat sem érdekli más, mint a bor meg a lányok, gyere velünk inkább a Kispipába, ott gyűlnek össze az igaz magyar ifjak. Akkor még úgy tűnt, az Árpád Szövetség túltesz az öccse minden szervezkedésén, alig akadt a Theológián olyan ifjú, kinek ne fájt volna a haza sorsa, elég volt csak Kolozsvárt, Kassát megemlíteni, kardot zörgetett mindenik.

Csak Béla unszolására ment el a konferenciára, az előadások valójában nem érdekelték, elég nekem a kegyességből a Theológián, a víz vonzotta inkább, a hajók, de Vlachner Anna kék szemei nem eresztették, végigülte az összes előadást, hogy a lány közelében lehessen. Ki akarta tudni Anna titkát, aztán az övét tudták ki végképp, a lányt meg se közelíthette többé, ha Anna ránézett, akkor se őt látta, legalábbis nem a fehér inget, a lobogó szárú lenvászonnadrágot, meg azt a sármos mosolyt, amiért annyira bolondultak a pesti lányok. Alig is pillantott rá, András úgy érezte mégis, Vlachner Anna a veséjéig lát, a lelke legrejtettebb zugáig hatol a tekintete, reám nézett és én futottam volna el, hová bújjak, hová rejtsem az én tisztátalanságom foltjait, meghágom a hegyeket, a réteket, rejtsetek el ti aratásra érett mezők, s a dús fejű kalászkok főhajtva bókolnak neki, aranysárgán hullik

a mag lépte nyomán, futok a partra, vitorlám szélétől dagad, az evezősök karján megfeszül az ín, s ő vihart korbácsol a tengeren, hab borítja el naszádomat, tekintete örvény, mélybe húz, hol talállok előle nyugovást?

A Baross kikötő után alig is látta Anna arcát, széles karimájú, fehér kalapot hordott végig, míg Fiumében voltak, azt képzelte mindig a sváb asszonyra, pedig szentséggyalázás volt még csak egy lapon is említeni őket. *Kiáltsunk az Úrhoz, szorultságunkban, kinek színe előtt személyválogatás nincsen, mert akik törvény nélkül vétkeztek, törvény nélkül vesznek is el: és a kik a törvény alatt vétkeztek, törvény által ítéltetnek meg.* Müllerné a bácskai internáló táborról nem szólt neki sosem, másnak sem volt igen szabad, tudta mégis mindenki a faluban, hogy odavitték a svábok egy részét, s nem bántak velük jobban, mint a haláltáborokban a zsidókkal. Az asszony a garai földekről mesélt inkább, a régi, átriumos házról, olyan volt, mint egy erőd, ablakai befelé fordultak, vadgesztenye borította árnyékba a verandát, ott tanult meg a fia járni a vörös gránit lapokon, ha elesett, ugrott az anyja, kapta ölbe, mutassad, hol fáj, Hansi felnyújtotta apró ökleit, katonadolog, mire huszár leszel, elmúlik, és belecsókolt a puha tenyerekbe. Szöke volt Hansi, kékszemű, szakasztott anyja, *ez az én szerelmes Fiam, benne gyönyörködöm*, Müllerné önkézeivel tépte fel újra és újra a sebeket, megölte a saját fiamat, nem engedte, hogy elinduljon a gyógyulás.

Hosszú évekbe telt, míg a tiszteletes megértette, hogy a feloldozást tőle várja az asszony, nem mint paptól, hanem mint férfitől, ha lehetne egy másik fiam, nem engedném el magam mellől sosem. Nem válaszolt, később sem reagált a burkolt ajánlattételekre, csak túrta, hogy kiszolgálja a nő, főztem húslevest, meg csináltam egy kis gőzgombócot is, gondolom, nem evett még a tiszteletes úr igazi sváb knödelt. Jól főzött Müllerné, a házat is tisztán tartotta, mint a patika, olyanná lett néhány hét alatt a parókia, de az asszony sokat sírhatott, mikor a konyhában hirtelen rányitott, megrebbent, nem nézett fel, titkolta a könnyeit, mégsem lépett oda hozzá, nem léphetett.

Pedig mióta el kellett hagynia Pestet, nem nyúlt nőhöz. Amikor beteg lett, Müllerné ápolta, cserélgette a borogatást lázas homlokán, elszongította a láz, a puha érintés, ahogy lejjebb csúszott az asszony tenyere, a ruhától nedves volt még egy kicsit, szinte hűvös, a nyakán, a mellkasán, mint illatos olaj, drága kenet, nárdus, mirha és áloé, cédrusa a magasba tört, ágán a Libanon harmatja, eső áztatta vesszejét. Durva volt a mozdulat, amivel lelökte a nőt az ágyról, paráznaságot mivelsz, s arra sarkallsz engemet is, aztán meg is bánta, nem lett volna szabad annyira kegyetlenül, takarodjon, mit képzelsz maga. Az asszony mégis vette a bátorságot, s megírta azt a le-

velet, András, András, miért gyötri magát ennyire, miért nem látja meg, hogy én már csak magáért élek. Nem volt szüksége erre a helyettes áldozatra, Müllerné levelére nem is válaszolt, ugyan, mit írhatott volna neki, a jelenet nem lehet jóvátenni a múltat, a jövővel végképp nem.

Feloldozás nélkül kell végigcsinálni ezt az életet, Müllernét is kísérteni fogja a jel, amit a fia karjára tetováltak, amikor az anyja biztatására belépett az SS-be, pedig nem akart mást a szerencsétlen, mint megmenteni a fronttól, mindegy, hogy hol, érted, Hansi, csak ezt a pár hónapot bírjuk ki, míg vége lesz a háborúnak. A számítása elsőre bevált, messze a hátszágba vitték az újoncokat kiképzésre, csak aztán az oroszok túl gyorsan törtek előre, még a fegyverrel bánni sem tanultak meg rendesen, már elfogták őket, nem is kérdeztek semmit, a golyóhoz elég volt az SS egyenruha.

Az asszony ott ült most is a fehérre meszelt oszlopok árnyékában, mintha nem is léteznék, nem lenne sehol, a bácskai holdak elvesztése nem fájt neki annyira, mint az a két kapavágás föld, még el se temethettem, azt se tudom, hol nyugszik a Hansim, az asszony lényébe beleivódott a sehol, uralma alá vette arcát, tartását, lépéseit. Ahogy visszaült a padba, ahogy meggörbödött a fekete zsoldár előtt, erőszakos volt és tolakodó, önmaga negálásával tolakodott előre minduntalan. Az évek alatt nemcsak a parókiát, a tiszteletet is átalakította, keze nyomát viselte a szappan a kád mellett, az elvágólag sorba rendezett törölközők a szekrényben, a bútorokon megcsillanó fény, a keményítő keserű illata az ágyneműn.

A faluban már nem is pletykáltak róluk, megszokták, hogy Müllerné vezeti a parókiát, lassan megszokta a tiszteletes is, mint a szégyent, ha foltosan kellett mosásba adnia a fehérneműjét, a lepedőt. Az asszony ilyenkor napokig kerülte a tekintetét, s ha ránézett mégis, a tiszteletes látta az értetlenséget széles, puha arcán, mért jobb ez így magának, miért nem inkább velem?

Az asszony lehajtja a fejét, ahányszor a templomba lép, az oszlopok árnyékába ül, mintha ott se lenne, s a tiszteletes ilyenkor széles karimájú, fehér kalapot képzel rá, olyat, mint amilyet Vlachner Anna Fiumében viselt. Pedig hol vannak már az úrinők, meg a kalapok, micisapka, kendős világ járja, most is szól a hangosbemondó a tanácsházán, nem tiszteli a vasárnapot, Hegyesi Sándor kulákot háromévi szabadságvesztésre ítélték gabonarejtegetés miatt, Kocziha József tanyásra pénzbírságot róttak, mert nem tett eleget a jószágbeszolgáltatásnak, Herényi Józsefné gazdálkodótól elkobozták a fejőstehenét.

Énekeljük fennállva, testvérek, énekes könyvünk 172. dicséretét, szükölködünk nagy mértékben segedelmed nélkül, Vicziánné az első, aki bekapcsolódik a zsoldárba, nekik sincs már semmijük, a férjének még titulusa sem.

Halásznak hívja csak a falu, a bolond halász, így nevezik, pedig mérnök volt valaha, ma sem jött el a templomba, ül otthon és nézi a falat, nem eszik, nem beszél, magában sorvad el. A halastavakat az elsők között államosították, de Viczián szaktudása nélkül nem működött a halgazdaság. Az előirányzott termelési átlag elérése végett duplájára emelték a halállományt, aztán háromszorosára, a halak kiugrottak a partra, hogy levegőhöz jussanak, Viczián meg csak nézte a falat, a repedéseket a plafonon, tehetetlenül.

A faluban úgy tudták, hogy a halász minden újhholdkor megnyitja a halastavak zsilipjeit, felhúzza a védőrácsokat, aztán maga is csónakba ül, elvezeti a halakat a gazdaság csatornáján keresztül a Herek torkolatáig, el a Dunáig, a Fekete-tengerig, csónak se kell már, a halak hátukra veszik Vicziánt, úgy úsznak el. Hogy mi igaz belőle, mit tudhatott arról a tiszteletes, annyi azért bizonyos, hogy a halgazdaság évek óta veszteségesen zárt, s mióta a mérnöknek visszaadták a munkakönyvét, a halállomány is rohamosan pusztult. Hogy valójában Viczián fejében mi járt, nem tudta senki, még a várandós felesége sem, hiába könyörgött neki, a férfi nem mozdult ki többé a házból, legalább a tiszteletes úrral beszélj, az biztos tud mondani valami biztatót. De a halász csak a falat nézte, a meszelt fal repedéseit, a foltokat a plafonon, megannyi fényes test, mely újhholdkor életre kel.

A sánta harangozó fújtatta az orgonát, *reménykedünk, örök Isten, te légy segítségül*, alig három lépés a hangszerig, évtizedeket lép át vele mégis.

A Helvéczia utcai gyülekezetben sose gondolta volna, hogy egyszer ő maga fog kántorizálni, nem gondolta volna azt sem, hogy lesz, amikor alig három embernek prédikál majd. A Helvéczia utcán Tarjányi Kovács Ármin volt a kántora, országos híru karvezető, hitoktatója akadt három is, de így is segédlelkészt kellett kérnie az egyházkerületől.

András számára Fiume volt a határvonal, Vlachner Annaig azt hitte, tudja, mit akar, magácskát, drága, ma este, csak magát, kulcsocskája a legtitkosabb zárat nyitotta meg, az arany lakatok pengve pattantak el, nem is sejtette, hogy a pántok is. Fiume után teljesen elbizonytalanodott. Valójában csak a lánynak akart imponálni, mikor előállt a népfőiskolák gondolatával, sejtelve sem volt róla, hogy alig húsz év múlva a püspök azért fogja kitelepíteni, amit Fiumében együtt terveztek el.

A tábortűznél már csak néhányan maradtak, hatannyolcan talán, még az éneklés ideje alatt odahúzódott a lány mellé, Anna a Baross kikötő óta rá se hederített, de Béla minden szavát itta, hát beszállt ő is a vitába, ugyan Öcsike, addig erőlködni fölösleges, míg a paraszt csak azt tudja, amit a szépapja is tudott: Szent Mihálykor vetünk,

Péter Pálkor aratunk, a kettő között meg gürcöl a földeken látástól vakulásig, mégse tudja elartani a családját, mert a mi parasztjaink nemhogy a betűhöz nem értenek, de még a földhöz sem. De nézzétek meg a holland, a dán parasztot, a földjeit, állatait, a házát, megtervezi, megszervezi a munkát, nem fél a gépeket használni, s nem fél tanulni sem. Csak egy kóbor ötletnek szánta, nem gondolta volna, hogy ennyire fején találja a szöveget, Béla belelkesedett azonnal, hiszen tapasztalatból tudta, hogy a falusi fiatalokat nem lehet nyáridőben konferenciára hívni, télen kell őket tanítani, akkor csendes ügyis a falu.

A népfőiskolák szervezésében nem vett aztán tevételesen részt, a legényegyleti munkába kapcsolódott be inkább. Először Annáért tette csak ezt is, játék volt csupán, szerep, de a háború megváltoztatott mindent, a lövészárokból értette meg igazán, mit is akart Öcsi, *ígéritek-e, fogadjátok-e, hogy önként odaszánjátok magatokat az Istennek élő, szent áldozatul?*

Amikor hazaért a hadifogságból, hiába mondták neki, hogy itt már más világ van, fejét veszi a püspök mindenkinek, aki be nem hódol a vörösöknek, András csak nevette, gondoljátok, hogy tud nekem valami újat mondani?

Tajtékozott a püspök, mikor a Konventi irodára behívatta, nem lehetsz ennyire örült, András, ifjúsági konferenciát szervezel, és még csak nem is titokban, hanem a szószékről hirdeted. Védekezni próbált, a törvény engedélyezi a hittanórák tartását, de a püspök legyintett, a halált, azt engedélyezi. Csak nézett rá, a jól ismert arc szinte eltorzult, úgy megkeményedett, szíve szerint megfogta volna a kezét, és vezette volna ki, veszélyes ez a hely neked, nézd, szakadékok nyílnak a lábad alatt. De a püspök szóhoz sem engedte jutni, most mondd meg, mi az istenharagját csináljak veled, ha nem húzom le rólad a palástot, ezek képesek és internálnak. András a szótól megrettent, a palástomat, azt ne, azt hagyd meg, nincsen nekem már másom semmim.

Kegyelem volt az, hogy kiküldték ide, ebbe az Isten háta mögötti kis faluba lelkésznek. A gyülekezet papíron se számlál száznál több lelket, vasárnap jó, ha eljönnek öten, a sánta lábú harangozó, a halász meg a felesége, a süket Kovács néni, aki diakonissza volt, meg persze Müllerné. Úrvacsorára a halászház nem maradnak soha, igazán csak az asszony jár, negyedik gyerekkel viselő, de fél még mindig a szüléstől, mintha meghalnék, tiszteletes úr, olyan. Mikor először osztott itt úrvacsorát, nagyon nem találta a helyét, *amint előre hirdettük és látjátok is, megterítettük a kegyelem szent asztalát*, a Helvéczia utcán voltak ezren-ezerötszázan is egy-egy Úrvacsorán, hárman osztották a szent jegyeket, *jertek Atyám áldottai*, képtelen lett volna már a templom, a szószék nélkül élni, *próbálja meg azért az ember magát, és úgy egyék abból a kenyér-*

ből, és úgy igyék abból a pohárból, mert a ki méltatlanul eszi e kenyeret és issza e pohárt, ítéletet eszik és iszik.

Amikor a Theológiára ment, nem a hivatástudat hajtotta, a gazdasági válság idején még tán a papoknak volt a legbiztosabb jövedelmük, keresztelni, esketni, temetni mindig kell, a stólát meg behajtják a parasztok a parókia udvarára, az egyházi földeken megtermett takarmányon csak felnevelődik az aprójószág. Akkor még Béla sem tudta igazán, miért is akar pap lenni, a skóciai stipendium után változott meg *jöjjetek testvéreim és újítsátok meg Istenetek veletek kötött szövetségét, hogy élő közösségben legyetek a Krisztussal*, de András Fiume előtt erről a szövetségről mit sem tudott, s ha nem unja meg az öccse nyaggatását, s nem megy el arra konferenciára, a sorsa is másként alakul bizonyosan, pap lehetne tán még most is a Helvéczia utcai gyülekezetben, ha nincs Anna, ha nincs a front, könnyebben megtört volna neki is a gerince. Mégsem tud bűnvallás nélkül visszanézni azokra az évekre, *könyörülj rajtam, én Istenem, a Te kegyelmességed szerint, és töröld el az én bűneimet*.

Amikor önként jelentkezett a frontra, már nem a hazafiúi kötelesség hajtotta, sokkal inkább, hogy megmutassa a lánynak, ő is valaki, aztán a frontvonalon, az árokban döbrent rá, hogy nem mutatott meg semmit, Vlachner Annának végképp nem.

A lány tekintete előtt az ukrán fronton sem tudott megállni, pedig tudta, mint tábori lelkésznek mi lenne a feladata, képtelen volt berögzött reflexeit feloldani. Hamis volt minden hangja, a szépen megszerkesztett mondatok visszacsaptak, a katonák szemgödrében üveggolyó, kék, zöld, barna, fekete, tudták mindannyian, éjjel az oroszok áttörik a frontvonalat, *most azért én, mint az én Uramnak, a Jézus Krisztusnak méltatlan bár, de elhívott szolgája, hirdetem néktek a bűneitek bocsánatát és az örökéletet, melyet megád a mi urunk Istenünk ingyen kegyelemből az ő Szentfiáért mindnyájunknak a mai napon*. Az ukrán fronton, azon az éjszakán fekete kenyérből osztotta az úrvacsorát, *vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely ti éretteket megtöretik*, pozdorja volt a fele, megdagadt a szájban, alig lehetett lenyelni, hosszan rágták a katonák az Úr testét, hogy magukhoz tudják venni. Mint a patkány, ha menekül, úgy takarította el annak az utolsó vacsorának a nyomait, a parancsnokságon már csomagoltak, indulunk azonnal, nagytiszteletű úr, magát Sajben százados kocsijába osztottam, összevágta a bokáját, bólíntott, igenis, de Vlachner Anna tekintete nem eresztette, ha itt lenne Jézus, elfutna-e?

Ellentmondani mégse tudott, csak elkerülte a Sajben százados kocsiját, s elindult az ellenkező irányba, pedig akkor már erősen ugattak az oroszok gépfegyverei. A katusák torkolattüze vörösre festette az eget, Herzl doktor mellé lépett, mondja, miben segíthetek. A doktor csak rá-

pillantott, de ő nem állhatta a tekintetét, muszáj volt lehajtania a fejét, csak a fehér karszalagot látta a muszos orvos karján, s ettől még inkább megszégyellte magát.

A törvény tiltja, hogy zsidó orvos keresztyént gyógyítson, csapott a parancsnoki asztalra nem sokkal azután, hogy a hadállásba megérkezett. Sajben százados megpróbált türelmesen beszélni vele, Herzl doktor keresztyén, akkor is, vágott vissza azonnal, a törvény rá is vonatkozik, engem zsidó ne gyógyítson, Sajben nem volt hajlandó tovább vitatkozni, a fronton a haditörvények érvényesek, megértette, nagytiszteletű úr. Megértette, nem tehetett mást, de emberi szava nemigen volt Herzlhez a két hónap alatt.

Hogy hány órán át tartott az orosz támadás, nem tudta meg soha, az idő mintha magába fogta volna őket, mint foglyait, két robbanás között évezredek peregtek el, vér, hús, csontszilánk, csak föld, sár, agyag, felborult maga a tér is, csak egymáshoz való viszonyuk számított, szavakat elnyelte a föld, az ég, egyszerre mozdultak mégis a következő emberroncs felé. A távolság is viszonylagos lett, hason kúszva a sárban, a robbanások szünetében fényévnyi távolság a karnyújtás is, jövünk, testvér, tarts ki, de jobbára már csak a szemüket tudta lefogni.

Mikor a légnyomás a földhöz csapta őket, alig volt már körülöttük ép test, Herzl doktort egy repesz találta el, felnyílt a mellkasa, a nyaki ütőér is megrepedt, *ez az én vérem, az új szövetségnek vére, a mely sokakért kiontatik bűnöknek bocsánatára. Valamennyiszer eszitek e kenyeret és isszátok e pohárt, az Úrnak halálát hirdessétek, amíg eljövend, a szív dolgozott még, széles sugárban pumpálta a vért, ritmikusan, ahogyan illik*. Tudta, csak percei lehetnek a doktornak hátra, tépte saját zubbonyát, ingét, ne menj el, testvér, ne menj el, mi a kurva istent csinálók itt nélkülöd, a nyomókötések mintha segítettek volna, csitult a vérzés, de az ösztűz nem, a rohadt anyátok, legalább még egy esélyt adjatok, egy sorozat éppen Herzl doktor koponyáját találta el, beborította az arcát, ruháját, kezét. Ma is magán hordja a nyomát, hogy Herzl doktor koponyájának egy darabja vagy lepattanó lövedékrepesz hasította fel az arcát, nem tudja, csak abban bizonyos, ha nem fekszik előtte a zsidó orvos, őt aprítja szét az orosz gépfegyversorozat.

Rajta kívül most is csak négyen úrvacsoráztak, a halászszerű felesége és az öregasszony után lépett oda Müllerné, de szíve szerint neki nem szolgáltatta volna ki a szent jegyeket, a te nyelvednek játéka égő tüzet gerjeszt az én csontjaimban, a te ajkadnak szorítása kárhazatra visz engem. Ő maga a féllábú harangozóval vette a szent jegyeket, *az Isten bárányára letésem bűnöm én, és lelkem béke várja ott a kereszt tövében*.

A harangozó sokáig nem Úrvacsorált, nincsen nekem jogom ahhoz, nagytiszteletű úr, az én bűnöm nem bocsáthatja meg senki. Évekig tartott, míg kiszedte belőle,

hogy szocdem volt valamikor, nem tudtam én azt, nagytiszteletű úr, hogy ez lesz belőle, sose hittem volna, hogy ezzel árulom el a Krisztust. A püspöki leirat ott feküdt éppen az íróasztalán, Krisztus iránti kötelességünk részt venni az osztályharcban, az egyenlő elosztásért folytatott küzdelemben. Júdásnak, Pilátusnak, Péternek szükség-szerűen lenni kell, nagypénteken a hűségesek is árulóvá lettek, János, Jakab, Mária értetlen arcán döbbenet, Isten Fiát kiveti a föld, bezárul fölötte az ég, én Istenem, én Istenem, miért hagyta el engem, az elhagyatás pillanata

ÉBERT TIBOR

Epigrammák

I.

*megválaszoltam
megválaszoltuk
vajon azt ami válaszra vár?
válaszok csónakja
feleletek csobbanása*

II.

*a gondolatok zátonyáról
elhúztam a csöndet
válaszok csónakja
feleletek csobbanása
víz nélküli időben*

Hallgatás

*az arcélen
a legenda
nézel
meghatározhatatlanul
de bátran
a hovatarozás
lebegő nehezekei
ennyi volt
mondanád
hallgatsz
téveszméidtől
megszabadulva
mindez
legendáink lényege
odaállok melléd*

maga az örökkévalóság, a tanítványok árulására nincs, ki bocsánatot adjon, hisz hátat fordított maga az Atya is. A síncsontok közé beékelődő vasdarab szinte azonnal korrodálni kezd, a kommunisták kiszolgálása Istentől rendelt cselekedet, a trianoni nagypéntek után nem következett el a feltámadás, megbocsátani mégsem tudott, a püspök nevét még tíz év után is képtelen volt kimondani. Hiába ke-reste, nem találta a pillanatot, amikor távolodni kezdtek egymástól, pedig valamikor olyan egyformák voltak, mint két tojás, kicsi királyfiak, ifjú hercegek.

III.

*ezek az odakalapálások
kereplőzések
megrepesztik a csöndkupola
benedictusát
tudod merre az angyalok röpte?
hova a tiéd?*

IV.

*feltornászom magam
didergő lábbal térddel
ma éjjel
elsorvad a harangok nyelve
s létrákat cipeltek fokok nélkül*

VASY GÉZA

Szépirodalmi művek az 1956-os forradalom szellemi előkészítésében

Ez a téma monografikus feldolgozást igényelne még akkor is, ha kizárjuk belőle a szépirodalom határterületeit, s eleve nem számolunk magával az irodalmi élettel. Egy tanulmány terjedelme eleve korlátozott, s azt is figyelembe kell venni, hogy a téma említett szűkítése önmagában is kérdéses, hiszen éppen az 1945 utáni évtizedek adják a legszemléletesebb példákat arra, hogy milyen szétszalazhatatlanul fonódhat össze az irodalom és a politika, s hogy az irodalmi életet és magukat a műveket is mennyire megfertőzheti ez.

Egyszerű válaszolni arra a kérdésre, hogy mi hívta elő 1956 októberének forradalmát. Természetesen a bolsevik diktatúra. S az mikor kezdődött? A legáltalánosabb vélemény szerint a fordulat évével, 1948-cal. Azt most ne nagyon bolygassuk, hogy meddig tartott. Bizonyos, hogy nem 1950 és 1953 közé szorítandó néhány évről van szó, mint ezt még a hetvenes években is sokan állították, s az is bizonyos, hogy 1956-tal sem ért véget. A hivatalos marxista felfogás szerint 1948-ban békés úton győzött a szocialista forradalom, s ezzel kezdetét vette a proletárdiktatúra. 1956 forradalmának igazi oka az volt, hogy a sztálinista-rákosisista diktatúrának nem sok köze volt az elmélethez. Ezért célszerű ezt bolsevik diktatúrának nevezni. Az 1960-as években ennek egy szelídebb típusa formálódott, ezt nevezhetjük a létező szocializmus diktatúrájának. Maga a proletárdiktatúra kifejezés még sokkal később is elhangzott, bár talán már senki sem érezte magát proletárnak.

Logikus az a kérdés is, hogy voltak-e előjelei a bolsevik diktatúra bevezetésének. Bizony voltak. Bár Rákosiék sokáig tagadták igazi terveiket, már 1945 elején megmutatkozott olykor a sztálinista cél. Csupán két példát említek. Előbb egy politikait. 1945. február 13-án a már Péter Gábor irányítása alatt álló rendőrség letartóztatta Demény Pált, az addig illegális kommunista mozgalom legnagyobb csoportjának vezetőjét, aki 1956. október 15-ig börtönben ült. Szimbolikus érvényű kezdőpont ez. S egy másik példa a kulturális életből. A Szabad Nép 1945. május 31-i számában a nagyhatalmú Horváth Márton *Babits halotti maszkja* című cikkéből már sugárzik a polgárság gyűlölete. Példái Babits Mihály és Márai Sándor. Egyértelmű, hogy az irodalmat a politika eszközének tekinti, s fanatikus hite szerint egyetlen igazság van, s azt az ő pártja képviseli. Következésképpen, mint ezt később számtalanszor kifejtette, s érvényesítette is Révai Józseffel teljes

egyetértésben, minden más nézet megsemmisítendő, képviselőire pedig nincs szüksége az új rendnek.

A II. világháborúnak számunkra bár siralmas, de mégis örvendetes befejezése, a demokratikusabb társadalom ígérete, az újjáépítés eredményei nagyrészt elfedték még a szellemi élet résztvevői előtt is, hogy a kommunista pártnak melyek a valódi céljai. Így a kommunista politika lényegének átlátása 1945–46-ban még csak kevesek számára adatott meg. A jelentős írók közül alighanem Illyés Gyula volt az egyetlen, aki világosan felismerte a veszélyeket, s valamilyen mértékben tenni is megpróbálhatott ellenük. Ebben múltbeli tapasztalatai mellett segítette őt az is, hogy kezdetben vezető politikai szerepet töltött be a Nemzeti Parasztpártban. 1946 őszéig politikusként, 1949 nyaráig a Válasz szerkesztőjeként nyilváníthatott véleményt. Németh Lászlót viszont lényegében hallgatásra ítélték mint közéleti szereplőt, esszéket nem publikálhatott. Veres Péter a Nemzeti Parasztpárt elnökeként – bár taktikázva –, együttműködött Rákosiékkal. Déry kommunista párttag lett, más jelentős írók előbb-utóbb félreszortultak, illetve nem volt politikai szerepük (Kassák, Kodolányi, Tamási Áron, stb.). S volt számos író, aki sem a közéletben, sem műveiben nem óhajtott politizálni.

A fordulat éve drasztikusan csökkentette az írók lehetőségeit. Horváth Márton kommunista, útitárs és ellenséges írókat különböztetett meg. Déry, Illyés és Németh László voltak a fő példák. Útitárs csak átmenetileg lehetett valaki, bár Illyésnek mindvégig engedélyezték ezt a státuszt.

1948-ban eleve kommunista vagy moszkovita bolsevik volt például Darvas József, Háy Gyula, Illés Béla. A korábbi szocialisták, szociáldemokraták közül kommunistává lett Déry Tibor. Félreállt Vas István. Kiszorult az irodalomból Kassák Lajos, börtönbe került Faludy György. A fiatalok közül újhitű bolsevikké váltak értelmiségi sorból származók ugyanúgy, mint munkás- és parasztszármazásúak: Aczél Tamás, Benjámín László, Juhász Ferenc, Kuczka Péter, Nagy László, Sarkadi Imre, Tamási Lajos. Voltak, akik félreálltak, mint Fodor András, Kormos István. S voltak, akiket kitiltottak az irodalmi életből, mint az újholdasok törzsgárdáját.

Illyés Gyula nem sorolható be egyik csoportba se. Ő már 1945-ben nemzeti költőnek számít, akinek szemlélete, szerkesztői munkája egyaránt az egész magyarságra tekint. Számos irodalmi csoporttal van kapcsolata, a Válasz szerzői gárdája igen sokszínű. A versrovatot Szabó Lőrinc és Weöres Sándor szerkesztette például. A polgári és a szocialista értékeknek egyaránt híve, így alighanem fél-szocialistának lehetne nevezni. Nézeteinek más-ságát jól kifejezi a kommunista és a parasztpárt jelszava közti különbség: az előbbi szerint „a párttal a néppel” kell haladni, az utóbbi viszont „a néppel a népért” akar

küzdeni. 1946 decemberében jelent meg Illyés *Hunok Párisban* című regénye, a rákövetkező hónapi Válaszban az *Újévre* című publicisztikája, s ez a két írás adott alkalmat az ellene irányuló nyílt támadások megindítására. Nyilvánvaló, hogy politikai háttere van ennek: megkezdődött az offenzíva a teljhatalomért. A cikk egyértelmű fő tézisei: „Ki a demokrata? Aki a nép javát akarja, együttműködésben a néppel” és „a mi demokráciánk is vagy magyar lesz, vagy semmilyen sem”. Ez az 1947. januári írás már egyértelműen a diktatúra ellen szól.

1956 szellemi előkészítésében a kezdetektől fogva egyedül Illyés Gyulának van jól nyomon követhető szerepe. Erről már többször írtam, legutóbb a Tiszatáj 2006. novemberi számában. Most csak néhány mondatban emelem ki, hogy három olyan témakört talált, amely nem volt tilalmas, de amelyben változatlan meggyőződését fejezhette ki, élve a témák kínálta kritikai lehetőségekkel. Ezek a munka, a fizikai munka tisztelete és dicsérete; a nép fogalmának demokratikus értelmezése; a magyar forradalmi és szabadságharcos hagyományok kiemelése. Írásaiban kulcsfogalom az igazság. Céljai: a néppel küzdjünk a népért, tegyük függetlenné hazánkat, szabaduljunk meg a diktátoroktól. Ezek az eszmék főként a *Fáklyaláng* (bemutató 1952. december) és a *Dózsa György* (bemutató 1956. január) című drámákban nyilvánultak meg. A *Fáklyaláng* fő tézisei a következők:

- a történelemben nincs reménytelen helyzet, tehát még a legreménytelenebb helyzetben sem szabad föladni a harcot sem az egyéneknek, sem a nemzetnek;

- szabadság nélkül nem lehet hazát építeni, minden megszállás káros, még a nyájias ellenségé is, tehát az orosz is ellenség;

- a nép nélkül nem lehet forradalmat csinálni;

- a forradalmárok sem tévedhetetlenek, követnek el hibákat, s azokra, kijavításuk szükségességére éppen a demokratikus jogokat elnyerő nép figyelmeztetheti őket.

1953 nyaráig minimálisak a lehetőségek a kritikára, a szabad szólásra. Illyés drámája korelőző mű, mondandóját csak történelmi köntösben adhatta elő. A dráma alapja a Kossuth-legenda, hőse Kossuth, áldozata pedig Görgey, mert ő az ellenlegenda nézőpontjából mutatkozik meg.

1953 nyaratól 1956 tavaszáig csak erősen korlátozott lehetőségek és gyakorta változó körülmények között volt lehetséges a küzdelem az igazságért, az irodalom szabadságáért. Sok mű még ekkor sem jelenhetett meg, illetve erre csak nagyobb késéssel kerülhetett sor. Bár nagyon vontatottan, de megkezdődött az elhallgattatott írók visszafogadása az irodalmi életbe. Erre nagyobb mértékben csak 1956-ban került sor.

E küzdelemnek számos állomása volt, sok inkább csak akkor izgalmas mű született, de nem kevés olyan is,

amely maradónak bizonyult. Ezek nem kis része csak 1956 nyári hónapjaitól jelenhetett meg. Illyés Gyula kivételt jelentő írásait most nem sorolom. Déry Tibor olyan meghatározó művei, mint a *Niki*, a *Szerelem*, a *Téglafal mögött* 1955 helyett egy évvel később válhattak publikussá. Kevesebbet kellett várakozniuk Juhász Ferenc és Nagy László radikálisan új szemléletű és poétikájú alkotásainak. A *tékozló ország*, Juhász első éposza 1954 novemberében megjelent a Csillagban, Nagy László kötete, *A nap jegyese*, ugyanebben az évben közzé tehető az *Aszály*, a *Gyöngyszoknya*, a *csodamalac* című verseket. Jelentkezhetek az *Emberavatás* című antológia igazmondásra elkötelezett prózaírói, élükön Sánta Ferencsel.

Majd eljött az 1956-os esztendő, amelynek októberig tartó hónapjai eleinte bizony kevés változást mutattak. Legendája van az Irodalmi Újságnak és az Új Hangnak is. A Csillagról inkább rosszakat szokás írni. Arra gondoltam, érdemes ismét elővenni ezeket a folyóiratokat. Ezúttal kizárólag a versközléseket olvastam el. A kép meglehetősen elmentmondásos, csak részben fedi a legendákat és ellenlegendákat. Ez a megállapítás főként az Irodalmi Újságra vonatkozik. Ennek a hetilapnak a versanyaga bizony csak erős korlátozásokkal, s inkább csak a nyár végétől nevezhető 1956-ot előkészítőnek. Az átlagszínvonal pedig gyengének, olykor siralmasnak minősíthető. Számos versnek dokumentumértéke sincs. Ha meggondolom, hogy ezeket a lapokat és folyóiratokat én 1956-ban kezdtem olvasni, (abban az évben lettem elsős gimnazista), bizony elszontyolodom a szellemi táplálékon. Ugyanakkor még némi büszkeséggel is eltölt, hogy azóta emlékezem néhány versre, s nemcsak a november másodikai számból. Főként kettőre. Az egyik Illyés verse, a *Hunyadi keze*, amelyet meg is tanultam, s 1957 tavaszán a gimnáziumi szavalóversenyen vakmerően azzal szerepeltem. A másik vers Tamási Lajosé, a *Keserves fáklya*. Ezt is szövegszerűen jegyeztem meg.

A hetilapnak 1956-ban 43 száma jelent meg. Ezekben összesen 96 kortárs magyar költő 286 verse olvasható, tehát számonként átlag 6–7. Érdemes áttekinteni a legtöbbször szereplők listáját még akkor is, ha tudjuk, hogy a versszám nem feltétlenül értékmérő, s hogy az egyes szövegek terjedelme igen eltérő lehet.

1.	Tamási Lajos	17 vers
2.	Somlyó György	15
3.	Kónya Lajos	12
4.	Vészi Endre	11
5–8.	Aczél Tamás	9
	Földeák János	9
	Keszthelyi Zoltán	9
	Sipos Gyula	9
9.	Zelk Zoltán	7
10.	Benjámin László	7

Ez összesen 105 vers. Közülük jó szívvel említhető, s beleértve a november 2-i számot is, 1956 igazi reformer-forradalmár szellemiségét tükröző mű Tamási Lajos két verse (*Keserves fáklya, Piros a vér a pesti utcán*), Zelk Zoltán három verse (*Felelj, ha vagy!, Visszhang húsz év szikláiról, Nem semmiért!*) Benjámin László négy verse (*Mulatozás, Egy folyóirat hátlapjára, Töredék, Elesettek*), s ezek májustól kezdve jelentek meg. Közülük jelentősnek – emblematikussá vált sorsuk miatt – a két Tamási-vers nevezhető. Természetesen, főleg az év második felében olvasható volt néhány „önkritikus” vers, ám ezek – beleértve Aczél Tamást, Kónya Lajost, Kuczka Pétert, Tamási Lajost – felejtésre érdemesek.

Fontosabb megemlíteni, hogy sorra megszólalhatnak addig tiltott és hallgató költők. Áprilisban Faludy György és Weöres Sándor, májusban Jékely Zoltán, júniusban Vas István és Kassák Lajos, júliusban Szabó Lőrinc, szeptemberben Nemes Nagy Ágnes. Közülük Faludy börtönverse (*Zsuzsának – a tömlöcből*, június 30.) és Kassák Lajos műve (*Bizodalom a szabadságban*, augusztus 28.) kapcsolódik 1956-hoz, s természetesen Kassák novemberi verse is (*A diktátor*).

Ezekon kívül csupán Illyés Gyula három verse említhető: a *Hunyadi keze* (augusztus 11.), a *Költők egymás közt* (október 20.) és a világhírűvé, nálunk meg újra nem közölhetővé vált *Egy mondat a zsarnokságról* (november 2.).Vagyis az Irodalmi Újság 286 verse közül mindössze körülbelül 15 fejezi ki úgy 1956 szellemiségét, hogy az irodalomtörténeti érték, s ezek közül is 4 a novemberi számban jelent meg. Ez elég sovány eredmény, de nem csökkenti a publicisztika érdemeit. Elgondolkoztató azonban, hogy a Csillag és az Új Hang versterméséhez képest – főleg az év első felében – meglehetősen alacsony az átlagszínvonal, s nagyon sok a korábbi évekből megszokott szocreál szöveg.

A Csillag tíz számában 202 vers jelent meg 53 szerzőtől. A legtöbb művel a következők szerepelnek:

1–2.	Csanády János	21 vers
	Csoóri Sándor	21
3.	Simon István	15
4.	Somlyó György	11
5.	Fodor András	9
6.	Kassák Lajos	8
7.	Kuczka Péter	6
8.	Szemlér Ferenc	6
9.	Berda József	5
10.	Kónya Lajos	5
11.	Takáts Gyula	5
12.	Weöres Sándor	5

Ez összesen 117 vers. A névsor sokkal elegánsabb, értékállóbb, mint az Irodalmi Újságé. Ugyanakkor nem lehet a teljes versanyagban sem találni olyan művet, amelyről egyértelműen lehetne állítani, hogy 1956 forradalmát készíti elő. Talán Csoóri Sándor *Motyogók* című verse sorolható ide (május). Azt, hogy mégis módosul az irodalompolitika, leginkább az jelzi, hogy megjelenhet Weöres Sándor, méghozzá olyan művekkel, mint az *Anyám emlékére* (június), az *Ars poetica*, a *Benső táj* (október), Kassák Lajos 8 művel (június, augusztus), Pilinszky János júliusban közölt verseivel: az *Impromptu*, *A szerelem sivataga*, az *Apokrif* és a *Négysoros*. Vagyis a magyar líra néhány alapműve válik olvashatóvá. S át-tételesen bár, de ez is a forradalmat készíti elő.

Az Új Hang tíz számában (a 3–4. kettős szám volt) 80 költő 207 verse jelent meg. A következők publikálták a legtöbbet:

1.	Nagy László	11 vers
2.	Illyés Gyula	10
3.	Vas István	10
4.	Simon István	10
5.	Takáts Gyula	9
6.	Benjámin László	7
7.	Juhász Ferenc	6
8.	Csanádi Imre	6
9.	Kuczka Péter	6
10.	Szécsi Margit	6

Ez összesen 81 vers. A számok itt azért különösen félrevezetőek, mert Juhász Ferenc és Nagy László hosszúverseket is közölnek, amelyek több száz sorosak. Egyértelmű, hogy ez a legszínvonalasabb névsor, s ezt a tény a közölt versanyag is szemlélteti. A mostani szempontból az a legfontosabb, hogy ebben a lapban a januári számtól kezdve érvényesül az 1956-os szellemiség, s jelen volt már az előző évben is. Elsősorban Nagy László művei igazolják ezt. Már januárban olvasható *A havon delelő szívárvány* terjedelmes részlete a favágó férfiakat és asszonyaikat dicsérő zárórész után a befejezéssel: „az otthon, mint a nagyvilág / ki ne hűljön, / hogy az ember az életet / újra kezdje, / ha szétzüllött a csillagok / égi kertje”. A 3–4., a 6., a 9., szám után a 10. is közli őt, többek között a *Csodák csodája* és a *Születésnapra* jelent meg. Mint számos verse, ezek is a megcsalatlanságról és a tiszta eszményekben mégis hívő lélekről tudósítanak. A *Születésnapra* képíleg is megrázóan fejezi ki mindezt:

*Hirdetted te is, hogy félni tilos,
ember vagy végre, de élsz dideregve.
Mint hentes-kötények csurompiros
fellegek szakadtak képzeletedre.*

*Nem látsz a tündöklő végtelenbe,
nem vettél fegyvert, hogy magadért vívhass,
kezedben a rózsza lefejezve,
tövises szára csak amit szorítasz.*

Illyés Gyula itt megjelent verseivel hamarosan a *Kézfogások* című kötetben lehetett találkozni. Két ars poeticája, a *Bevezető egy verseskönyvhöz* és *A költő felel* kötődik legközvetlenebbül 1956-hoz, hiszen a maga nézeteit fejti ki. Juhász Ferenc az 1955 őszen megjelent *Szarvasének* után újabb hosszúverssel jelentkezett. A *Vers négy hangra, jajgatásra és könyörgésre, átoktalanul* (február) és a *Fekete páva* (március–április) remeklése után az istenhittel is viaskodó verseket tett közzé a szeptemberi számban. Benjámín Lászlót szükséges még kiemelni, akinek októberben 7 versét közölték. Közülük az *Emberi csönd*, a *Valami ponyva kellene* és a *Legyetek éberek* kapcsolódnak a legközvetlenebbül ide. Az utóbbi ilyen nyersen:

*Legyetek éberek! Itt mindenki gyanus!
A hon polgárai lopnak, csálnak, betörnek
– néha gyilkolnak is... Nincs még paragrafus
az olyanokra sem, akik lelkeket ölnek.*

*Az enyémet megölték. Nem hiszek semmiben.
Reményeim után lassan magamra hagynak
a kétkedések is. Szétmállik életem
nehéz páráiban a töprengő anyagnak.*

A legtöbbet szereplő költők mellett itt okkal lehet másokat is említeni. Aczél Tamás (*Móricz Zsigmondról*, 7.), Csoóri Sándor (*Gyerünk a lagziba*, 8.), Faludy György (*Emlékezés egy régi udvarházra*, 10.), Fodor

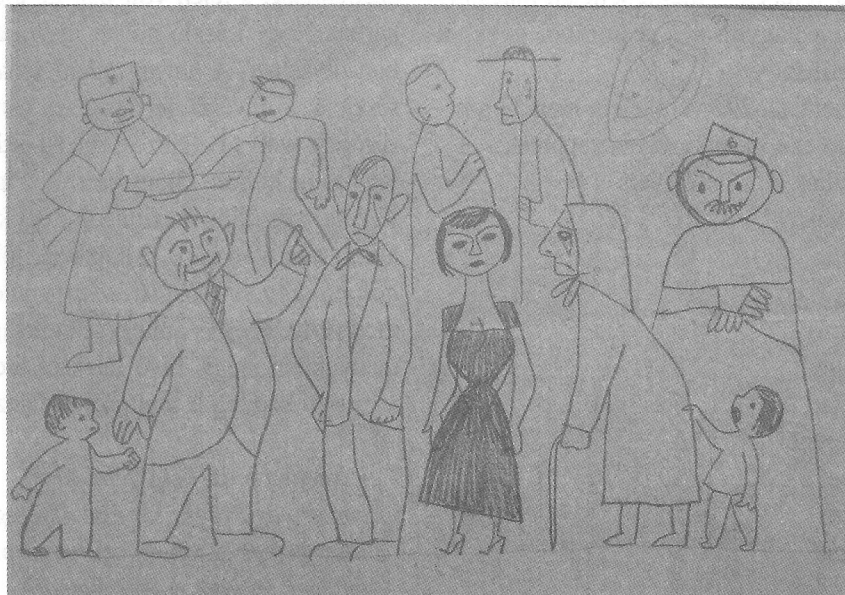
András (*Tilalmas ifjúság*, 10.), Kuczka Péter (*Történelem*, 3–4.), Simon István (*A nép*, 5., *Lepke és példa*, 9.), Sipos Gyula (*Félálomban*, 5.), Szécsi Margit (*Ifjúság égő álmai*, 5.), Zelk Zoltán (*A bánat jogáért*, 6.) versei a legjobb példák.

Említendő még, hogy az Új Hang is részt vállalt hallgató költők újraközlésére. Így megjelent Weöres Sándor *Orpheus*-ciklusa (július), jelentkezhetett Toldalagi Pál, Lator László, Kormos István.

Kissé ki is lépve az 1956-os forradalom témaköréből megállapítható, hogy a három irodalmi fórum közel hétszáz verséből elég kevés élte túl a huszadik századot. Az Irodalmi Újságban Illyés és Kassák versei a legmaradandóbbak. A Csillag publikációiból Pilinszky János és Weöres Sándor emelkedik ki. Az Új Hang esetében pedig Illyés Gyula, Juhász Ferenc és Nagy László. E versek csak részben 1956-osok, de fél évszázad távlatából olvasva: egyértelmű, irodalomtörténeti értékek. Lehetne említeni persze Vas István, Takáts Gyula, Fodor András, valamint az akkori legtehetségesebb pályakezdők írásait, ám ezeknek ritkán van köztük 1956 társadalomkritikai szellemiségéhez.

Végezetül Illyés Gyulát idézném. A nándorfehérvári diadal félévezredes évfordulója alkalmából készült el Pátzay Pál Pécssett álló Hunyadi-lovasszobra és Illyés Gyula verse, a *Hunyadi keze*. Ebben a győztes hadvezér szoborként elmondja önnön sírfeliratát. A magyar történelem későbbi tapasztalatai összegződnek ebben. A bolsevik diktatúra tragédiája, s bármily döbbenetes, 1956 majdani leverése is:

*Mélyre bukott a magyar, de dicső ügy bástyafaláról.
Engem aláz, Hunyadit, ki tetemére tapos.
Szobrom nemcsak a győzelem emlékműve: a gyászé.
Nemzet sírja fölött örökdik ércalakom.*

FALUSI MÁRTON

A köztársaság nevében!

„Ki tiltja meg, hogy elmondjam, mi bántott
hazafelé menet?”

Jogászsághoz nem fűlik fogam,
„nem akarsz dolgozni?” – így anyám
a Köztársaság nevében.

„Ha teheted, menj, mint oly sokan
hontalan a schengeni határ-
átkelón olajra lépnek!”

Pucolás innen, ki merre lát,
hajbókolni arctalan cégnek,
ügyvédi irodának?
A második jobbágyság bevált
melónak régióinkban régen,
Kelet-Európában.

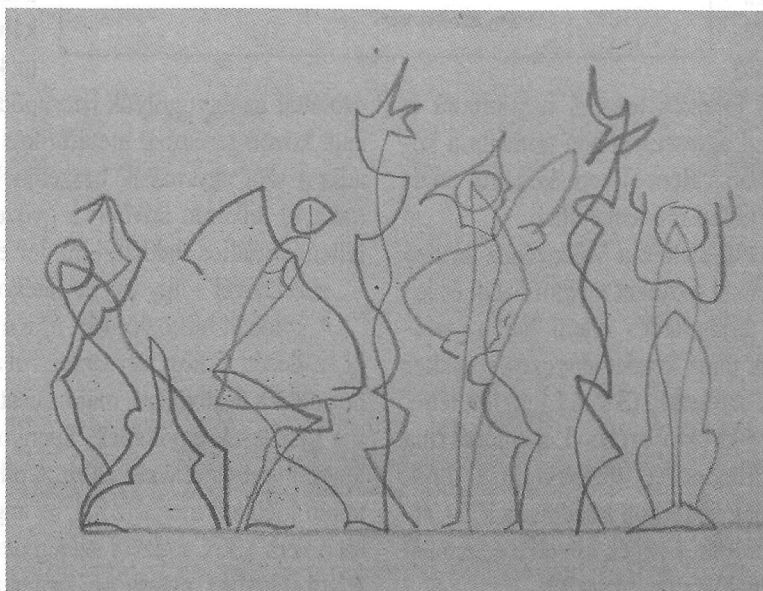
Kerülnék a Föld körül egyet,
de visszatérni, jaj, egyre drágább,
urak kalandorsága.
Ide nem szülnék, csak születnek,
hol kérdés Isten s – mit a lét rávág: –
az ember egy rossz válasz.

A lényeket így elszalasztom,
olvasatlan, kétféleképpen:
szabadít és tart fogva.
Adózás után annyi hasznom,
bezárkózom e költeménybe,
kiürült országomba.

A költő? Hatalom kilincsen
fennakadt selyemfű-foszlány,
nemzetét kiheverte,
s elönti a sárga irigység:
mért nőnek politikusokká
rémálmai helyette?

Mit kezdjek inflált diplomámmal,
tudásom holnap hatálytalan,
ezért írok, evégett
verset, de kinek hagyom hátra,
poétának kiadván magam,
hivatalos személynek?

Tréfálkozhatnék: „hatálytalan –
hat ágy ha van”, s ágyszámzsargonig
jogszabálmélyre ásva
csupa rend, fantaszta szám, adat;
a vers meg halállal dolgozik,
az a hivatkozása.

ANTAL ATTILA
Történelem és aktualitás

Nagy Gáspár történelmi motívumokban, kultúrtörténeti alúziókban gazdag versei szinte kivétel nélkül jelen-vonatkozásúak, funkciójuk tehát nem pusztán a múltidézés. Különösen sokat bíznak az olvasóra azok a Nagy Gáspár-művek, melyek kevésbé ismert történelmi mozzanatokot ruháznak fel szimbolikus jelentéssel, hiszen e művek megértéséhez az értelmezőnek előbb az eseményt magát kell felidéznie. Az *Ott, Lepantónál...* a verseknek ebbe a körébe tartozik.

Az Európa, Ázsia és Afrika területeinek jelentős részét uraló Török Birodalom ereje megrendíthetetlennek, terjeszkedése megállíthatatlannak látszott a XVI. században. Az európai keresztény államokat hatalmi s (a reformáció terjedésével egyre növekvő) vallási ellentétek osztották meg. A korábbi századokban inkább szárazföldi hatalomnak számító

Porta ráadásul ekkorra jelentős tengeri hatalommá is vált, s hajóhadával mind agresszívebben támadta a keresztény világ (elsősorban Velence) kereskedelmi pozícióit a Földközi-tenger keleti medencéjében.

A törökök 1571-ben elfoglalták a Velencéhez tartozó Ciprust, az elfogott velencei tiszteket megkínózták és kivégezték. Az oszmán terjeszkedés elleni harcot szívügyének tekintő V. Pius pápa kezdeményezésére ekkor spanyol–velencei–pápai szövetség (Szent Liga) jött létre, s az egyesített hajóhad 1571 októberében Lepantónál (ma Návpaktosz, Közép-Görögország) tönkrevverte a török flottát. (A spanyol katonák között ott küzdött az ifjú Cervantes, súlyosan meg is sérült, s ennek következtében bal karja egész életére használhatatlan maradt.)

Bár e fényes haditettel a szövetségesek megállították a törökök földközi-tengeri terjeszkedését, a győzelmet mégsem sikerült maradéktalanul kiaknázniuk, s a jövőjük sem úgy alakult, ahogy azt a siker pillanatában remélték. A Liga lelke, V. Pius a következő évben meghalt, a spanyol–velencei érdekelletétek, kölcsönös féltékenykedések miatt a szövetség felbomlott, Ciprus végül török kézen maradt, Velence hatalma, befolyása – a fő vízi kereskedelmi útvonalaknak az óceánokra való áthelyeződése révén is – tovább csökkent, a spanyol hajóhad pedig a lepantói diadal után tizenhét évvel súlyos vereséget szenvedett az új, feltörekvő tengeri hatalomtól, Angliától. Végsősoron mind Velence, mind Spanyolország sorsa a hanyatlás lett.

A költemény egy feltételes mondatból indul, és ennek révén sajátos, az idősíkok összemosásán alapuló játékba vonja be az olvasót: a jelen (közelmúlt) fontos hírközlési eszközének, a rádióknak a lepantói csata idejében transzponált működését idézi meg.

A versbéli narrátor utal a tudósítás során háttérzajként hallatszó ágyúzásra (a kopog a „dió” szókap-

csolattal az ágyúgolyók becsapódása s az ősi dióhullás zaja között teremtve metaforikus kapcsolatot), majd átadja a szót egy másik beszélőnek (a korabeli tudósítónak), ki lelkesen üdvözlí a győzelmet. A XX. századra jellemző rádiós tudósítói modor és az enyhe archaizálás – „vezetésivel” – így együtt játékos-ironikus hatást kelt.

A korabeli hírközlő után újra a vers narrátorát halljuk, ki az idézett rádióst Cervantesszel azonosítja, utal áldozathozatalára és jövőjére, majd a csata eredményét összegzi, s a győztesek egyikének, Spanyolországnak az 1588-as tengeri vereségét vetíti előre. A pillanatnyilag győztes hatalom jövőbeli megalázóját, az angol flotta későbbi vezérét a vers a XX. századi szleng elemeivel is élő könnyed, frivol stílusban mutatja be, szól nem épp feddhetetlen elő-

NAGY GÁSPÁR

Ott, Lepantónál... (1571. okt. 7.)

(egy privát csatakép – többszöri elképzelés gomolygó füstjében)

*Ha – 1571-ben
szól a rádió
októberi híradásban
kopog a „dió”*

*bizony kemény ágyúzástól
hullott a pogány
volt ott mindenféle végszó:
Allah és Akbár!*

*„Egyesített csapataink
kiinn a nyílt vizen
Don Juan d’Austria
vezetésivel*

*Lepantónál győztek győztek
végre győzelem!
– ujjonghat a tudósító –:
flottánk vérvízen”*

*aki nem más mint Cervantes
– karja ott veszett –
másik kézzel varázsol majd
remekműveket*

*„az Összevont flotta éle
itt Lepantónál
októberi vizet hasít
s ágyúszóra vár”*

*250 török hajó
s összefgyverei
lészen spanyol meg Pápai
sőt: velencei*

*Mint a színpad ha kiürül
oly üres a kép
de már az Óceán felől
jön Sir Francis Drake*

*aki akkor még alig Sir
többnyire kalóz
ánglus partoktól is többszáz
mér földre hajóz*

*nem csípi a spanyolokat
annyi szent igaz
(a) Győzhetetlen Armadának
ez sem sok vigasz*

*Ha – 1571-ben
szól a rádió
így kezdené híradását
a tudósító:*

életéről (kalóz tevékenységéről), s ezzel mintha azt sugallná: a hatalmi küzdelmek kimenetele nem függ attól, ki szerzett korábban erkölcsi tekintélyt, s ki nem.

A költemény vége megszakítja a történeti események előrevetítését, s időben visszalép a lepantói csata kitörését megelőző pillanathoz. Az utolsó előtti versszak a kezdő szakasz variációja, s az első számú elbeszélő (narrátor) feltételes mondata ismét a második beszélő, a korabeli rádiós megszólalását vezeti be. A művet záró versszak – az idézett tudósítói szöveg – a bizakodás, a remény hangján ad pillanatképet az ütközet megkezdésére váró, harcra elszánt flottáról. A költemény egészére tekintő olvasó érzi, hogy e híradás idézésére az első számú elbeszélőt valamiféle nosztalgia ösztönzi.

Ha a verset a befogadó a Nagy Gáspár-i líra összefüggéseiből kiemelve mint a lepantói csatát s a spanyol hajóhad további sorsát felidéző s többletjelentést, katarzist csupán a történelmi eseményekből kicsiholó alkotásként olvassa, akkor is figyelemreméltó költői teljesítménynek ismerheti el. Amennyiben viszont az (addigi) életmű konnotációs rendszerére is figyelve értelmezi, eljuthat a rejtett (aktuális) jelentések megértéséhez.

Nagy Gáspár költészetének egyik legfontosabb motívuma – miként azt Görömbei András monográfiájának elemzései is igazolják – az „október”, mely gazdag szimbolikájával igen változatos módon utal 1956 őszenek reményeire, csalódásaira, a történeti igazságtétel fontosságára és még sok, az '56-os történések kapcsán szóba jöhető tanulságra.* Kötetszerző tényezővé előlépve, különösen gazdagon és változatosan bomlik ki az „ősz”, az „október” jelképisége az 1982-ben (a forradalom 25. évfordulója után) megjelent *Földi pörök* című kötetben, mely az *Ott, Lepantónál...* strófáinak helyet ad.

Az olvasó számára már a cím alatt zárójelben szereplő – az egykori tengeri ütközet időpontját megjelölő – októberi dátum jelzés értékű, a verssel kapcsolatos elvárásait befolyásoló információ. A rádiós „időjáték” aztán meg is felel elvárásainak, hisz tudja, milyen szerep jutott 1956 októberében a rádióknak, miután a felkelők elfoglalták s szabaddá tették. A régmúltba visszaálmódott híradás stílusa, lelkesültsége ugyancsak az '56-os őszi rádiónyilatkozatait idézi. (Az ekkori megszólalásokra jellemző a forradalom győzelmének konstataciója. Íme, példaként egy részlet Tildy Zoltán október 30-i rádióbeszédéből: „Magyar Testvérek! A nemzet akarata, a nemzeti forradalom győzött! Ezt az akaratot képviselte az ifjúság a maga hősiességével, az írók, a munkások, a parasztok... az egész ország. Ezzel az akarattal szemben hiábavaló volt minden néven nevezhető erőszak és

ellenállás.”) A „cervantesi” tudósítás dőlt betűvel kiemelt záradéka („*flottánk vérvízen*”) igazi költői remekelés, hisz ha a beszámolót a lepantói csatához kötjük, a győzelemre utal, ám ha a közelmúlt forradalmával hozzuk kapcsolatba, a győzelmi jelentésbe csempészett borzongató előrejelzésként, tragédiát előrevetítő jóslatként (is) értelmezhetjük.

A régi tudósító Cervantesszel való azonosítása szintén érdekes megfeleltetésekre ad alkalmat. Cervantes, ahogy a Világirodalmi Lexikonban olvasható, „élete legszebb napjaként mindig a lepantói csatát emlegette, melyben lázas betegsége ellenére vitézül harcolt(...). 1573-ban részt vett a tuniszi hadjáratban, s két év múlva, remélve, hogy katonai érdemeit méltányolják (...), hazaindult Spanyolországba.” A gályát azonban, melyen utazott, Marseille előtt kalózek támadták meg, a későbbi író öt év szörnyű raboskodás után szabadult a fogságukból, ám otthon nem jutalom és elismerés várta, hanem nyomor, küszködés és hatósági packázás. Sorsa kísértetiesen emlékeztet az ötvenhatos forradalom hőseiére (vajon a vers szerzője gondolt-e erre is?), a mindkét korban megélt sorssal kapcsolatban felderenghet továbbá a befogadóban a gazdag asszociációs hálózat távoli pontjaként a Don Quijote-i életút példázata.

A költemény záradéka (10. és 11. versszak), vagyis a visszalépés a lepantói csatakezdést megelőző szép (mert reményteljes) pillanathoz, mintha azt szuggerálná az olvasónak, hogy a magyar forradalom tragikus kimenetelének ismeretében is fontos emlékezni ama október – a hónap neve újra szerepel az utolsó versszakban! – nagyszerű felbuzdulására, hisz ez adhat vigaszt, erőt a jelenben. A harcra kész, büszke flotta kimerevített képe megemeli a versvéget, a játékosságot pedig itt már egyértelműen átszínezi a büszkeség, a nosztalgia s a tragikus pátosz sajátos (és varázsos) elegye.

Az itt elillanó, ám a versben következetesen végigvitt s a tragikus tartalmakat elfedő (mímelt) játékosság szolgálatában áll a ritmus is. A nyolc és öt szótagos sorokban egyként ott lappang az időmértékes ritmus (a rövidebb sorok némelyike szabályos harmadfeles trocheusi sor) és az ütemhangsúlyos lüktetés (ám a soronkénti két ütem szótagszáma változó, s az ütemhatár sok esetben szót metsz el). Ugyancsak a szerzői játékos „nagyvonalúságra” vall az ütemelőzők (1. és 10. szakasz: első sor; 9. szakasz: 3. sor) s a félrím alkalmazása.

A költemény játékosságát gazdagítja, árnyalja a színházi képzetek búvópatakszerű jelenléte. A történet, melyet a vers narrátora ismertet (s a másik, melyre titkon utal), mintha színjáték lenne. E színjátékiasság pedig a mű hangnemváltozatai közül inkább a kesernyés-ironikus árnyalatút erősíti.

* Görömbei András: Nagy Gáspár. Kalligram Könyvkiadó, 2004.

BENŐ ATTILA
(*Kőmadár*)

Szürke kőmadár kézről-kézre járt.

Élő!Élő! – így adták egymásnak át.

Ismételve a szót, mozdulatot.

Mestermunka volt, élőnek hatott.

De néma volt, mozdulatlan magány.

Egyszerre élő és halott: talány.

A szokás parancs kézről-kézre adja.

Nő a közöny: csak a múlt darabja.

De egy kéz nem adta rögtön tovább,

hanem őrizte egy évszakon át.

Szemmel becézte, tenyerén hordta,

mint aki tudja, mit rejt a monda.

Váró lélegzetben a kő éled,

mozdulnak a körvonalak, élek.

Íme, könnyen lendül szárnycsattogva

a szemek közönyébe zárt csoda.

Leomlik a testre szabott határ,

felroppen, köröz az égi madár.

Aztán visszazáll, vonzza a mélység,

az érintő tekintet, szó-éhség.

*

Évszak elszáll, a kéz továbbadja,

a madár sorsát más kézre hagyja.

Élő – fura szó az új gazdának:

kezében a szárnyak kövülten állnak.

Ugyan, ez csak kőmadár, kődarab.

(S a lélegzet kőbe zárva marad.)

HORÁNYI KÁROLY
**Szabó Lőrinc első igazolási
 tárgyalásának jegyzőkönyve**

1945. május 9.

A szovjet megszállás után az igazolási bizottságok megalakulásával és az igazolási eljárások megindulásával kialakult az előélet politikai szempontból történő vizsgálatának rendszere Magyarországon. Az igazolóbizottságok felállítását 1945. január 4-én az Ideiglenes Kormány 15/1945. M. E. sz. rendelete írta elő. Feladatuk kezdetben az állami, majd később a magánalkalmazottak háború alatti politikai magatartásának felülvizsgálata volt. Az 1.080 és az 1.146/1945. (illetve később az ezt kiegészítő 3.140/1945.) M. E. sz. rendelettel a szabad pályán dolgozó értelmiségieket (állatorvos, mérnök, orvos, gyógyszerész, hírlapíró, ügyvéd, színész stb.) is igazoltatták. Az igazolások köre kiterjedt az írókra is, a velük foglalkozó igazolási bizottságot a Magyar Művészek Szabadszervezetének Írói Csoportja állította fel. Az ilyen eljárások során döntöttek arról, hogy az író tagja lehet-e a Szabadszervezetnek, a tagság pedig fontos létfeltétele volt az íróknak. Az igazolási eljárások hivatalos irataiban a megidézettek mint „a Szabadszervezetbe jelentkezett író”-k szerepelnek. Ahogyan Boross Elemér, az írói igazolóbizottság egyik tagja visszatekintésében is elmondta: „Nem volt dolgunk azokkal az

írókkal, akik tagfelvételre nem jelentkeztek, vagy nem jelentkeztek.” Egyébként abban, hogy a bizottság már május 9-én nyilvános ülést tartott, nagy szerepe volt Szabó Lőrinc azon kezdeményezésének is, miszerint őt egy írói testület igazolja az 1945 előtti politikai magatartását illető vádakkal szemben.

A Magyar Művészek Szabadszervezete Irodalmi Csoportjának Igazolóbizottsága nevében Boross Elemér 1945. március 12-én terjesztette elő a Nemzeti Bizottságnak tagjegyzékét.* Ezzel egyidejűleg jelezte: az Igazolóbizottság kiegészítéséül a pártokat is felkéri, hogy a Bizottság munkájában vegyenek részt. A Bizottság fogadalomtételének 1945. április 7-i jegyzőkönyve szerint Bechtler Péter alpolgármester előtt az alább felsorolt igazolóbizottsági tagok tettek fogadalmat, és ezt aláírásukkal is hitelesítették: Gulyás Gábor (Független Kisgazdapárt), Papp Teréz (szakszervezet), dr. Kanyar József (Nemzeti Parasztpárt), Aranyossi Pál (Magyar Kommunista Párt), Bakó József és Felkai Ferenc. Egy 1945. április 19-re datált jegyzőkönyv szerint egyhangú határozattal Aranyossi Pált választották elnökké, ezután a Bizottság mint jogi képesítésű tagot dr. Szabó Imre ügyvédet, mint hivatali tagot Fodor Józsefet hívta be.

1945. május 9-én kezdődött el az az igazolási eljárás, mely Szabó Lőrinc ügyével foglalkozott. A május 9-i tárgyalási nap itt közölt jegyzőkönyvének egyetlen ismert példánya a Fővárosi Levéltár állományában, a Művészek Szabadszervezetének anyagában található. Az iraton nem szerepelnek a hitelesítő aláírások, így nem ismert a jegyzőkönyv fogalmazója.

Jegyzőkönyv

felvételre 1945. május hó 9-én az Írók Szabadszervezete¹ igazolóbizottsági ülésén a Szervezet Nagyatádi Szabó u. 18. alatti helyiségében.

Jelen vannak: Aranyossi Pál, elnök, Gulyás Gábor, a Kisgazdapárt kiküldötte, Keresztury Dezső, mint a Nemzeti Parasztpárt Bakó József helyett megjelent kiküldöttje, Bródy László dr. mint a közben magát betegségével kimentett Szabó Imre dr. ügyész helyett megjelent új ügyész, Papp Teréz, a Szakszervezeti Tanács kiküldöttje, az Írók Szabadszervezete részéről pedig Fodor József és Boross Elemér.²

Aranyossi Pál elnök megnyitja az ülést. Bejelenti, hogy Bakó József kiküldöttet a Nemzeti Parasztpárt visszahívta és helyette Keresztury Dezsőt küldte be az igazolóbizottságba.³

Az ülésen nagyszámú hallgatóság is jelenik meg, közöttük a *Szabad Nép* és a *Szabadság* munkatársai, valamint az

igazolásra meghívott és Szabó Lőrinc társaságában és védelmére megjelent tanúk és a tárgyalás iránt érdeklődő irodalmi és közéleti kiválóságok.⁴ Szabó Lőrinc társaságában és védelmére megjelent az ülésen Zilahy Lajos, Illyés Gyula és Gellért Oszkár. Mint hallgató megjelent Gergely Sándor, a Moszkvából nemrég hazatért magyar író is.⁵

Zilahy Lajos bejelenti, hogy ő, mint egy-két társa, akik a Művészeti Tanácsban már helyet foglalnak,⁶ illetéktelennek tartják az igazolóbizottságot ezeknek az igazolására, mert hiszen a Művészeti Tanács azzal, hogy őket erre a posztra állította, már igazolta is őket.

Boross Elemér előadja, hogy az Írók Szabadszervezete nem az írókat igazoltatja, hanem tagjait. Minden szervezet köteles tagjait igazoltatni, tehát ha valamelyik író egy másik szervezet más minőségében is igazolta, ez nem jelenti az irodalmi vonalon való igazolást. Példának felhossa,

* Magyar Művészek Szabadszervezete töredékes iratanyaga a Fővárosi Levéltárban. Ennek és minden további ismertetett, idézett, ill. közölt irat lelőhelyének jelzete: XVII. 426.

hogya ha egy író orvos vagy vasutas, és az Orvosi Kamara vagy a MÁV ebben a pozíciójában igazolta is, ez az irodalmi munkásságának politikai tisztaságát még nem jelenti.

Aranyossi Pál elnök bejelenti, hogy a Városháza tisztviselőit is most igazolják, közöttük a tisztifőügyész is, sőt a közigazgatási bíróság tagjait is, holott ezek már fungálnak ezen a poszton.

Zilahy Lajos elfogadja az érvet.

Levelet kézbesítenek az Írók Szabadszervezetének. E levélben a Művészeti Tanács értesíti a Szervezetet, hogy Tamási Áron bemutatta azt a levelet, amelyet a Szabadszervezethez intézett, és a Művészeti Tanács helyeselte és elfogadta Tamási Áron levelét. Tamási Áron e levélben bejelenti, hogy nem jelenik meg a mai ülésen, amelyre az igazolóbizottság meghívta.

Aranyossi Pál elnök deklarálja, hogy a Művészeti Tanács illetéktelen volt ebben az ügyben, Tamási Áront nem érte sérelem, és felhatalmazást ad Boross Elemérnek, hogy az igazolóbizottság nevében is válaszoljon úgy a Művészeti Tanácsnak, mint Tamási Áronnak.⁷

Ezek után rátérnek a megidézett Szabó Lőrinc meghallgatására.

Illyés Gyula szót kér és elmondja, hogy illetéktelennek tartja az igazolóbizottságot ebben az összetételben arra, hogy írókat igazoltasson.

Boross Elemér elmondja a nehézségeket, amelyekkel az írók igazolásának módjában meg kellett küzdeni, és azokat az eljárásokat, amelyek eredménye volt ez az igazolóbizottság, amely összetételében éppen azért erre a legalkalmasabb, mert öt párt kiküldöttje dönt az írók politikai magatartásáról, és a pártkiküldöttek minden esetben hivatottabbak és képzetebbek erre éppen politikai párttagságuk miatt, mint maguk az írók.

Aranyossi Pál elnök előadja, hogy a külügyminisztériumi igazolóbizottságban sem külügyminiszterek ülnek, és amikor az írók politikai múltját kell felderíteni, ehhez nem szükséges az, hogy az igazolóbizottság írókból álljon.⁸ Egyébként is a pártkiküldöttek is írók, és a Szabadszervezet írótagjai is helyet foglalnak az igazolóbizottságban. Előadja még, hogy Szabó Lőrincet Fodor József útján közvetített saját kérésére idézték meg, ügyével igazság szerint foglalkozni sem lehetne, mert közben neve megjelent a háborús bűnösök listáján.⁹ Sorsa tehát magában véve már el is dőlt.

Illyés Gyula a háborús bűnösök lapokban megjelent listáját hebehurgya, sületlen tákolmánynak tartja, nem is tartja hivatalosnak, de Gulyás Gábor válaszában megmagyarázza, hogy ő a háborús bűnösök listájának eredeti kéziratát látta és abban is hitelesen agnoszkálta Szabó Lőrinc nevét.¹⁰

Aranyossi Pál elnök behívja Szabó Lőrincet, aki megtörtén, rokkantan helyet foglal a felkínált széken.¹¹

Elnök ezután átadja a szót dr. Bródy László ügyésznek, aki a vádat képviseli.

Bródy László dr. Szabó Lőrinc ellen súlyos vádat emel, azért mert éppen abban a pozícióban követte el bűnét, amely a magyarországi fasiszta közszellem kialakításában, irányításában, hangulatában volt döntő, hiszen mint író, újságíró, szerkesztő, olyan pozíciót töltött be, amelyet éppen arra használhatott volna fel összeköttetései miatt kiváltképpen, hogy a hangulatot mérséklően befolyásolja. Szabó Lőrinc azonban éppen az ellenkezőjét tette, írásban szóval és magatartásában élesen németbarát és fasiszta volt, ódát írt a vezérhez.¹² A vezér képe szellemileg és ténylegesen is állandóan előtte volt, tanúk vannak rá, hogy képét az íróasztalán tartotta maga előtt. – Fenti verset később a *Virradatban* újra megjelentették,¹³ ő nem tiltakozott ez ellen, baloldali barátaival megszakította a kapcsolatot, Németországba járt, a bűnök egész sorozatát követte el. Az ügyész megtorlást kér, hogy az ilyen embereknek el kell tűnniük a magyar irodalom területéről, és éppen azért, mert kiváló tehetség, kell eltűnnie, mert kiváló tehetsége nem mentség, sőt súlyosbító körülmény.

Aranyossi Pál elnök felszólítja Szabó Lőrincet, hogy adja elő védekezését.

Szabó Lőrinc bocsánatot kér, hogy előadását nem szabadon, hanem írásban fogja közölni, illetve védekezését, ha megengedik, felolvassa. Üldözöttsége alatt ugyanis elképzelt egy bíróságot, amely előtt meg fog jelenni és ennek a képzeletbeli bíróságnak a számára írta meg beszédét előre.¹⁴

Az elnök széket adat a megtört Szabó Lőrincnek, aki helyet foglal és felolvassa a beszédet.

Szabó Lőrinc közel másfél órás felolvasást tart. Felolvasását hol elcsukló, néha egészen sírásba szökő hangon tartja meg, néha drámaian felemeli a hangját és előadásának rövid kivonata a következő. Védekezik a tettekkel való fasiszta magatartás ellen, a vezér íróasztalán való képét tagadja,¹⁵ és tagadja azt is, hogy az ódát Hitlerről írta. A vezér lehet egy római vezér, mint mondja, lehet Napóleon és lehet Sztálin maga is.¹⁶ Elmondja, hogy ő egy önmaga számára is megfejthetetlen képlet, ismeretlen egyenlet, emberi szemmértékkel nem is kiszámítható.¹⁷ Németországba a weimari íróegyesülésre hivatalos küldetésben mint hírlapíró utazott és mint író, és mint hírlapíró az akkori németországi események pátozását írta le. Különben is az akkori német égbolt összefolyt valahol a magasban a Szovjet égboltjával és az összefolyt égbolt alatt nézett fel a magasba egész Európa.¹⁸ Egyébként ő Szófiába, Helsinkibe, Párizsba és Stockholmba is utazott,¹⁹ így került Berlinbe is és Weimarba. 1942-ben a weimari íróegyesület kongresszusán vett részt és ott olyan magatartást tanúsított, amelyet itthon nem mondhatott el senkinek. Az író-kongresszus elnökével sokat sétált a park-

ban és közölte vele felháborodását, hogy a zsidó írókat nem hívták meg a kongresszusra és hogy kiváló zsidó írók kapcsolásával hoznak határozatokat.²⁰ De egyáltalán közölte vele szomorúságát is afelett, hogy Németország a zsidókat kiűldözte. Az elnök azóta meghalt. – Egyébként Ullein-Reviczky küldte ki a kongresszusra,²¹ és a kongresszuson Rothe elnökön kívül Hans Carossával is sokat beszélt, elmondta, hogy ő szabadszellemtű író és kifogásolta, hogy az írók szabadságáról a kongresszuson csak megkötötten lehet beszélni. De ő még hivatalos felszólalásában is bátran kiállt az írói szabadság mellett, tekintet nélkül a politikai aggályokra. Azután katonai múltjáról beszél, a katona-verseket vállalja, de nem tartja kifogásolhatónak. A vezérkari főnökségen Somogyváry Gyula mellett dolgozott.²² Antiszemitizmusáról pedig azt mondja, hogy ennek ellenkezőjét bizonyíthatja az általa szerkesztett antológia is, amelyben Szerb Antal fordításai is szerepelnek, saját Heine-fordításai és az angolok is.²³ Egyébként összegyűjtött versei is bátrak. Azután a lillafüredi író-találkozóról beszél, amelyre egyetlen baloldali író sem hívták meg, de ő ezen a találkozón felszólalt és 200 tanú, akik jelen voltak, bizonyíthatják, hogy olyan bátor és az akkori időkben vakmerő beszédet mondott, hogy kollégái még az életét is féltették.²⁴ A kormányzó mentesítésekről beszél, elmondja, hogy kiken is segített. Arra a vádra, hogy Sárközi György beadványát nem írta alá, azt mondja, hogy azért nem írta alá, mert éppen akkori fontos pozíciójában a vezérkari főnökségen alkalma volt közvetlenül tudomást szerezni a beadvány sorsáról és garantálták neki, hogy Sárközi beadványát kedvezően intézik el, tehát az ő aláírása ilyen értelemben már felesleges is lett.²⁵ – Egyébként Gelléri Andor Endre ügyében levelet írt,²⁶ és Illyés Gyula katonai felmentéséhez is ő nyújtott segítséget.²⁷ Elmondja továbbá, hogy amikor a zsidók elhurcolását és a Duna-parton való terelését látta, nem bírta nyugodtan nézni. Itt hangosan fel is kiállt: Nem, nem, uraim, könnyek nélkül ezt nem lehetett.²⁸

Aranyossi elnök megköszöni Szabó Lőrinc szép előadását, megnyugtatja Szabó Lőrincet, hogy az ítélet igazságos lesz, és azt mondja, ha akar, menjen haza nyugodtan, a hozandó határozatról majd értesítést kap és reméli, hogy ez a szép írás majd remekei között fog helyet foglalni.

Boross Elemér még Szabó Lőrincnek a bizottság elől való elvonulása előtt fontos kijelentésekre kér engedélyt. Visszautasítja az elnök enunciacióját, mondván, hogy ez az enunciació még tanúk, sőt sajtóhallgatók előtt történt, tehát kötelességének tartja kijelenteni, hogy ez az udvariasság túlmegy azon a határon, amit az objektív tárgyalás elbíráhat, mert az ilyen elnöki nyilatkozat az ítéletet is prejudikálhatja, hiszen nem tudhatja még senki, hogy az ítélet olyan lesz-e, hogy ez az írás egyáltalán megjelenhet-e és egyáltalán Szabó Lőrinc dolgozhat-e a jövőben.²⁹

Aranyossi Pál kijelenti, hogy nem akarta az ítéletet prejudikálni, de Szabó Lőrinc írói értékét akarta leszögezni.

Gulyás Gábor, az igazolóbizottság egyik tagja megvonja a szót Boross Elemértől, amit Boross Elemér kifogásol, mert tőle a szót csak az elnök vonhatja meg.

Ezután a tanúk kihallgatására kerül a sor.

Illyés Gyula áll a bizottság elé és tanúvallomásában azt mondja, hogy Szabó Lőrincet nem szabad komolyan venni, ő olyan, mint egy gyerek, mint egy 14 éves kisgyerek, és ennek a gyerekeknek a csodálatával majszol bele minden csokoládéba, mert megkóstolja ezt a csokoládét és azt is. Így kóstolt bele a német csokoládéba is.

Zilahy Lajos Szabó Lőrincet demokratikus gondolkodásúnak tartja és azt vallja, hogy ahhoz az új szellemi fronthoz tartozott, amely az akkori időkben mint markáns és bátor írófront szerepelt.³⁰ Ismeri Szabó Lőrincet és tudja, hol keletkezett Szabó Lőrinc német-imádása. Gyermekkorunk oka van ennek. Tudjuk jól, hogy a magyar családok bizonyos fokig elnyomták az írói indulásokat, nem vették szívesen, ha a család valamelyik tagja írással foglalkozott. A család lenézte Szabó Lőrincet, gátat állított érvényesülése elé. Diákkorában felkerült Budapestre és mint kosztosdiák egy német családnak került. Ennek a családnak a feje egy ízig-vérig német ember volt,³¹ de ez a német segített Szabó Lőrincen, és itt keletkezett Szabó Lőrinc német imádása. Az antiszemitizmusáról pedig azt vallja, hogy ez az antiszemitizmus Miklós Andor lapvállalatánál alakult ki, a nagytőke erőszakos szerepét ennél a vállalatnál tudjuk, ő Zilahy Lajos is szerkesztő volt,³² fel volt háborodva, hogy ilyen nevetséges összegeket fizetnek az íróknak, ha tehát Szabó Lőrinc így antiszemita, akkor antiszemita ő is.

Gellért Oszkár tanúvallomásában azt mondja, hogy Szabó Lőrinc antiszemitizmusában valóban fellelhető az antiszemitizmus kritériuma, de hát hogy az mennyiben számít, ezt ő nem tudja megállapítani. A lillafüredi beszédről hallott, de tartalmát is csak kikapott és hallomásból idézett szövegekből tudja.³³

A bizottság ezután visszavonul.

Bródy László dr. ügyész javasolja a *Magyarország*-ban megjelent riport-sorozat beszerzését,³⁴ azokat a riportokat, amelyeket Szabó Lőrinc a hitleri Németországról írt a lapban. Vállalja az elnök felkérésére, hogy ezeket a cikkeket beszerzi valamelyik fellelhető forrásból.

Ez a határozat kihirdetik Szabó Lőrinc előtt.

Ezután határozatilag kimondja a bizottság, hogy a jövő ülést május 16-án, szerdán fél 3 órakor tartja és ezen az ülésen mutatja be Bródy László ügyész a beszerzett dolgokat.

Ezután elnök az ülést berekeszti.³⁵

Jegyzetek

- 1 A szervezet megnevezése – még a hivatalos iratokban is – más és más. A leggyakrabban előforduló hivatalos megjelölés: Magyar Művészek Szabadszervezete Írói Csoportja. Ezenkívül hivatalos iratokban szerepel a Magyar Írók Szabadszervezete név is, újságcikkekben pedig a különféle variációk. Már ebben az időben használták – ha nem is hivatalos jelleggel – az „Írószövetség” kifejezést: I. Szabó Lőrinc 1945-ös Naplójának május 6–15-re datált jegyzetét. Majd a költő védőbeszédének kéziratára utólagosan ezt gépelte rá: „Elhangzott 1945. máj. 9-én a Magyar Írószövetség igazolóbizottsága [...] előtt...” (Szabó Lőrinc: *Birákhoz és barátokhoz. [Napló és védőbeszéd 1945-ből.]* Szerkesztette és az utószót írta Kabdebó Lóránt. Bp., 1990, Magvető, 60; 205.) A Magyar Írók Szabadszervezete 1945 júliusában veszi majd fel a Magyar Írók Szövetsége elnevezést.
- 2 A Bizottság egyes tagjairól: Aranyossi Pál (1887–1962) újságíró, fordító. Tanulmányait a debreceni ref. kollégiumban, Budapesten és Párizsban végezte. 1918-ban az MKP tagja és a Vörös Újság külpolitikai rovatának dolgozott. 1920–1925 között a stockholmi Politiken, a Zimmerwald és a moszkvai Izvesztyija munkatársa. 1926-tól Párizsban élt, a l'Humanité-ben és a Regardsban jelentek meg cikkei. Kapcsolatban volt Károlyi Mihállyal, és baráti viszony fűzte Henri Barbusse-höz. A második világháború kitörésekor a francia hatóságok internálták; csak 1941-ben juthatott haza, Budapesten könyvelőként dolgozott. 1944-ben részt vett az ellenállásban. Az 1945-től működő Szabadság külpolitikai rovatát szerkesztette. – Gulyás Gábor (1916) író, az 1930-as években Debrecenben jogászkodott, verseit közzölték Az Est hármaskönyvében (1938), több regénye jelent meg. Mint a Kisgazdapárt Kis Újság című délutáni lapjának szerkesztője Szabó Lőrinc-től verset kért az újság kalendáriumának irodalmi melléklete számára 1946 végén. – Bródy László (1897–1984) ügyvéd, író. 1931-től ügyvédi irodát tartott fenn Budapesten. 1916-tól jelentek meg versei és elbeszélései a Múlt és Jövő, a Népszava, a Nyugat, és a Pesti Napló című lapokban. – Boross (Bronstein) Elemér (1900–1971) színműri, a Magyar Írók Szövetségének nem sokkal később megválasztott főtűkára. A Tanácsköztársaság idején részt vett frontszínházak szervezésében. 1922-ben megnyerte a Világ novellapályázatát, 1929-ben az Új Színház több mint kétszázszor adta elő *Vakablak* című darabját. Részen alapítója Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének. 1941–44-ben a zsidótörvények rendelkezései miatt hallgatásra kényszerült, a II. világháború idején munkaszolgálatra hívták be. 1945-től kommunista párttag.
- 3 Bakó József (1896–1962) költő, elbeszélő. Zsellércsaládból származott, 15 évig cipészként dolgozott. A Tanácsköztársaság után 7 hónapi fogházbüntetést kapott, majd hosszú hányódás után elvégezte a tanítóképzőt. Több helyen tanított, a nyarakon pedig bebarangolta Európa nagy részét. Írásai az 1920-as évektől jelentek meg a Népszavában, a Nyugatban, a Pesti Naplóban. Verseiben realista hangon a paraszti élet nyomorát szólaltatta meg. Verseit kedvelte Szabó Lőrinc, be is válogatta költeményét egy általa szerkesztett antológiaszerű rádióműsorba, és a harmincas évek második felében több levelet is váltottak. Keresztury Dezső egy Harsányi Istvánnal folytatott beszélgetése során részletesebben szólt a visszalépés háttéréről: „Egyszer ott ülünk egy ilyen beszélgetés közben, mikor odalép hozzám szegény Bakó József író, akit pedagógusként is nyilván ismersz, kicsit bicegő ember volt, amellét valóban maga a tisztesség, a becsületesség, a magyarsághoz való hűség, nagyon szerettem én is. Odajött hozzánk, elég rossz idegállapotban, nyugtalanul, s azt mondta, ne vegyék rossz néven, hogy itt közbeszóló, de nagyon nagy bajban vagyok, mert engem jelölt ki a parasztpárt az írók igazoló bizottságába. Akkor az igazoló bizottságok úgy jöttek létre, hogy minden demokratikus párt kiküldött egy képviselőt, az illető szakma képviselői is kiküldtek egyet, s a népbíróságok részéről is kiküldtek valakit. Egy ilyen bizottságot hoztak létre az írók részére is. Nekem nincs nagy tekintélyem,

mondta Bakó, és én nagyon félek, hogy ebből nagy baj lesz. Legutóbb Kodolányit citálták meg, ő – betegségére hivatkozva – nem jött, s távollétében csak éppen hogy el tudtam érni, hogy elhasszunk, hogy személyesen is meghallgathassuk, mert ez a társaság, miután nagyon népszerűtlen volt, átadta volna a népbíróságnak. Ha ez mást nem jelentett is, azt mégis jelenti, hogy esetleg két hónapig vizsgálatban tartják, amíg a pere sorra kerül. Addig letartóztatják. A következő alkalomra Szabó Lőrinc van kitűzve, és ahogy én ott nézem az atmoszférát, Lőrincet is ez a sors fenyegeti, s nekem nincs elég tekintélyem, hogy megvédjem. Eléggé megdöbbenve álltunk ott. [...] Ilyllyés Gyula, akivel régi szokásunk, hogyha valami komolyra fordul, egyszerre magázzuk egymást, egyszer csak odafordul hozzám, s azt mondja: – Maga fogja megvédeni. – Hogy védhetném meg, kérdeztem, nem is vagyok parasztpárti tag. Egyáltalában nem vagyok párttag. Erre Illyés: – Hát majd belép. Mi is beléptünk, maga is belép. – S Kovács Imre már hozta is a belépési nyilatkozatot, írták alá az ajánlást, azt én kitöltöttem, s így lettem a parasztpárt tagja. [...] Az igazoló bizottságban aztán Lőrinc elem került. (*A Magyar Népi Művelődési Intézet, ahogy Keresztury Dezső emlékezett rá 1979. október 31-én a „Kert”-ben.* Holmi, 2006. 4. 508–509.) Keresztury Kabdebó Lóránttal beszélgetve a visszahívás körülményeit, ha szűkszávúbban is, de hasonlóképpen idézte fel. L. Kabdebó Lóránt: *A háborúnak vége lett.* Bp., 1983, Kozmosz Könyvek, Móra, 171. Keresztury Illyés Gyuláról szóló emlékezésében is megjegyezte, hogy éppen az igazolási eljárás előtt álló Szabó Lőrinc és Németh László ügye véget kérte meg Illyés őt arra, lépjen be a Nemzeti Parasztpártba, hogy képviselje az írókat a tárgyalás során. L. Keresztury Dezső: *Kapcsolatok.* Bp., 1988, Magvető, 279. Későbbi, az újságírói igazolási tárgyaláson szeptemberben Keresztury már nem vett részt.

- 4 A Szabó Lőrinc igazolóbizottsági tárgyalását megelőző hajszá idején több együtt érző levelet küldtek a költőnek, melyek egybegyűjtve megtalálhatóak Szabó Lőrinc hagyatékában: MTA Könyvtára Kéziratár – továbbiakban: MTAKK – Ms 4678/59–78. Az anyag részben egy felkérő levél gépiratos fogalmazványa olvasható: „Ha az illetők úgy éreznék, hogy összefoglalóan nézve Sz. L. írói világát, kulturális működését, megszólalhatnak mellette, tegyék meg. S ha személyes ügyben ő mellettük tett valamit, ne hallgassák most el, hanem írják meg, őt vagy húsz sorban, levélben. S emlegetse ezt, magánkönyvekben legalább. Hogyan lehetne figyelmeztetni őket? A dolog sürgős! Gyűjtse valaki a dokumentációkat? Vagy postán, ide egyenesen. Nemcsak ismert emberekért szállt síkra, idegenekért is, akiket mások ajánlottak. S akiket nem ismert vagy alig ismert.” A költőt az együttérzéséről biztosította: Fodor Gyula, Bassola Zoltán, Gál István, Gáspár Endre, Gelléri Andor Endréné, Gellért Oszkár, Horvát Henrik, Kardos László, Kardos Mária, Keresztury Dezső, Moldvai Klára, Nagy Zoltán, Péchy Blanka, Szép Ernő, Vas István, Veres Péter és Eckhardt Sándor. Az egyes levelek korábbi kötetbeli közlései: Kabdebó Lóránt: *Egy eszmélet története.* In Szabó Lőrinc: *Birákhoz és barátokhoz.* Bp., 1990. Kabdebó Lóránt: *Szabó Lőrinc pere.* Bp., 2006, Argumentum. A sajtóhírek mellett feltehetően ez a körlevél is hatással volt arra, hogy nagyszámú illusztris közönség gyűlt össze. Boross Elemér, az igazolóbizottság egyik tagja emlékezésében megállapította a költőről: „Egyetlen hely az írók fóruma volt, az igazolóbizottság, amely elé saját kérésére állt, az elé a bizottság elé, amelynek első, egyben utolsó nyilvános ülése az ő félbeszakadt igazolása volt.” (Boross Elemér: *Vélik voltam.* Bp., 1969, Szépirodalmi Kvk., 429.)
- 5 Gergely Sándor (1896–1966) író publicista, már a húszas évek második felében tagja a Kommunisták Magyarországi Pártjának. Szívélyes viszony alakult ki Gergely és Szabó Lőrinc között, amikor az író 1924 és 1925 között a miskolci Reggeli Hírlap irodalmi-kulturális rovatát vezette. Gergely utóbb a Szovjetunióba emigrált, csak 1945 elején tért haza. Majd a Magyar Írók Szövetsége elnöki tanácsának tagja lesz (Gellért Oszkár, Illyés Gyula, Kárpáti Aurél, Kaszák Lajos, Tamási Áron és Zilahy Lajos társaságában).

- 6 Magyar Művészeti Tanács a Vallas- és Közoktatásügyi Minisztérium mellett működő tanácsadó testület volt, 1945-től 1948-ig működött. A hét művészeti ág – irodalom, zene, képzőművészet, építészet, iparművészet, filmművészet, színművészet – kiválóságait foglalta magába szakosztályonként. Elnöke Kodály Zoltán, alelnöke Kassák Lajos volt.
- 7 Jelenleg nem ismert, mi volt az a Tamási Áronnal kapcsolatos konkrét ügy, melynek érdekében Boross Elemér levelet intézett a Magyar Művészeti Tanácshoz. Tamási március közepén lett tagja a szervezet Irodalmi Szaktanácsának. A Magyar Művészeti Tanács autonómiájának ebben az időben még nem voltak meg a jogi biztosítékai, és eldöntetlen volt az is, hogy állami szerv vagy társadalmi testület-e, így egyrészt a Vallas- és Közoktatásügyi Minisztérium, másrészt a szakszervezetek hatáskörét érintette. A helyzetet még bonyolította, hogy az egyre aktívabb művészeti szakszervezetek nem voltak hajlandók együttműködni sem a Tanácscsal, sem a Művészek Szabadszervezetével. Ez a két szerv nem különült el márkánsan egymástól, mivel személyi összetételüket tekintve is volt átfedés, illetve feladatkörük is egybeesett. L. Ständeisky Éva: *Gúzsa köve. A kulturális elit és a hatalom*. Bp., 2005, 1956-os Intézet, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 100–101.
- 8 Aranyossinak ezt a megjegyzését Fodor József a Világ 1945. máj. 17-i számának adott interjújában idézte, miközben reagált Illyésnek a tárgyalás kezdetén tett megjegyzésére. Mikor a kérdező felelegette a bizottság összetételének kérdésességét Fodor ezt válaszolta: „Megfelelő! Ha az angyalok zsinatját hoznánk le igazolóbizottságnak, akkor is volnának olyanok, akiknek a bizottság nem megfelelő. Nincs olyan delikvens a világon, aki ügyének tárgyalásához a bírói székbe nem a legjobb barátját ültetné. Azt hallottuk, hogy nem eléggé nagy írókat küldöttek ki a pártok. Valóban, nem láttuk ott Thomas Mann-t vagy Shakespeare-t. De mint a bizottság elnöke, a kitűnő Aranyossy Pál megjegyezte, a külügyminiszterek igazolásához nem szoktak hozni csupa külügyminisztert. Egyébként a pártok egészen megfelelő, irodalomhoz értő, lelkiismeretes és kitűnő embereket küldtek. Aztán jegyezzük meg: nem arról volt szó, hogy a bizottság az írók esztétikai értékét vizsgálja, hanem arról, hogy milyen volt emberi magatartásuk. Ha valaki könyvében vétkezett – az könnyű eset. Ilyen esetünk azonban nincs is. Számos kitűnő és kifogás alá esett írónk van, akiknek könyvei nem tehetők a fasiszták listájára. Ellenben újságírói vagy politikai, emberi magatartásuk körül van a baj. Ennek elbírálásához pedig nem szükséges akadémiái tagság.” (A beszélgetésben Fodor sem Illyést, sem Szabó Lőrincet nem nevezte meg.)
- 9 Boross Elemér emlékezésében erről a következőket jegyezte meg: „Kitűztük az első ülést. Tervezetnél is előbbre, hogy eleget tegyünk a költő óhajának, aki Fodor Józsefen keresztül is sürgette a szervezetet: oda akar állni a bizottság elé, hogy végre „hivatalos” fórum döntson a sorsa felől. Mert így csak szabad prédája a szöbeszédeknek, vádaskodásoknak. Volt újság, amely a „háborús bűnösök” közé is besorolta. Az utcára sem tudott kimenni.” (Boross: *Velük...* 427.)
- 10 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány – dálnoki Miklós Béla kormánya – Debrecenben tartott, 1945. márc. 29-i minisztertanács ülésének 34. napirendi pontja szerint Valentiny Ágoston, igazságügyminiszter a háborús bűnösök második listáját ismertette – mely a fegyverszüneti egyezmény 14 §-a értelmében készült el –, majd ezt a minisztertanács tudomásul vette. Az ülés jegyzőkönyvéhez csatolt melléklet: *II. Kimutatás a háborús bűnösökről, a fegyverszüneti egyezmény 14. pontjához* a háborús bűnösök három fő csoportját különböztette meg: „Háborús bűnös, mert az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, az országnak a háborúba történt belesodródását előmozdította, mint országgyűlési képviselő részese volt olyan határozatnak, mely a magyar népet világháborúba sodorta. Vezető tevékenységével a nyilas (fasiszta) mozgalomnak segítséget nyújtott”. A következő csoportba az tartozott, aki „a nyilas fasiszta mozgalomnak segítséget nyújtott, a háború fokozottabb mértékben való folytatását előmozdította, és részt vett a Szálasi-féle hazaárulásban”. A harmadik csoportba tartozó pedig az, aki „háborús bűnös, mert a háború fokozottabb mértékben való folytatására és a nyilas (fasiszta) mozgalomnak segítségével szellemi tevékenységet fejtett ki. Ebben a harmadik csoportban nevezték meg Szabó Lőrincet. A Magyar Nemzet és a Kis Újság 1945. máj. 4-i számában közölte a háborús bűnösökről szóló második kimutatás listáját, mely néhány apró pontatlanságot leszámítva megegyezik a tényleges, Valentiny által ismertetett jegyzékkel. L. *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Kormány) minisztertanácsai jegyzőkönyvei 1944. december 23 – 1945. november 15.* „A” kötet. Szerk. Szűcs László. Bp., 1997. Magyar Országos Levéltár, 203–204., 329–330. A helyzet felemáságát jellemzi, hogy a jegyzéket nem tették közzé a Magyar Közlönyben. Aranyossi azon előbbi kijelentése, miszerint Szabó Lőrinc ügyével foglalkozni sem lehetne, arra vonatkozik, hogy az igazolási eljárások nem konkrét bűncselekményekre vonatkoznak – azok kivizsgálására a népbiztonság, tárgyalására a népbíróság hivatott –, hanem a háború alatti politikai magatartás felett ítélik. Szabó Lőrincet a háborús bűnösök második listájának közzététele után, máj. 6-án letartóztatták és az Államvédelmi Osztály Andrassy út 60. sz. alatti épületébe vitték. Illyés Gyula Erdei Ferencnek, az akkori belügyminiszternek a közbenjárását kérte Szabó Lőrinc kiszabadítása érdekében. (L. Kabdebó Lóránt: *A háborúnak vége*. 157–158., e helyen Illyés Gyula visszatekintését.) A tárgyalást megelőző keddi napon, máj. 8-án engedték szabadon a költőt.
- 11 Illyés egy május 4-i naplójegyzetében Szabó Lőrinc testi kimerültségéről emlékezett meg. (Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1929–1945*. Bp., 1986, Szépirodalmi Kvk., 359.) A költőt a tárgyalást megelőzően négy esetben vették őrizetbe. Első alkalommal 1944. december 31-én vejeével és fiával együtt egy – egész Pasarétre kiterjedő, minden férfi lakost érintő – szovjet katonai ellenőrzés során elhurcolták, s Budakeszire szállították. Ő és a fia másnap kiszabadult, leányának férje, Várady Szabolcs hadifogoly lett, s csak 1948 karácsonykor térhetett haza. A második alkalommal jan. 15-én és 16-án a Tárogtató úti előjáráságon tartották fogva egy „állampolgári bejelentés” alapján. A II. kerületi rendőrkapitányság politikai osztálya febr. 22-től rendőri felügyelet alá helyezte. Ezenkívül hetente kétszer kellett megjelennie a rendőrségen. Ezt a rendelkezést az osztály vezetője, Lukács László, a bori kényszermunkatáborban 1944 júliusában meghalt költő özvegye heti négyeszeri jelentkezésre módosította, a további megszorítással, hogy lakását nem hagyhatja el. (L. MTAKK Ms 2277/29.) Ezt követően a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai és Rendészeti Osztálya idézte be (l. MTAKK Ms 2277/30.), s tartotta őrizetben április 12-től 15-ig. Ekkor Zilahy Lajos és Illyés Gyula jártak közbe kiszabadítása érdekében. (L. Illyés emlékezését: Kabdebó Lóránt i. m. 157–158.) A költő életének ekkori szakaszát tárgyalva Kabdebó Lóránt megjegyezte: „A pesti sajtó és a budai intézkedések tulajdonképpen egymást fokozták: főleg a polgári radikális és a szociáldemokrata sajtó (leginkább a Horváth Zoltán hangolta Népszava) hírül adta Szabó Lőrinc letartóztatását, a háborús bűnösök között szerepeltette a nevét, mindez pedig a budai közigazgatás számára igazolást jelentett, eljárása helyességét hangsúlyozta.” (Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere*. 347.) A költő hagyatékában megtalálhatóak azon cikkeknek a kivágatai, melyek a letartóztatások, illetve az igazolási tárgyalás idején keletkeztek. Szabó Lőrinc 1945-ös Naplójában következőképpen eleventette fel a tárgyalást megelőző napokat: „Május 6–15.: több mint egy hete semmit sem írtam, annál több minden történt. Mi? Hát a láthatatlan ágyúk csakugyan be voltak irányozva rám. És lőttek. Telitalálat: a szívembe! Milyen egyszerű. Egy fiatalember kell csak hozzá, s egy szó: előállítás. Épp az utcáról jöttem fel, Népszavát akartam venni, vasárnap, hallván, hogy cikk van benne – Horváth Zoltáné –, amely – négy hónap múltán

- először – nem gyalázkodva, hanem némi, sőt komolyabb megbecsüléssel ír rólam és Németh Lászlóról: kivételes tehetségekről beszél, s néven nevez bennünket. Óh, csoda! De a cikket, illetve a lapot nem kaptam meg. A rokonszenves fiatal politikai nyomozó tudta ki vagyok, alighanem restelkedett befelé. Útközben: ismerősök. Bokor [Dezső] és a felesége; ennivalót dugdostak a szatyromba; mások. Hát mégiscsak szeretnek, sokan. De mit ér mindez?... A régi fogda! Még volt »multkori« ismerős. És újak, mások... Az ember ezt is megszokja. B. kapitány azóta bizonyos higiénikus kisebb újításokat vezetett be. – Fantasztikus és... nem, nem... Kedden Andrassy út 60. Úgy látszik, közbelépések történhetek. Péter [Gábor]. Óriási meglepetés. Tulajdonképpen megtisztelő volt. Vagy örültt vagytok? Igen, a háborús bűnösök listája miatt; de ahhoz nem kell őrizetben lennem. »A vizsgálat tovább folyik ön ellen, most szabadul«. Dráma, mozi. Váratlan ismerősök. A folyosón délelőtti fogdabelieket értem »utól«. Fél három táján már szabad voltam. – Először Pesten!! Egyszerűen féltem az utcán menni. – Lakás, borotválkozás, mosdás. – Fél ókor: egyszerre váratlanul összebotlottam egy társasággal: Zilahy, Illyés, Gergely Sándor (vagy tizenöt éve nem láttuk egymást; most: »Szervusz« – »szervusz!«), Gellért Oszkár, Tamási Áron, Szabó Zoltán. Valami írószövetségi ügyet tárgyaltak. Gyuszi cikke. Nem bírtam rá eléggé figyelni... Nem akarok beszélni a dolgokról... Nem is értem, mi történt tulajdonképpen.” (Szabó: *Bírákhoz...* 60–61.)
- 12 A *Vezér* című vers, melynek első változata a Pesti Napló 1928. szept. 16-i számában, átdolgozott változata a Magyar Élet 1938. májusi számában jelent meg. Ezt az utóbbi közlést vette át a Virradat című szélsőjobboldali hetilap szerkesztősége, és az 1938. máj. 2-i számukban szintén megjelentették a művet, a költő jóváhagyása nélkül. A vers utolsó periodikában való megjelenése: Egyedül Vagyunk 1938. nov. 30. A költemény átdolgozott változatát az 1938-ban megjelenő *Harc az ünnepért* című kötetébe válogatta be Szabó Lőrinc, és minden későbbi, összes verseit tartalmazó kötetében szerepel.
- 13 Az ügyész azzal, hogy a közlés tényét a vád indokaként felhozta, túlépelt a rendelet által megadott határokon. Ugyanis az igazolásokról szóló rendelet értelmében az igazoló bizottságnak a beidézett 1939. szept. 1. utáni működését kell vizsgálat tárgyává tennie, a költemény utolsó lapbéli publikációi pedig 1938-ból valók. Megjegyzendő még, hogy Gál István a Külügyminisztérium német nyelvű orgánumának, az Ungarnak az irodalmi szerkesztője egy nyilatkozatában igazolta: Szabó Lőrinc több alkalommal is tiltakozott az ellen, hogy vers német fordításban megjelenjék, mivel – a költő szerint – „félreértésre adhatott volna alkalmat egy egészen más időpontban és más körülmények között kelt versnek a második világháború folyamán való közzététele egy németnyelvű, bár magyar folyóiratban”. (Gál István 1945. okt. 17-i levele Szabó Lőrincnek. MTAKK Ms 4678/63. Kötetben: Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere*. 250.)
- 14 Keltezése 1945. ápr. 26. A védekezés szövege több alkalommal is megjelent. Kötetbeli kiadása: Szabó: *Bírákhoz...* 203–235. A jegyzőkönyv írója a védőbeszéd hozzátvételével összefoglalásában nem követi a leírt szövegben érintett témák előfordulási sorrendjét.
- 15 E vád elleni védekezés nem szerepel az előre megírt védőbeszédében.
- 16 Az eredeti szövegben: „Hanem drámai monológ, melynek hőse, a diktátor, én vagyok, vagy Julius Caesar, vagy Napóleon!” (Szabó: *Bírákhoz...* 224. Kiemelés Szabó Lőrincétől.) Sztálin neve nem szerepel a leírt szövegben.
- 17 Az eredeti szövegben: „Én egyéni képlet voltam, s az leszek, amíg élek...” (Szabó: *Bírákhoz...* 215.)
- 18 Ezek a gondolatok az eredeti szövegben: „A faji gógtól, a csizmától és minden brutalitástól én csak irtóztam, a politikai rész nem érdekelt, illetve csak kikerülhetetlen járulékként kellett tudomásul vennem, vagy erőként, égboltként, amely – ha jó, ha rossz – felettünk van és viharzik; ez alatt az égbolt alatt azonban nagyon sok minden zajlott,

ami ellentétesnek mutatkozott az uralkodó iránnyal, a diktatúrával! És ezek voltak azok az évek, amelyekben a közép-európai fejlődés – még a magyar is – összehajolni kezdett a Szovjet politikájával. Ami modern és szociális vonás nekem érthető és rokonszenves lehetett, az mind megvolt az én ifjúkori szocialisztikus emlékeimben, a színképnek azok a vonásai mind benne voltak az orosz jelenben, vagy legalább úgy látszottak. S ekkor még béke volt! béke! S eleinte még a háború is másnak indult! Molotov Berlinben: én ezt tartottam a természetes útnak, a két szocializmus összefogásától várva – mint külső szemlélő – a Róssz visszafejlődését, a Jó erősödését, az egymással áthatott, közös, nagy jövőt...” (Szabó: *Bírákhoz...* 207.)

- 19 Helsinkiben és Stockholmban nem járt. Az eredeti szövegben: „...sőt Stockholmba és Finnországba is készültünk, már a vízum után jártak, mikor a helyzet lehetetlenné tette az utazást.” (Szabó: *Bírákhoz...* 208.) Párizs neve ebben az összefüggésben szerepel.
- 20 Akivel sétált – az írásos védőbeszéd szerint – az Carl Rothe (1900–1970) író. 1941 és 1944 között töltötte be az Európai Írószövetség főtitkári tisztségét. E szervezet elnöke Hans Carossa (1878–1956) író, költő volt. Rothe tartotta a szervezet képviselőjében a külföldi írókkal a kapcsolatot. Éveken keresztül leveleztek egymással, és kapcsolatuk a háború után sem szűnt meg. Szabó Lőrinc és Rothe ismeretségének „a magyar irodalomra vonatkozó történeti kontextusát leginkább Szabó Lőrinc Védőbeszédéből és Naplójából tudhatjuk meg”. L. Kiss Noémi: *Ki Carl Rothe? Szabó Lőrinc és Carl Rothe kapcsolatának irodalmi térképe*. (Tanulmány kettejük levelezésének közlésével.) Irodalomtudomány, 1992/2. 167–217. p. Önálló kiadványként: *Szabó Lőrinc Füzetek I.* Boross Elemér visszatekintésében egy hasonló helyzetről, történéseiről emlékezett meg: „Elmondta, hogy a potsdami írótalálkozón, a tanácskozás szünetében lehorgasztott fejével sétált a Sans-souci parkban. Hanns Johst, a náci lett író, a kongresszus egyik rendezője, karonfogta. Valami baj van? – kérdezte. A legnagyobb – mondta a költő. – Nem lehet ilyen hiányok mellett teljes értékű a tanácskozás. Hát hol van Thomas Mann, Stefan Zweig, Werfel, Feuchtwanger, Josef Roth, Schalom Asch?” (Boross: *Vélük...* 430. p.) Az emlékezésben pontatlan állítás van, mert a kongresszust Weimarban rendezték. Azonban a kongresszusra korábban érkezőket Berlinben fogadták, s részükre programokat szerveztek. Ld. Szabó Lőrinc 1942. nov. 14-i levelét Zilahi-Sebess Jenőnek. In: *Harminchat év I. Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944)*. Szerk. Kabdebó Lóránt. Bp., 1989, Magvető, 675–676.)
- 21 Ullein-Reviczky Antal (1894–1955). 1938-ban kinevezték a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjévé, 1942. május 20-tól rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter. 1943 szeptemberétől stockholmi magyar követként, maga is részt vett a nyugati szövetségesekkel folytatandó tárgyalások előkészítésében. 1944. márc. 21-én tiltakozásul Magyarország német megszállása ellen, lemondott követi tisztségéről, nyilatkozatot adott közre a náci által hatalomra segített Sztójay-kormány ellen, ezért pár nappal később megfosztották magyar állampolgárságától. Kezdeményezte Szabó Lőrinc 1942. októberi weimari útját. A védőbeszédében erről így nyilatkozott a költő: „Magyarországnak, nemzetközi megállapodásai értelmében jelen kell lennie az Europäische Schriftsteller Vereinigung második évi gyűlésésén, nem akar meg nem felelő vagy éppen nyílas »író« küldeni, utazzam ki én, nézzem meg, mi készül ott, s referáljak.” (Szabó: *Bírákhoz...* 210.) A weimari kongresszusról szóló beszámolóját Zilahi-Sebess Jenőnek, a Külügyminisztérium Kulturális Osztálya vezetőjének küldte el. Ebben olvasható: „Miként a minap személyes találkozásunk alkalmával szó esett róla nemrég Weimarban jártam az Európai Író-Egyesülés kongresszusán, mint meghívott vendég és mint magyar megbízott. Kiutazásom előtt Ullein-Reviczky Antal öxeleneciájával és Ziegler Vilmos sajtóelőadó úrral volt megbeszélésem, az ő kérésükre most be szeretnék számolni a tapasztalataimról.” (Szabó Lőrinc 1942. nov. 14-i levele Zilahi-Sebess Jenőnek. In: *Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944)*. 674.)

- 22 Somogyváry Gyula, Gyula diák néven ismert író (1895–1953), az 1945 előtti hivatalos közélet sokat szereplő alakja, mint képviselő a második zsidótörvény ellen szavazott, ezért a németek 1944. márc. 21-én letartóztatták és koncentrációs táborba vitték; 1945-ben hazatért, a Rádiónál igazolták, nyugdíjat kapott, de ötéves szilenciumra ítélték, 1950. nov. 5-én internálták. Az ő segítségével került 1943 augusztusában Szabó Lőrinc a VKF (Vezérkari Főnökség) VI. Propagandaosztályára, melynek feladata többek között a haditudósító századok szervezése, irányítása, valamint „cenzúraszolgálat” volt.
- 23 Az eredeti írásos védőbeszéd szövegében ez olvasható: „Változatlanul előadtam, felolvastam olyan helyeken, olyan irodalmi társaságokban, amelyeknek baloldali híre és közönsége volt; tudják, hogy nem tagadtam meg közreműködésemet antológiai kiadásánál, melyeknek háttérében valaki rossz helyzetbe került régi barát állott. Megjelentek Örök Barátaink címmel a versfordításaim – a legforrongóbb esztendőkből: s akár németek, akár magyar jobboldaliak kedvéért kihagytam belőle azokat a darabokat, amelyeket Heinétől fordítottam valaha?” (Szabó: *Bírákhoz...* 219.) Szerb Antalnak cikke jelent meg Szabó Lőrinc műfordításkötetéről: *Örök Barátaink. Szabó Lőrinc műfordításai*. Új Idők, 1941. dec. 14. 50. sz. 709–710.
- 24 Antal István, nemzetvédelmi-propaganda miniszter kezdeményezésére jött létre az 1942. november 21-től 23-ig tartó Lillafüreden megrendezett írótalálkozó, melynek céljaként az államvezetés és a „magyar szellemi élet legjavát képviselő irodalom kitűnőségei” (Antal István 1942. okt. 16-i, a részt vevő íróknak küldött körleveléből, MTAKK Ms 4678/35.) között létrejövő eszmecsere jellelte meg. Ennek a sok szempontból sikertelennek mondható konferenciának valódi célja az volt, hogy az államvezetés megnyerje kül- és hadügyi politikájának támogatására a magyar szellemi élet vezetőit. Az eseményen az írók közül részt vett többek között Harsányi Zsolt, Darvas József, Németh László, Illyés Gyula, Márai Sándor, Tamási Áron, Zilahy Lajos, Cs. Szabó László, Tersánszky Józsi Jenő, és felszólalt Kállay Miklós miniszterelnök is. Szabó Lőrinc lillafüredi beszédének Magyar Csillagbeli közlését a cenzúra nem engedélyezte. A konferenciával kapcsolatos azon állítás, miszerint arra „egyetlen baloldali író sem hívtak meg”, feltehetően a jegyzőkönyv írójától származik, ilyen jellegű megjegyzés az írott változatban nem szerepel. A baloldali írók hiányának kérdése visszatér majd Szabó Lőrinc későbbi, újságírói igazolási eljárásán. Annak 1945. szept. 25-i tárgyalási napján Pakots György kérdésére, miszerint „Lillafüreden milyen baloldali író volt jelen?”, Szabó Lőrinc válaszul Illyést, Darvast és Erdei Ferencet, az akkori belügyminisztert nevezte meg. L. az 1945. szept. 25-i tárgyalási nap jegyzőkönyvének Szabó Lőrinc hagyatékában őrzött gépiratos másolatát: MTAKK Ms 2277/38. Kötetben: Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere*. 360–362. Szabó Lőrinc lillafüredi beszéde kötetben: *Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1921–1944)* 681–686. Szabó Lőrinc: *Emlékezések és publicisztikai írások*. Szerk. Kemény Aranka. Bp., 2003, Osiris, 675–679. Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere*. 279–282.
- 25 Az állítás így nem pontos. Az eredeti szövegben: „Válasz írókörnek bevonásával már akció indult érte, aláírásokat gyűjtöttek, még az efféle kísérletek elején. Engem is felkértek. Azt feleltem, hogy nyilvánosan tilos aláírom a kérvényt, de a minisztériumban mindent megmozgatok, s hogy remélem: „ez a mentőkísérlet s az én kulissza mögötti akció bizonyára a legáldásosabban fognak majd találgatni.” Többet tudtam, de még nem mondhattam egyebet.” (Szabó: *Bírákhoz...* 229.)
- 26 Az ajánlás szövege: Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere*. 279–282.
- 27 A további elmondottak nem szerepelnek az írásos védőbeszédében. Illyés naplójában így emlékezett meg a védőbeszéd előadásáról: „Délután Lőrinc »igazolattása«. Vallomását olvassa, szegyenlem, hogy annyi odaadással – ügyész Bródy László eltiltást kívánt.” (Illyés: *Naplójegyzetek...* 361.)
- 28 Boross Elemér emlékezésében hosszabban emlékezett a költő védőbeszédének erre a részére: „A költő, amikor erről beszél, ráborul az asztalra, hangosan zokog, és marja, harapja a keze fejét. Meggyőződése volt, hogy ő is tudott már róla: az »erőltetett menet«-ben voltak barátai és költőtársai, akiknek elhulló vére tisztítja meg az utat – előtte is. – Sokáig sírt. Aztán összeszedte magát és felolvasott egy újabb megrázó részletet. Egy jelenetet, amely miatt csaknem szívvrohamot kapott. Akkor is, amikor ez a jelenet lejátszódott, és most is, amikor a felolvasás alatt újraélt. Különös zajongás, lárna riasztotta fel éjjel álmából. A zaj az elsőtétített utcából hangzott fel. Az ablakhoz sietett. Kilesett. Lent, az utca mély szakadékaiban száz és száz vagy ezer és ezer ember rongyokban, csomagokkal, batyukkal, öregek, asszonyok, férfiak, gyerekek, mennek-mennek, vonszolódnak, sárga csillag a mellükön, köröttük géppisztolyos, formaruhás torz alakok, ütlegelve, lövöldözve terelik őket. Ahogy elvonulnak, nyomukban az úttesten, a járdaszéleken hullák és hullák, patakzó vér. – Elfúladt. Megint rázta a zokogás. Érezhető volt: meggyűlt könnyek áradata zúdult át a sokáig visszatartott zsilipen. – Nekünk nehéz percek voltak ezek. Senki nem szólalt meg, a költő arcán látszott, hogy jólesik a megilletődött csend. Beszélt, illetve olvasott tovább: – Nehéz volt az út, amíg idáig jutottam. Nehéz volt arra gondolnom, hogy egyszer majd el kell számolnom életemmel. A pincében volt módomban, időm ezen tépelődni. És megtalálni az izgalmakban azt a pillanatot, amikor össze is tudom rakni a szavakat. Ezért is foglaltam írásba önelszámolómat. – Úgy emlékszem, negyven oldal lehetett, ameddig eljutott a felolvasásban. Nem sok hiányzott már a befejezéshez. Jelezte ezt a most már megnyugvó, egyenlethebb hang és a fedetlen nyíltsággal fogalmazott vallomás. Sőt ez már a vallomásnál is több volt, jelentés, magyarázkodás után a – magyarázat. Ezt mondta, jól emlékszem minden szavára: – A költő gyűlékony anyag. A felgyújtott világ lángtengerén ő sem bír átfutni pörkölés nélkül. – Nem mondta ki, de tudtuk, egy dehonasztált írásáról beszélt.” (Boross: *Velük...* 430–431.) Valószínű, hogy a beszédnek ez a Boross Elemér által felidézett része, nem volt előre elgondolt, az ekkor elmondottak önkéntelenül fakadtak belőle, ezek a személyes élmények nem szerepelnek egyik írásos védőbeszéd szövegében, mint ahogyan az utolsó megállapítás sem. Ellenben az 1945-ös Napló egyik egy hónappal korábbi bejegyzését olvasva a „megpörkölés”, a „gyűlékonyosság” teljesen más gondolati összefüggésben szerepel: „»Csak egy kicsit megpörkölni...« De hát az istenért, nem látjátok a fürgeteget: olyan szélvész van, hogy ha belekap a tűz a kazal sarkába, rögtön lángba borul az egész!” (Szabó: *Bírákhoz...* 11.) A Naplónak azon a helyén üldöztetéséről, annak személyes és általános következményeiről szólt. Keresztury szintén a védőbeszéd megdöbbentő hatására emlékezett: „Több mint egyórás beszédet mondott, félelmetes élményem különben, ahogy elmondta, könnyezve, zokogva, majdnem sírva, úgyhogy nagyon meghatotta a társaságot.” (*Beszélgetés Kereszturyval*. Holmi, 2006. 4. 509.)
- 29 Aranyossi szavait Boross a következőképpen idézte: „Aranyossi elnök már a költő első sírásrohama után megszegve a perrendtartást, szinte előlegezett döntéssel nyilvánított ki: »Kérem, mester, nyugodjék meg, hiszen azért jöttünk össze, hogy eligazítsuk az ön dolgát. Tessék folytatni. Én biztos vagyok benne, hogy ez a vallomás, ez a kis remekmű is bekerül majd többi szép művei közé.«” (Boross: *Velük...* 429.) Maga a költő így emlékezett vissza az ülés további menetére: „Fodor Jóska. Igazolóbizottság. Több mint egyórás felolvasás. Azt hiszem, erkölcsileg csatát kellett nyernem. Az elnök – Aranyossi, kommunista s mindenki korrekt volt, de rideg. – Utána a modor egészen megváltozott, illetve a tónus. „Köszönjük... különleges helyet fog elfoglalni az ön prózai művei közt... igen tisztelt mester!...” – Mégsem olyan fekete a világ, mint...?” (Szabó: *Bírákhoz...* 61.)
- 30 Új Szellemi Front Zilahy Lajos kezdeményezésére, az ő *Új szellemi front!* című cikkének 1935. ápr. 14-i megjelenése nyomán létrejött írói mozgalom, mely általános közéleti reformokat sürgetett –

- többek között a nagybirtokrendszer felszámolását, telepítést –, és elsősorban a szegényparasztság helyzetén akart változtatni; felvette a dunántúli falvak magyar lakosságának csökkenését, az „egyke”-kérdést, és szemben állt a német orientációjú külpolitikával. Kezdetben támogatta Gömbös Gyula reformelképzeléseit.
- 31 Graf Ferenc bornagykereskedő. 1919-ben magához vette a fiatal Szabó Lőrincet akkori Podmaniczky utcai lakásába (31. III. 16.). Kettejük megismerkedését örökíti meg a *Tücsökzene* 236. és 237. verse. Mikor Graf családjával a Tanácsköztársaság idején öszi árpád állampolgárként Bécsbe költözött, Szabó Lőrinc ottmaradt a lakásban, sőt még visszatérése után is, ugyanakkor használhatta Grafék balatonföldvári villáját. Graf 1944-ben külföldre távozott. Később São Paulóban élt. Szabó Lőrinc *Kirándulás* című versére emlékezve is felidézte alakját, úgy említette őt: „nevelőapám”. L. Szabó Lőrinc: *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések*. Szerk. Lengyel Tóth Krisztina és Kiss Katalin. Bp., 2001, Osiris, 11–12.
- 32 Miklós Andor lapvállalata: Az Est-lapok, melyhez a Pesti Napló, Az Est és a Magyarország tartozott. Szabó Lőrinc 1921. aug. 1-jétől 1926. júl. 1-jéig Az Est című napilap, 1928 októberétől 1945-ig pedig a Magyarország szerkesztőségi munkatársa. Az Est-lapok sajtóközszerny 1939 októberében megszűnt, a Magyarország mint kormánylap működött tovább. Zilahy Lajos 1934 februárjától 1936 áprilisáig volt a Magyarország főszerkesztője, így Szabó Lőrinc főnöke is.
- 33 Gellért Oszkár a tárgyalást megelőzően, május 4-én az alábbi levelet írta Szabó Lőrincnek: „Kedves Lőrinc, – most olvasom, hogy egy lap a háborús bűnösök közé a te nevedet is beiktatta. Milyen alapon? Költői magatartásodat verseid tanúsítják. Emberi magatartásodra tanú vagyok én is: a múlt év augusztus–szeptemberében többször kerestél fel, s megmutattad azt a kérvényedet, amelyet a Kultuszminisztériumnak írtál, tíz zsidószármazású magyar író érdekében. Úgy tudom, mindent igyekeztél megtenni, hogy mentesítést szerezz a számukra. Ha nem sikerült, bizonyára nem rajtad múlt. De remélem, hogy ügyed elbírálásánál ezt a tényt sem fogják negligálni. Ölel Oszkár”. (MTAKK Ms 4678/67.)
- 34 Feltehetően Szabó Lőrinc két riportsorozatára gondolt. Az egyik akkor keletkezett, amikor 1938. augusztus 20. és 29. között Horthy Miklós sajtókíséretének tagja Németországban, a másik alkalommal 1939. április 28. és május 4. között gr. Teleki Pál miniszterelnök vezette delegáció németországi látogatásának eseményeiről tudósított több riporttal. A cikksorozatokat Az Est-lapok mindhárom újsága számára készítette.
- 35 Illyés a tárgyalás lefolyását, és az azt követő történéseket szűkszavúan így foglalta össze: „Tanúvallomásom, aztán Zilahy, Gellért és Gergely, aki – bár semmit sem tud – elvet fejt ki, hogy a nagyobb tehetség nagyobb büntetést érdemel! Hosszú várakozás. Döntés: beszerzik a hírlapi cikkeit is. Bemegyek, nagy vita a »bírákkal«, riportok miatt marasztalnak el egy költőt? Veszekedés, L. sír, kitör. A zsűri enged, láthatóan jóakarátú, de meddig? Ha felmentést hoznak, a »közvélemény« (néhány személyes polgári lap) őket is elsöpri.” (Illyés: *Naplójegyzetek...* 361.) Gergely Sándor tanúvallomását a jegyzőkönyv nem említi, csak annyit jegyez meg az íróról, hogy mint „hallgató” jelent meg. Gergelyéhez hasonló megállapítást korábban Bródy tett még a vádbeszédében. Gergely megjegyzése feltehetően nem az eljárás keretében hangzott el. – A május 16-i tárgyalásra vonatkozóan jelenleg nincs adat. Illyés naplójának máj. 15-i bejegyzése arról tanúskodik, hogy Szabó Lőrinc készült a másnapi tárgyalásra. Ugyanakkor Szabó Lőrinc május végi naplóbejegyzésében „elmaradt ülés”-ről szól. Ugyanakkor második, a szeptemberi, az újságírói működését vizsgáló igazolási tárgyalásra készített védőbeszédében „első és második szépirói igazolási nap”-ról tesz említést. L. Szabó Lőrinc: *Bírákhoz...* 65; 249. Szabó Lőrinc hagyatékában fennmaradt egy tárgyalási határozat szövege, ezt a példányt azonban nem hitelesítették, és a benne megfogalmazott ítélet nem lépett hatályba, mivel az írói igazolásokat időközben megszüntették. (L. MTAKK Ms 2277/36. Kötetben: Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere.* 360–362.) Ebből az alkalomból adta Fodor József már idézett interjúját, mely a Világ 1945. máj. 17-i számában jelent meg. Keresztury és Boross is a máj. 9-i tárgyalás berekesztésére vezette vissza, ha más- és másképpen is, az írói igazolások későbbi megszüntetését. Boross a következőképpen idézte fel a tárgyalás folytatásának elnapolása utáni történéseket: „Kérésére [Szabó Lőrinc kérésére], mert kifáradt, az elnök berekesztette az ülést. Másnap délután jelölte ki a következőt. De leesik a jó szándékú társaság állja, amikor reggel kinyitja az újságot, és a hírek között egy gúnyos hangú glosszát talál az írók igazolásáról. Elképesztő hangja és tartalma volt a cikknek: vajon igazolhatná-e egy névtelen társaság az Operaház tagjait azon a címen, hogy ők is a hatodik kerületben laknak? Aranyosy, az elnök szíven ütve, azonnal lemondott.” (Boross: *Velük...* 432.) Boross tévesen mondott másnapot, a következő tárgyalási napot, mint ahogyan a jegyzőkönyv is tanúsítja, máj. 16-ra tűzték ki. A cikk, címét és megjelenési helyét nem nevezte meg Boross Elemér 1969-ben megjelenő emlékirataiban. A „gúnyos hangú glossza” a Kommunista Párt lapjában, a Szabad Népből jelent meg, máj. 13-án, *Írói igazolások és egyebek* címen, és azt adta hírül többek között, hogy a párt a Szociáldemokrata Párttal egyetértésben visszavonja képviselőjét az írói igazolóbizottságból. Boross emlékezését olvasva úgy tűnik, a két kommunista igazolóbizottsági tag az újságból szerzett tudomást erről. Keresztury így tekintett vissza a tárgyalás berekesztése utáni eseményekre: „Nem tudtak akkor még dönteni, én meg azt mondtam, aki időt nyer: életet, s elmentünk Révaihoz, s elmondtuk neki is, hogy ez így nem lesz jó, mire Révai, aki okos ember volt, pillanatok alatt átlátván a helyzetet és a kérdés fontosságát, azt mondta: jó, úgy fogjuk megoldani a dolgot, hogy az írók kérdéseit intézzék az írók, maguk közt. Majd az írószövetség fogja lefolytatni ezeket a vizsgálatokat; mit ért egy politikus ahhoz, hogy ki, hogyan, miért szól. Ez volt a komoly megoldás, mert ilyen módon Lőrinc, Kodolányi egy-egy szilenciummal megsúgta.” (*Beszélgés Kereszturyval*, Holmi, 2006. 4. 509.) Keresztury emlékezete több helyütt pontatlan. Utoljára idézett állítása nem felel meg a valóságnak: Kodolányi nem került igazolási eljárás alá, a Szabó Lőrinc-re kiszabandó szilencium pedig nem emelkedett jogerőre, mert az írói igazolási eljárásokat megszüntették. Révai Józseffel sem abban egyezhettek meg, hogy „írók kérdéseit intézzék az írók, maguk közt”, mert semmilyen további írói eljárásra nézve nincs adat. Az írószövetség pedig majd az Írói Szabadszervezetből alakul meg, a Művészek Szabadszervezetéből kiválva. Illyés május 9-i naplóbejegyzése pontosítja Keresztury azon megjegyzését, miszerint az „írószövetség fogja lefolytatni ezeket a vizsgálatokat”. Beszámolt a kommunista vezetőkkel folytatott megbeszéléséről, melyen a politikusok közölték az álláspontjukat: „írókat nem igazolnak, maguk az írók döntsék el, hogy kit akarnak rövidebb-hosszabb időre kikereszteni maguk közül. Szabó? Németh?” (Illyés: *Naplójegyzetek...* 361.) Vagyis a kommunisták ki akarták vonni a hivatalos eljárások kereteiből az írók elszámoltatását. Mindez azonban nem mentette meg a költőt egy újabb igazolási eljárás procedurájától, mert a következő alkalommal újságírói működése vált a vizsgálat tárgyává. Pedig az írói igazolás fennmaradt határozattervezete szerint a bizottság nem csak Szabó Lőrinc írói munkásságát, hanem újságírói tevékenységét is vizsgálat alá vonta, mivel nem látták értelmét annak, hogy egy személy felett három-négy igazolóbizottság döntsön, s egyébként is: a bizottság tagjai többségükben igazolt újságírók. Szabó Lőrinc hírlapírói működését vizsgálva azonban ez alkalommal megállapította a bizottság, hogy az 1939-ben a hitleri Németországról több olyan riportot írt, amelyek ha nem is politikai jellegűek, de kedvező színben tüntetik fel a hitleri rendszert. A tervezett ítélet: „Figyelembe vette a bizottság azt is, hogy egy egész életen át nyilvánosságához szokott, sok emberi hiúsággal terhelt író számára, amint amilyen Szabó Lőrinc is, a legkisebb kényszerű szilencium is súlyos büntetésként hat, s a vétkek és enyhítő körülmények, a múlt hibáinak és a jövő ígéreteinek latolgatásával Szabó Lőrincet mindenemű múltbeli vétkéért a nyilvánosságtól fél évig tartó eltiltásra ítélte.” (Kabdebó: *Szabó Lőrinc pere.* 362.)

„A tiszta beszédnek nincsen oldala”

Beszélgetés Kontra Ferencel

„Kegyes írói fikciónak tartom azt a klisé, amely szerint a szövegek úgy-mond »leválnak« egyszer s mindenkorra rólam, és csak írás közben zavar a kívülről betekintése. A megjelenés után is kínos, csak másképpen. Van ugyanis az olvasóknak egy jellegzetes típusa, amely konkrét szövegekre szeret rákérdezni, mi több, azonosítani vele. Egyrészt le lehetne rázni őket azzal a kegyes hazugsággal, hogy mindez csak a szöveg természetéből lett ilyen. Írója válogatja, hogy ez valóban így van-e. De alig hiszem, hogy egyetlen alkotónak is közömbös volna a szembesítés vagy akár a konkrét azonosítás. Mert az olvasó megkerülhetetlen, és leginkább nem hülye. Esetleg sznob. De ez utóbbiak elhanyagolhatóak, mert úgysem tudnak a lényegbe belekérdezni. Akinek valóban van kérdése, annak nem lehet kitérni a kérdése elől, mert tudja a választ is. Ez a célját nem tévesztő tekintet azt sugallja, hogy rajtakaptalak, ez a szem leleplező: megtudtam valamit rólad, amit hiába is tagadnál. Átjött valami a szövegen. Mert ha nem jött volna át, akkor nem volna miről beszélgetnünk. Akkor a könyved fabatkát sem érne. Csak nem biztos, hogy én beszélgetni akarok erről.”

Ez áll az 1958-ban, Drávaszögben született író, Kontra Ferenc néhány éve megjelent regényében, *A kastély kutyáiban*. A beszélgetésre készülve elgondolkodtattak e sorok. Milyen olvasó vagyok én, s ha sikerül is jó kérdéseket feltennem, miféle kínvallatásnak nézünk elébe? Melyikünk van jobban megkötozve? Garantálnak tetszett a vállalkozás kudarca.

Aztán minden másképpen alakult. Volt miről beszélgetnünk: a szerző családi és szellemi örökségéről, utazások, háborúk „vigyázta” életéről és műveiről.

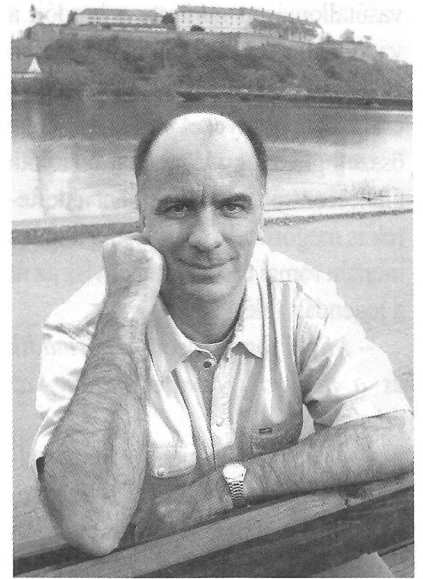
– „Sokszor ismételték velem a hegyoldalba vájt hosszú pincében a félrészek patetikus túlzásával egészen kiskoromtól kezdve, hogy én vagyok sorrendben az ötödik, akit a családban ugyanígy hívnak, mintha legalábbis fejedelmek hosszú sorának utódja lennék, pedig csak egy legendát örököltem” – írta a *Gimnazisták című regényében*. Milyen legenda szállt rád?

– Egy történet, amely Vörösmarton kezdődik. Az első emlékek egyike: a gyertyafényben férfiak iszogatnak, a fehérboron át kifejezetten élénk sárgának látszanak a fejem felett a foltok. Rokonok, barátok és ismerősök látogattak egymáshoz a pincesoron. Semmilyen jelentőséget nem tulajdonítottam annak, hogy én vagyok az ötödik

Kontra Ferenc, ők viszont gyakran szóba hozták, nyilván nevelő céllal, hogy ne felejtsem el, kik voltak az őseim.

Az öt közül a második alapozta meg a család jólétét. Ő vette meg a szomszéd pincét is közvetlenül a ház fölött, mert a gyarapodó szőlők, melyeket az apja telepített, lassan annyi termést hoztak, hogy már nem fért el a bor.

Körülöttem mindennek mesebeli, óriási méretei voltak. Mintha egy filmgyár kulisszái között nőtem volna fel. Ilyen volt maga a családi ház is, melyet második Kontra Ferenc épített a téglás udvart körülvevő melléképületekkel együtt. Az utána következő nemzedékeknek ez a ház adott otthont, senki nem is tett hozzá semmit.

(Dávid Csilla felvétele)

Az udvar túlsó felét csaknem teljes hosszában elfoglalta az istálló, mellette a színeljben a cséplőgép állt. Megint a méretek jutnak az eszembe, hogy ez a működő gazdaság még felnőtt szemmel nézve is hatalmas lehetett, és sajnos fenntartathatatlan. Az első világháború kitörésével megpecsételődött a városi rangban lévő Vörösmart sorsa, vele együtt a mi házuké is. Ettől kezdve minden csak lefelé ment. Végül nagyanyám egyedül élt a házban, halála után pedig eladták. A ház ma is ott áll a patak fölött, fel lehetne újítani, a gerendái épek, a ráfordítandó anyagiak nagyságrendjének szempontjából viszont ma is annyiba kerülne, mint ötven évvel ezelőtt. Nem érné már meg senkinek. A mai Vörösmarton egyetlenegy hasonló lakóépületet sem tudtak eredeti állapotában megőrizni, restaurálni. Az igazán nagy, kultikus épületek helyén pedig, mint amilyen az ezer embert is befogadó sarkí nagykocsmá volt, ma embermagasságú a gaz.

A családi legendáriumból második Kontra Ferenc történetéből lenne érdemes regényt írni, annyi rejtély vette körül. Jellegzetesen század eleji történet az ő meggazdagodása, ahogyan szerelvényeket bérelt, a helyi

vasútállomáson gurította a hordóit a vagonokba, és szállította egyenesen Bécsbe. Anekdoták keringtek róla a családban, melyeket érdemes lenne összefogni. Hogy Vörösmarton mióta éltek Kontraék, azt egyébként a defterek is megőrizték, a név pedig a limes mentén római eredetű, innét visz az út a legendák felé.

– Mivel foglalkozott a harmadik és a negyedik Kontra Ferenc, az édesapád?

– Apám talán éppen a megszállottsága miatt lett földrajz-történelem szakos tanár, hogy utánajárjon a családi legendáknak, melyek addig csak szójhagyomány formájában maradtak fenn.

Vörösmarton a várhegyi szőlőnk telepítésekor nagyapám több jellegzetes, pecséttel ellátott római téglát talált. Folytatta apja nyomán a borosgazdák mesterségét, és emellett hosszú évekig a falu könyvtárosa volt. Részben innen eredt az olvasás családi hagyománya. Az ismert lexikonok mellett ott sorakozott a százkötetes Jókai, arra viszont ma is csodaként tekintek vissza, hogy nagyanyám fejből idézett belőlük, miközben részletesen elmesélte tartalmukat. Sose gondoltam volna, mekkora hasznát veszem ennek egyetemista koromban.

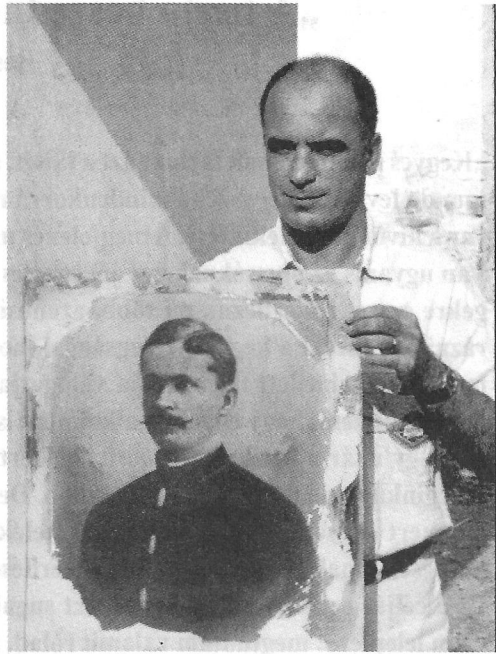
Apám levéltárakban, anyakönyvekben búvárkodott, hogy a hiteles

adatoknak nyomára jusson. Szívós kutakodásával próbálta igazolni a római származást. Az impérium széthullása után a császárok a légiók katonáit meghagyták továbbra is azokon a területeken, ahol szolgálati idejüket betöltötték. Nevük felbukkan családnévként a századokkal későbbi adóösszeírásokban is, különösen a törökök állították össze ezen a vidéken részletes jegyzéket a lakosságról. A drávaszögi falvak népességét a hiedelmekkel ellentétben nem üzték el, nem mészárolták le, hanem megadóztatták. Minden családot egyetlen névvel és a lélekszámmal jegyezték, és még C-vel írtak bennünket: heten voltunk akkor Vörösmarton, gyerekek és felnőttek összesen így megjelölve.

– Meséld az édesanyád családjáról is.

– Édesapám és édesanyám családjának története nagyon különbözött egymástól. Én Darázson születtem, ahol édesanyám családja lakott, a „hegy” túoldalán. A helybeliek nevezik hegynek azt a dombot, amely egymástól elválasztotta a két Baranyát: a katolikus és a református, a szegény és a gazdag falvakat. Megjegyzem, gyalog át lehetett menni a „hegyen”, olyan közel voltak egymáshoz. Én is jól ismertem az átvezető utat.

Születésemkor apám katonáskodott, éppen pontonhidat szerelt valahol a Dráván, így nem tudott az eseményekbe közvetlenül beavatkozni; engem a református apai nagyszüleim szánon a

A Vörösmarton talált képpel:

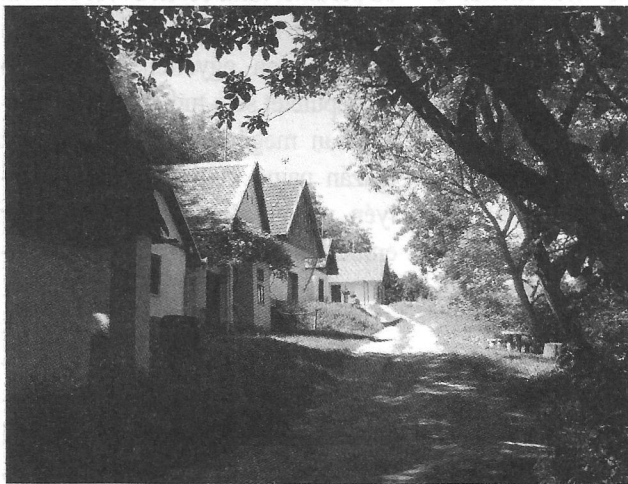
II. Kontra Ferenc színezett dagerrotípiájával

hegyen keresztül elvittek megkeresztelni, amikor eljött az ideje, hiszen a tradíció nagyon erős volt, minden fiúgyermeknek az apja nevét és vallását kellett továbbvinnie. Darázson értetlenül álltak a vörösmartiaiak nyakassága előtt, de hagyták, hogy elvigyenek.

Előbb azonban történt valami. Anyai nagyanyám elhívta a helyi katolikus papot, és előző este megkereszteltetett. Megesküdött rá, hogy amíg apai nagyszüleim élnek, ezt nem árulja el senkinek.

Be is tartotta a szavát. Amikor felnőttem, már nem törhetett volna ki a botrány emiatt, mégsem szegte meg egykori esküjét. Csak ennek fényében válik érthetővé, hogy miért cipeltek magukkal a hegy mindkét oldalán egyforma he vességgel a templomba, miként ismerkedhettem meg mindkét vallással párhuzamosan. Nagyon vigyáztak arra, hogy előttem rossz szó el ne hangozzék a másik rovására.

Anyám sokszor a szemére vetette apámnak a történeteket, és hogy mit érzett akkor, amikor elszakítottak tőle, hogy elvigyenek megkeresztelni télvíz idején a hegy másik oldalán; őt

A darázsi pincesor

nem is hívták, hogy legyen ott a szertartáson Vörösmarton, hiszen ő „egy katolikus” volt. Azt hiszem, anyám sohasem tudta ezt megbocsátani apám családjának. Mintha a kaukázusi krétakör példabeszéde fogalmazódott volna újra.

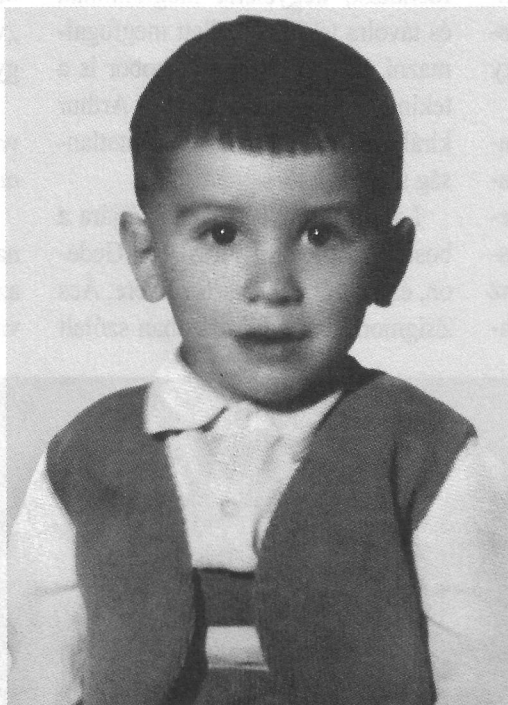
És minden példabeszédből a bölcsesség számít igazán, vagyis a máig érvényes hozadéka, hogy ki mit tanult az esetből: még ha ténylegesen adódtak is ellentétek a vallás miatt a két eltérő vérmérsékletű család között, mintha mindkét oldalon éppen a szeretetükkel akarták volna ellensúlyozni később azt, ami történt. A hűgom természetesen katolikus lett, mivel a lányok az anyjuk vallását öröklik. Tíz évvel fiatalabb nálam, az apai nagyszülőket szinte nem is ismerte, így a református világot sem.

Nemrég jártam a szülőházamban Darázson, a sors úgy hozta, hogy éppúgy lakhatatlanná és gazdátlanává vált, mint a vörösmarti.

Anyám családjáról szól első regényem, a *Drávaszögi keresztek*. Főhőse az egyetlen túlélő benne, a nagyapám. Most is úgy gondolok vissza a gyerekkoromra, hogy Darázs a korlátlan szabadságot jelentette: a nagyapám almásderes lovát, ahogy lassuló keréknyikorgással cammog a löszhegyre, és megállunk a kaptató előtt az eperfánál, mert nehéz a teher. Alattunk forrás csobog, soha meg nem álló, tiszta csobogással; a patak lefelé kiszélesedik, és ló iszik belőle, idesereglenek a környék madarai szomjukat oltani. Vadnyomok látszanak az iszapban. Csak mi hárman vagyunk a földibodza tengerében, a meredek hegyoldalban a tókék között.

Darázsra gondolva a megérkezés öröme jut az eszembe. Otthon lenni abban a tájban. Lerakjuk a holminkat a vörös cserepes kunyhóban, amely

nem is kunyhó igazából, hanem egy kicsi ház kocsiszínnel, ahova be lehetett állni, ha vihar jött, terméstépő jégeső, ami ellen ott lógtak a falon a virágkoszorúk, melyeket Jézus Szíve napján szenteltek fel, így még a színiket is megőrizték a sárga rózsák. Néha mégis elverte a szőlőt a jég.

„Amikor először néztem a vakuba”

A földek egy részén a hegyen szőlő termett, de volt több hold szántóföld a Duna holt ága mellett is, ahol kukoricát és búzát termeltek. Ezeknek a földeknek is van történelmi múltjuk: itt, Darázs határában zajlott a mohácsi csata. Az eke gyakran még manapság is rozsdás harci eszközmaradványokat fordít ki a földből.

Innen indult el és kanyargott át a hegyen a híres török út, melynek legendája kisgyerekkoromban elbűvölt: úgy tartották a helybeliek, hogy valahol ezen az úton ásták el a törökök az aranyhintót. Egyszer két másik gyerekkel együtt egy egész nyáron ezt kerestük, megszállottan, átmentünk gyalog a hegy túloldalára, ami már a világ végének számított, annyira kifáradtunk, mégsem

találtuk meg. Pedig rengeteg gyanús leltre akadunk útközben, de valamennyiről kiderült, hogy csak egy kidobott permetezőhordó alja, vagy csak egy szekér leesett sínjét fürta az idő kereke a löszbe.

– *Több novellád, regényed jut eszembe ezekről a történetekről, tehát az eddigi életművedben kezdettől fogva kimutatható a személyesség, vagy legalábbis a személyes érintettség, amit nem egy kritikus csak a Gimnazisták (2002) megjelenése óta tart jellemzőnek. Ide visszatérünk még, de előbb arra válaszolj: hol végezted az általános iskolát, és miért a határ túlfelén lévő, pécsi gimnáziumba jelentkeztél, ha ilyen erősen kötődsz, kötődött ahhoz a vidékhez, ahol felnőttél?*

– Laskó a harmadik helyszínen az életemben, apám itt kapott állást, és ez a falu lett az általános iskola háttere. Református közössége révén inkább Vörösmarthoz hasonlított. Míg a Hegyalja gazdasági és kulturális központja Vörösmart volt, addig a síkságon Laskó töltötte be ezt a szerepet a Drávaszögben. Itt folytatódott az a római kori történet, amely egészen kiskorom óta foglalkoztatott: Laskón Traianus császár uralkodása idején népes kikötőváros volt, melynek piaca világhíres hajósoktól, mutatónyosoktól, halaskofáktól, jóvendőmondóktól és kelmeárusoktól volt hangos. A mai templom mögött húzódtott a zajos kikötő. A meredek, felfelé vezető, keskeny úton jártak Diocletianus császár lovas katonái. Talán közöttük volt az áruló is. A római birodalom összeomlása éppen ennek a castellumnak a feladásával kezdődött. A helyi legenda szerint egy katona jutatta az ellenség kezére, miatta áldozott le egy egész birodalom napkorongja, fényessége.

Mi lehetett hát a méltó büntetése ennek a szerencsétlennek? Az, hogy amíg csak él, a dörömb alatt húzódó katakombákban kell az életét leélnie, és addig kell fényesítenie a császár aranyát, amíg a hajdani dicsőség fénye újra fel nem ragyog a birodalom fölött, akkor szabadulhat csak, akkor megbocsátják neki az árulást is. Kiadós esők után mindig kíváncsian leskelődtem a többi gyerekekkel egy-egy előbukkanó, rejtélyes bejárat előtt.

Sztárai Mihály itt írta hitvitázó dialógusait, melyeket a magyar drámairodalom kezdeteiként szoktunk emlegetni. A laskói templomdomb természetéből összerakott magaslatán áll az *Ősök jussán* emlékmű honfoglaló katonája, a pécsi Zsolnay-gyár kivitelezésében. Rezzenésten, konok arc kifejezéssel kardjára támaszkodik. Később nyer majd értelmet, hogy ez a kard miért éppen olyan, mint Arthur királyé. Az emlékművet az első világháborúban elesett helybeli katonák emlékére állították. A neoklasszicista szobor és környezetének egyetemessége, kiemelt helye adott mindenkor alkalmat arra, hogy itt emlékezni lehessen. Világi és egyházi találkozók zarándokhelye lett, emblematikussága révén túlnőtt eredeti funkcióján, nem csupán egy kis közösség emlékhelye. Az egész Drávaszög szimbólumává vált, első ránézésre monumentális bronzszobornak tűnik, pedig égetett, belül üreges téglagyagból készült, a három háború során egyetlen puszkagolyó végezhetett volna vele. Mégsem hullt cserepeire, ettől lehet misztikus ereje a feliratával: *Ősök jussán*. A szóösszetétel nem cím, hanem egy válasz. A „Milyen jogon?” kérdésre felel, amit egy református „dicséretből” emeltek ki. Lehetett volna va-

lami harsányabbat és közérthetőbbet is szoborba önteni, állíthattak volna oda egy csatakiáltást ordító katonát a kor szokásai szerint, akkor biztosan le is rombolta volna bármelyik soron következő hatalom apparátusa. Csakhogy a szoborállítás háttérében ott settenkedett a trianoni döntés. Identitást, kegyeletet megfontoltan és távolra tekintve kellett megfogalmazni, ahogyan maga a szobor is a tekintetét messzire veti, mint Arthur király az ifjúság, azaz a halhatatlanság szigete felé.

Laskóról indult kalandos útjára a bostoni naplójáról híres Ács Gedeon, és itt volt lelkipásztor fivére, Ács Zsigmond, az ő fordításában szólalt

A Zsolnay-szobor Laskó központjában

meg először a magyar színpadokon Shakespeare *A velencei kalmárja*.

A hagyományok arra biztattak, hogy aki ebből a tájból emel fel valamit, annak egyedi légköre van, és érvényes marad. Akadtak tehát szakmai példaképek, akiket érdemes volt

követni a „vízbe vesző nyomokon”. Az általános iskola vége felé az is tudatosodott bennem, ha tovább akarok lépni, akkor erős gimnáziumba kell jelentkezni, és a pécsi volt legközelebb. A kötődés pedig annak ellenére is meghatározó maradt, hogy nyolcadik után elmentem otthonról, és attól kezdve valóban csak „vendégségbe” jártam haza, ahogyan a nagyanyám jósolta.

– *Továbblépésen pusztán a továbbtanulást érted, vagy valami mást is?*

– A továbbtanulást valami másnak is vonzóvá kellett tennie. Most az jut eszembe: mekkora szerepük van a véletleneknek. Nyolcadikos voltam, amikor éppen Laskón szerepelt a pécsi Nagy Lajos Gimnázium mozgásszínháza. Kassáversekből és -szövegekből, zenei bejátszásokból és különös koreográfiából állt az előadás. Én is színpadon nőttek fel, egészen kiskoromtól kezdve szerepeltetek, jelentős szavalóversenyt nyertem. Természetesen az irodalom érdekelt, nekem az is nagyon természetes volt már ötödikes koromtól, hogy verseim jelentek meg a nagy tekintélyű délvidéki gyermeklapban. Emlékezetem szerint akkor országos hírű volt Magyarországon ez a műsor, és díjakat nyertek vele. Egy laskói gyerek előtt vonzó volt, hogy ha ide iratkozik, akkor ennek a csoportnak is a tagja lehet. Ferincz Éva volt a gimnázium egyik magyartanárnője, ő készítette ezt a műsort.

És valóban tagja lehettem ennek a csoportnak az ő vezetésével. Ferincz Éva azonban a következő évben már nem vezette a csoportot, és később más munkahelyre távozott.

Aranymikrofon nyolcadikban

Amikor megírtam a *Gimnazistákat*, úgy gondoltam, ennek a könyvnek Magyarországon kell megjelennie. Budapesten egyik barátom ajánlotta, hogy mutassam meg a kéziratot egy neves szerkesztőnek, Ambrus Évának. Elvitt hozzá, és akkor derült ki, hogy nem másról van szó, mint Ferincz Éváról. Ő lett a kézirat szerkesztője. Ha valami garanciát jelent a regény érvényességére, akkor az az ő személye, hiszen gyerekkoromtól ismer.

A *Gimnazisták* az én személyes történelmem része. A történelem egyrészt a múlt, már mindig a nyelv, másrészt viszont folyamatában ábrázolhatatlan, traumatikus behatolás az életünkbe. Frederic Jameson híres kifejezésével: „a történelem az, ami fáj”.

Azért használom a „folyamatában ábrázolhatatlan” kifejezést, mert én ezzel a problémával találtam szemben magam. A regény egyik elemzője, Thimár Attila találoán állapítja meg, hogy a gimnáziumi négy év leírása olyan, mint egy nagy állókép, mintha egy kamera körbejárna.

A szereplői pedig ugyanazok. A kamaszkori barátságok a legmára-

dandóbbak, a méltatlan helyen átélt évek szétszakíthatatlanul összetartanak. Kiállják az idő próbáját, mint a szívós növények, folyamatos locsolgatás nélkül. Ezért mondta mindhárom barátom, amikor a kéziratot odaadtam nekik jóval a megjelenés előtt, hogy akár a bíróságon is vállalják a közös emlékeinket. Mert közben azért előjött az a közös nyelv, amit akkor beszéltünk, ami történelmi lett.

A hierarchiában gondolkodó emberek rosszul viselik a szembenézést a múltjukkal. Nem is lepett meg, amikor elmondták, hogy egykori gimnáziumi tanárom átsétált a tér túloldalára, a könyvesboltba, és a kirakatból a könyvhét első napján kivetette a *Gimnazistákat*. Nem csodálkozom rajta. A regényt burkolatlan társadalombírálatként is lehet olvasni. És a leírtakra, úgy látszik, még sokan emlékeznek.

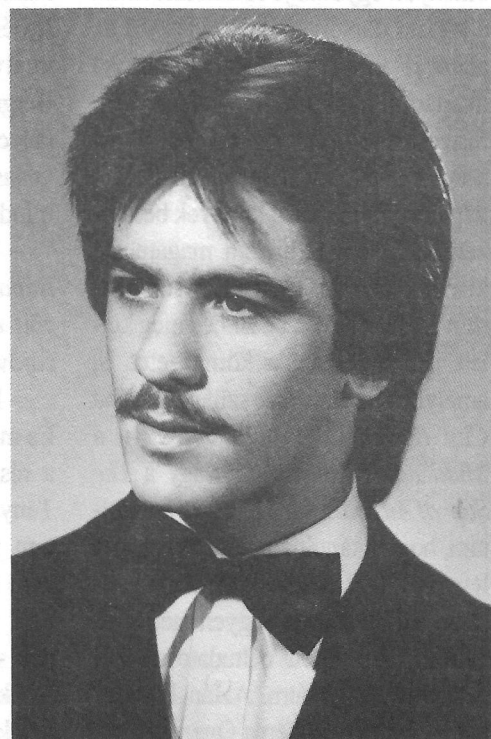
A mi igazságérzetünk erősen tiltakozott a gimnáziumi rezsim ellen. Benne volt ebben természetesen a különcsé-
günk is, a kívülállásunk és szembefordulásunk. Csak-hogy mások meghurcolását nem lehet megúszni, történjék az eset akár egy gimnáziumban vagy bármely terepen, azt tapasztalom, hogy egyre megy, a tetteiért egyszer úgyis mindenki felelni fog. A tiszta beszéd ugyanis nem áll seho-
va. A tiszta beszédnek nincsen oldala. A tiszta beszéd nem propaganda. Csak le kell írni mindent.

Beindult a szalag a *Gimnazistákkal*, és megállíthatatlanul leszaladt az orsóról a film. Nem voltam tisztában azzal, hogy mire vállalkozom. Mély traumákat senki se szedjen elő. Nem veszélytelen ilyen ajtókat nyitogatni, ezért mondtam, hogy a történelem az, ami fáj.

– *Miért döntöttél úgy, hogy a középiskolai élményeid dacára Magyarországon folytatod az egyetemi tanulmányaidat?*

– A gimnázium után már nem voltam sem tájékozatlan, sem naiv. Nem félttem attól, hogy összedől a világ, ha éppen meggondolom magam. Újra szabadnak éreztem magam. Pályáztam, és ösztöndíjat kaptam, a nyarat pedig végigdolgoztam Nyugat-Németországban. Egyébként a József Attila Tudományegyetemen engem olyan kiváló emberek tanítottak, mint Bojtár Endre, Csetry Lajos, Deme László, Ilia Mihály, Keserű Bálint, Szörényi László, Vörös László... Olyannyira békésen tekintek vissza a szegedi öt évre, hogy soha semmit nem is írtam róla.

– *Ha végül te lettél a saját élet-történeted hőse, utalva a Farkasok órájának (2003) kezdőmondatára és a regény egyik részére, akkor a Sze-*

Érettségi tablókép

geden eltöltött öt év alatt – ha jól tudom: magyar–angol szakon végeztél – tudatosan készültél egy nagy utazásra.

– Tudatosan készültem arra, hogy megfeleljek azoknak a követelményeknek, amelyek majd Ausztráliában várnak. A *Farkasok órája* részben önéletrajzi regény, melynek az első mondata is erre utal. És utal valami másra is. Ez egy világhírű regény kezdőmondata, a világ minden iskolájában kötelező olvasmány.

Az egyetemisták sok klasszikust olvasnak eredetiben, ez evidencia. Velem is így volt, aztán elkezdtem azzal foglalkozni, hogy összevessem őket a legismertebb magyar fordításokkal. Máig általánosan elfogadott nézet, hogy míg más irodalmakban a szakma pereme fordította a világirodalom hírességeit, addig mi legyünk büszkék arra, hogy a magyar irodalomban a méltó partnerek, az azonos nagyságrendűek tették ugyanezt, tehát bármi is került ki a kezük alól, az eleve aranyat ért, mert bírálhatatlannak. Sajnos, nem minden nagy írónk bizonyult egyúttal jó fordítóknak is. Ez a kánont döntőgető hozzáállás vitt az ausztrál irodalom felé: olyasmivel akartam foglalkozni, amivel kevesen. Szegeden senki sem vette rossz néven a nézeteimet, sőt rengeteg segítséget kaptam a munkához, könyvek beszerzéséhez. Nem is tűztem magam elé kisebb célt, mint Henry Lawson életművének lefordítását. Ehhez meg kellett ismernem azt a környezetet is, amelyben az életműve született, a *The City Bushman*, *A Wild Irishman*, a *Middleton's Rouseabout* vagy a *The Star of Australasia*. Mert úgy gondoltam, hogy a tanulmányaim akkor már legyenek folyamatosak. Amikor átveszem a diplomámat, legyen meg a repülőjegyem. Ilyen céltudatosan készültem a nagy útra. Aztán huszonegy óra a levegőben a Quantasszal.

Korántsem ment persze ilyen lezserül, hiszen akkoriban csak hosszadalmas levelezéssel lehetett mindezt lebonyolítani, gondolom, mára a bürokratikus procedura átfutási idejét jócskán lerövidíti a háló.

Valóban nagy utazásnak és nagy kihívásnak tekintettem, olyasminek, mint a hegymászók a híres csúcsokat: egyszer eljutni oda.

Az ausztrálok rendkívül figyelmes emberek, házaikra a nyitott ajtók jellemzőek, a kapuk hiánya, és a világ egyik leggyönyörűbb helyén élnek, saját égbolttal, mégis kisebbrendűségi érzésük van, a világ végén érzik magukat.

A *Farkasok órájában* központi helye van az Ausztráliában töltött fél évnek, annak is egy kereszt áll a középpontjában, nyugodtan mondhatom, szándékosan a mértani középpontjában, mert a könyvnek szigorú a szerkezete, terét is és idejét is értve. A címe a „the hour of the wolf” tükörfordítása, ismereteim szerint hat ilyen című angol regényt írtak már. Ausztráliában rémlett először úgy, hogy mégsem a költők ötlötték ki, hanem élő köznyelvi színtagma. Markánsabbnak találtam a szürkületnél vagy a pirkadatnál. Magyar nyelvterületen először Ingmar Bergman fekete-fehér filmdrámájának címe nyomán vált ismertté a hatvanas években, és talán azóta érti mindenki, melyik napszakot jelöli.

– *Tehát fél évet töltöttél Ausztráliában. Ha jól tudom, a terveid között eredetileg nem szerepelt a hazajövetel.*

– Igen, ez a regényben is így van. És most elmondom a történetnek azt a részét, amit ott nem fejtettem ki. Tény, hogy Ausztráliában maradhatam volna. Emellett tény az is, ha nem teszek eleget a katonai behívónak, akkor életem végéig dezertőrnek számítok, és látogatóba sem jöhetnek haza. Függetlenül attól, hogy valakinek volt-e más állampolgársága, a sorkatonai szolgálatot nem lehetett megúszni. Azért van a kereszt ebben a történetben, mert ez mégis csak olyan súlyú döntés volt, amire szintén fel kellett készülni. Nem akartam a hidat felégetni magam

mögött. Ott erre úgy készültem fel, hogy megteremtsem a visszatérés lehetőségét. Fordítóként kint maradni akkor egyet jelentett volna a gyáva-sággal, hogy az ember így akar megúszni valamit. Emellett azzal a tudattal kellett volna leélnie életének hátralévő részét, hogy nem mehet haza, otthon bárkivel bármi történjék is, nem vehet részt a saját családja életében, ezzel saját sorsának disszidensévé is válik, ami egy bűnöző helyzetéhez hasonlít, akit valamiért ott-hon köröznék. Nemigen lehetett ezeket a kérdéseket megkerülni. A válaszom pedig az volt, hogy elfogadom, és nem menekülök előle, nem szalmozom a törvények között. Voltam világot látni, akár haza is mehetek, és aztán már akadály sem lesz annak, hogy esetleg a világnak, az országnak egy másik részét válasszam.

A hazatérés, a szarajevói katonáskodás után jócskán megváltoztam. Az ambícióim is mások lettek. Egy év sem kellett hozzá, hogy rájöjjenek, Ausztráliában csak fiatalnak érdemes lenni. Én legalábbis így gondoltam. Közben végképp lettem arról, hogy fordító legyek, ahhoz más adottságok kelljenek.

Az utazgatásról azóta sem szoktam le, ahogy akkor is, most is bezárva érezném magam, ha bármi akadályozna ebben. A kronológiai sorrendnél maradván, a következő állomás Svájc volt, a világ ellentétes pólusa, egy kifejezetten öreges és konzervatív hely. Baselban és Bernben voltam hosszabb ideig, az itt élő emberekről írtam először olyan szövegeket, amelyekről úgy gondolom, hogy valaminek a kezdetét jelentették.

Aztán itt megtorpanok egy pillanatra, mert élesen kettéválni látom a kétféle világot. Az egyik az ember élete, a másik pedig a szakmaivá váló világ. Ezen a ponton holtbiztos, hogy lehull a redőny, ami mögött az ember élete zajlik, és igazából inkább szűkülő rést hagy az átjárhatóságnak.

– *Hazatérésed után különféle folyóiratoknál dolgoztál.*

– Több irodalmi-szerkesztői munkaköröm közös vonása az volt, hogy egymást követő fiatal nemzedékek kéziratát gondoztam és közöltem. Nem ragadtatom magam túlzásokba, generációkat fedeztem fel, és felsorolni is sok volna, hogy ki mindenkinek közöltem elsőként a kéziratát, egyszerűen csak van olyan adottságom, amelynek segítségével felismerem a tehetséges embereket. Ez a feladatom most is, amikor a Kilátót szerkesztem. Ez a hétvégi Magyar Szó irodalmi melléklete, amely a lappal együtt harmincezer példányban jelenik meg. Kívülállását úgy őrizhette meg, hogy mindig és kizárólag saját szerzőinek eredeti munkáit közli. A Kilátó bekötött évfolyamait a polcomon tartom, közvetlenül a saját tizennégy könyvem mellett.

– *Először két versesköteted jelent meg (Jelenések, 1984; Fehér tükrök, 1986), az utóbbi húsz évben azonban kizárólag prózai művekkel jelentkeztél. Induló költőként tehát mégis az írás mellett köteleztél el magad, és az eddigi pályád – az átmeneteket leszámítva – a könyvek időrendje szerint is két fő műfajra, a novellára és a regényre tagolható, mintha egyszerre csak egy prózatípus létezne a számodra. A Tiszatájnak 1997-ben adott interjúd és a Gimnazisták tizenötödik fejezete alapján kérdezem: voltak-e egyáltalán költői ambícióid? Miért tartottad a magad esetében a vers- és prózairást átjárhatatlannak, és mit értettél pontosan azon a figyelemztető felismerésen, hogy a versszerzésből „folyton kihallatszanak a rockzene basszusai”?*

– Ma már minden írógenerációról elmondható, hogy közel állt a rockzenéhez. A világ számos regényébe beleolvastva, rengeteg utalást találunk, olyan, mint egy közös

Talált madár

nyelv. Most olvastam Włodzimierz Kowalewski *A szép szoba* című regényét. Legalább annyi zenekart és dalcímeket említ, mint én a *Gimnazistákban*, sokszor ugyanazokat. De említhetnem Salman Rushdie *Talpa alatt a föld* című regényét is, amelyben hasonló szerepet játszik a rockzene. Ha egy konkrét dalt említ valaki egy történetben, abban a pillanatban aláfestő zenévé válik, ahogyan egy filmben. Ilyen értelemben kihallatszanak a basszusok a prózából is.

De ezzel nem akarok a kérdés elől kitérni. A szegedi JATE-klubban a hetvenes évek végén ott szerepelt a magyar alternatív rockzene élmezőnye, szinte mindenkivel találkoznunk lehetett. A később híressé

vált zenekarokat is alkalmam volt még első nagylemezük kiadása előtt látni, hallani, megismerni.

A baráti körömben szinte mindenki eljutott legalább a basszusgitárig. És elég köztudott, hogy az alternatív koncertek előtt gyakran az alternatív irodalom mutatkozott be. Ilyen volt többek között a Bizottság együttes. Néhányan, akiknek hasonlóképpen volt költői ambíciónk, rendszeresen felléptünk zenekarokkal együtt. És nem is tudom, mi volt akkor az erősebb, a tehetség, az előadói készség, a helyzet, a lehetőség, hogy most valamiért rád figyelnek, vagy csak a virtus, mert ehhez értek, ezért nem lettem birkózó, sem krupié. Ebből adódott, hogy én mindig fejből mondtam verseket, ösztönösen beleszervezve a helyszínbe, rengeteg improvizációs elemmel, zenével, vetítéssel, no igen, és az egyik svájci benzinkút egyenruhájában, mégsem nevezem ezt performansznak.

Minden valamirevaló dalszöveget olvasható a két kötetemben. A költészet nálam a dübörgéssel fonódott össze, úgy tudom, a Black Sabbath *Paranoid*-ját máig az én fordításomban szokták magyarul játszani. Némelyik pedig még a rádiók adóin is hallható régi felvételeken. De van olyan szövegem, amelyben mások vették észre a zenei ihletést. Dinnyés József a CD-jére is felvette *A városlakó táncát*, aminek a zenéjét huszonöt évvel ezelőtt írta. A *Határsár* című drámámba magam szereztem egy dalt; kottástul, szövegetül benne van a *Gyilkosság a joghurt miatt*ban. Eredetileg ez a címadó dala a *Hideg eső* című rockoperának, amit Verebes Ernő költő-zeneszerző

barátommal közösen írtunk, de sajnos papíron maradt. Kosztümös előadást terveztünk, nagy szereplőgárdával, aminek a megvalósítása illúzióknak bizonyult. Most ott tartunk, hogy Ernő legalább egy demót készít belőle, egyedül feljótssza egy zongorán, és végigéneklí. Legalább derüljön ki, hogy egyáltalán lejárt-e a darab szavatossági ideje. Ha valami soha seholy nem mérettetik meg, arról az sem derül ki, hogy milyen.

Sohasem kevertem a műfajokat, ez is igaz. Még regényt és novellát sem tudtam párhuzamosan írni. A regényből sem tudtam kiugrani soha egy novella kedvéért. Inkább a regények lekerekedő fejezeteit küldtem el elbeszélés gyanánt a folyóiratoknak, amelyek nemigen szerettek regényrészleteket közölni. De előfordult ennek az ellenkezője is, néhány novellából változtatás nélkül lett regényfejezet. A közös nevező ilyenkor mindig az egyes szám első személyű elbeszélő volt.

A kérdésedhez kanyarodtam ezzel vissza: érdekes, hogy erre még senki sem mutatott rá, húsz éve valóban csak prózát írok. Akkor kötöttem házasságot Toldi Évával, aki ma az irodalomtudományok doktora, a tankönyvkiadó szerkesztője. Azóta élek Újvidéken. Tehát Horvátországból Szerbiába költöztem, a földrajz és a történelem is műfajt váltott velem együtt.

A nézőpontom megváltozott, nevezhetjük átjárhatatlannak is a verset és a prózát, az én szemszögemből nézve biztosan így volt: a drávaszögi történeteimnek letisztulást hozott a távolság és a rálátás. Történeteket akartam mesélni, és akinek ez jár a fejében, nem megy vissza a vershez.

– *A Drávaszögi keresztokról (1988) szóló kritikák hangnemén nem pusztán a méltató elismerés érezhető, hanem az is, hogy az első regényeddel olyan tekintélyt szerezted, amelyhez kétség nem férhet.*

Egyben utalva az utána írt novelládra, regényeidre, olyan parttalan világu, lírai epika ez, amelyben sokféle lehet elindulni. Az elmosódott tér- és időkoordináták között egymáshoz lazán kapcsolódó, jelképes, balladaszerű történetek váltják egymást, és a becsiszoltnak vélt hasonlatokat, metaforákat itt-ott újra felveti a regényfolyam, újabb jelentéssel gazdagítva őket, sőt valami különös hálóbba szöve általuk a történeteket. Azt hiszem, ilyesmi nem tervezhető el előre, csakis írás közben alakulhat ki.

Érdemes talán a címben szereplő kereszt motívumból kiindulni. Ebben a „rendhagyó króniká”-ban, aminek te nevezted, többször olvashatunk az tragikusan elhaltak fejéről, illetve a krisztusi keresztútról, csakhogy cirenei Simon nem veszi át a Megváltó keresztjét, az itteni sors, élet tehát átvállalhatatlan, talán közölhetetlen is („Régi történet, mégis félreértjük egymást, mert nekem az emlékezetemre kell hagyatkoznom, neked pedig a képzeletedre.” Ideillik egy másik idézet is A túlélés vigasztalansága című novelládából: „Túlélők lesztek ti is, viszitek terheteket, és csak ti láthatjátok.”). Sőt „fiatalon” magára hagyta a gondviselés: „Az asszonyok a Megváltóról énekeltek, aki megelégette a földi halandók önpusztítását, és kenderkóccal dugta be a fülét, mint a pásztor, ha egy kis nyugalomra vágyva nem akarta hallani a nyáj egykedvű bégetését. Így attól a néptől mintha elfordult volna a Megváltó, talán ő sem bírta tovább hallgatni a gyakori nyakszirtropantást. A kenderkóc a fülében lassan megdagadt, és a nyáj nekiállt az éppen csak serkenő vetésnek. Csodálkoztak is a szomszédok, hogy egyre gyéribben szökken kalászbba a gabona.” „Errefelé talán mindenki ugyanarra emlékezik. Piros bogycok gyúltak a temető elvadult bokrain,

megégett emberek hamvadtak, hulltak egyre mélyebbre az elhagyott hantok alatt, lelkiük világított ezernyi törpe lángban, gyertyák szakadékaik között bukdácsoltak a fekete madarak, recsegve törtek ki a szőlőkarók a hegyen, kiszáradt kutak őrizték a távozók sikolyát, hóember vigyázta a tél első lépteit, a hegyre dérfátyol borult. Ott kísértettek, kiket az örvény egykor elkapott.”

A címadó motívumból ki lehet találni, hogy hová visz ez a (kereszt)út, erről szólnak a részletek is. Tüskés Tibor nemcsak a számtalan halálesetben, de a törvényszerű elszármazásban (tanyáról falura költözés) is észrevette a drávaszögi magyar világ pusztulását, amely csakis az (írott) emlékezetben merevíthető ki. Ez mind igaz, mégis igazabbnak érzem azt az értelmezést, amelyet Kovács Zoltán fogalmazott meg az Ősök jussán című kötetéről szóló, de a korábbi könyveiről is gondolkodó írásában, amely szerint a regény a létezés kilátástalanságát, abszurditását hangsúlyozza, hiszen „az emberi élet temetések láncolata, ahol a születés misztériuma, a karácsony ünnepe is (a szöveg aranyemetszéspontján) gyermekhalállal ellenpontozódik. A befejezés pedig mindezek csúcsaként egy Nagy Lászlót idéző jelenetbe sűrít menyegzőt és gyilkosságot, tűzvést és gyász, úgy, hogy e végső vízió a nemzetsors-analízis lehetőségét se zárja ki.” Fontosnak tartom ezt a hivatkozást Nagy Lászlóra, hiszen a regényben többször szereplő „repedt harangok jönnek elé” a szerző Jönnek a harangok értem című művét juttatta eszembe.

– Valóban nem tervezhető ilyenre egy első regény, ami részvétellel és felháborodással, egyetlen dátum és szám nélkül arra akarta felhívni a figyelmet, hogy a Drávaszögben az utóbbi népszámlálási adatok rendre tényként mutatták ki minden alkalommal a lakosság megfeleződését.

Mintha megnevezhetetlen járvány pusztítana, hallgatólagos népirtás folya, vagy a csendes befelé fordulás viszi az embereket a rendelt sorsba. Ez nem egy természetesnek tekinthető folyamat.

Nem tudtam tétlenül nézni. Úgy gondoltam, hogy eljött az utolsó pillanat, amikor még papírra lehet tenni legalább azt a szellemi örökséget, amit a nagyszüleim rám hagytak. Beszédés Valéria néprajzkutató írta a könyvről, hogy többet meg lehet tudni belőle a népeletről, mint számos néprajzi gyűjtésből. Természetesen mindenkinek jólesik, ha megdicsérik, de mégiscsak fontosabb ebben a megállapításban, hogy ezt egy szakember észrevette. Mert könnyebben befogadható az összes tájnyelvi kifejezés, babona, népszokás, hiedelem, ha cselekménybe szőtték. Benne van két darázi ballada is, melyeket az adatközlő csak töredékeiben tudott felidézni, de azért a hiányzó részeket el tudta legalább mesélni, így maradtak fenn, ebbe a „különös hálóba szöve”.

Az egymást követő halálesetek monotoníáját a fokozással ellensúlyoztam, és valóban az egybe kavardó lakodalom és házégés az a csúcspont, amin túl már a semmi van. Megtisztelő a Nagy László-i utalás, és nem tartom véletlennek, hogy mások is eljutottak ehhez a végtelen metaforához.

Közvetlenül a könyv megjelenése után engem nagyon is lehetséges veszélyek fenyegettek, éppen az említett jelenet megírása miatt is. Eléggé frissen élt a tragédia abban a családban, és ismerve őket, hogy ezt csak ilyen pórén leírtam, mint helyszíni tudósítást szüleik haláláról, ha a fülükbe jut a dolog, ki tudja, mi lesz, egyszóval kiszámíthatatlannak tartottam a reakciókat. De mégsem emiatt adódtak a fejcsóválások, hanem a regény címéből: legalább a címben nem kellett volna ezt így „kiugratni”!

A politika érzékeny volt ezekre a témákra. Ne feledjük, a karácsonyt sem lehetett „legálisan” ünnepelni a párt őriző tekintete mellett a regény megjelenése után még három évig!

Nem a szakmai megítéléstől tartottam, hanem attól, hogyan fogadják majd a Drávaszögben, ahol mindenki ismerhette az összes szereplőt. Persze hogy kerültem a durva minősítéseket, de azért mégsem mindenki angyal ebben a regényben. A fogadtatás nagyon meglepett. Először is az, hogy a könyv elfogyott. Aztán pedig egykori iskolatársaim véleménye: csodálkozva jegyezték meg, hogy ezt a könyvet el lehet olvasni, nem olyan lila dolog, mint általában a kortárs irodalom. A regény bemutatójára pedig úgy gondolok vissza, mintha annak folytatása lenne, amiről a *Drávaszögi keresztetek* szól: akik akkor ott voltak, azok közül csupán néhányan maradtak az élők sorában. Eljött velem Soltis Lajos újvidéki színész, olyan robusztus jelenség volt, mint a művelődési házzal szemközt álló *Ősök jussán* szobra, és olyan hanggal megáldva, hogy izzott tőle a levegő, mintha neki írtam volna az egész könyvet. És már ő sincs közöttünk.

– Ugyanakkor bírálat érte a regény tipográfiai tagolását, hiszen nincsenek bekezdései, csak a leszakadó sorok ütemezik a szöveget. Miért választottad ezt az egyedülálló technikát, amit, ha nem is minden írásodban, de egészen a *Gyilkosság a joghurt miatt* (1998) című kötetedig alkalmaztál?

– Nem hagyományos új bekezdéseket írtam, hanem a bekezdés első betűje ott folytatódik, ahol az előző abbamarad. Én neveztem őket el „leszakadó sorok”-nak, mert vizuálisan jól ábrázolták azt a világot, amely lefelé tart, mind mélyebbre süllyed, mindig letörök belőle valami, és végül a mélybe zuhan. Mivel a „töré-

sek” nem szükségszerűen a mondat végén keletkeztek, ki lehetett emelni akár egy szót, egy hangsúlyos elemet, ebből gördült tovább egy új irány, és a folytatásoknak mindig lendületet adott az új sínpár, nem kellett a szemnek visszamennie a sor elejére, hanem ugyanabban a mederben úszott tovább. A hullámok hevessége ránézésre sejthető volt, mint a szívhang szalagján a tinta, látszott, mikor lett intenzívebb a sorok vonalkódja, hol pergett föl a cselekmény. Több lehetőséget adott tehát, mint a hagyományos prózatördelés, amelyben csak bekezdés és párbeszéd van. Erről lehetett felismerni a szövegeimet. De a következő köteteknél valóban egyre többen kezdtek értetlenkedni. Ma már én is úgy gondolom, hogy nem kell még ezt a jelentést is ráruházni a szövegre.

– A Drávaszögi keresztetek hat novelláskötet követte. Miért kisprózárt írtál utána, hiszen általában fordítva: e felől a műfaj felől szokás a regény felé tartani? Ezt látom igazolva, ha a hat novelláskötet után a 2002 óta megjelenő regényeidet nézem.

– Utólag könnyebb erre válaszolni. Folyamatában nem volt ilyen törvényszerű. Nem volt ugyanis hosszú távra szóló tervem. Egyébként sem egy békés időszak termékei ezek a kötetek. A műfajuk hasonló, mégis tükrözik azt, hogy éppen hol tartottam. Kapásból megmondom ma is, melyik novella melyik kötetben szerepel, és utólag sem tudnám egy másikban elképzelni. Eléggé kötött mindegyiknek a szerkezete, saját hangja van. Ezért sok az olyan szövegem, amely soha nem illett sehova, csak folyóiratban jelent meg.

Az is jellemző, hogy mikor miről írtam. Ciklusokra tagolódnak a novelláskötetek, ezért mondhatnám, hogy kézenfekvő lett a regénykorszak eljövetele. De ez nem fedné a valóságot, mert a *Gyilkosság a jog-*

hurt miattban már legalább négyféle ágazik a keresztút, négy ciklusa négyféle prózaszemléletet tükröz. Megint egy féléves nagy utazás következett, ezúttal Németországba, ami után végképp nem lehetett ott folytatni semmit, ahol abbahagytam.

– *Az első* (Nagy a sátán birodalma, 1991) és az *eddig utolsó* (Gyilkosság a joghurt miatt) *novelláskötetet lapozva tűnt fel: míg az előbbi élén a Csáth a boncolóasztalon áll, az utóbbi végén a Csáth Géza utolsó novellája, mintegy keretbe foglalva az összes kispróza-gyűjteményedet, sőt a címből kiindulva mintha a műfajtól is búcsút vettél volna, kötet szinten legalábbis. A Csáth a boncolóasztalon hangnemében és tárgyában meglepő hasonlóságot mutat Csáth Géza Ópium című írásával, ugyanakkor ez a látszólag hedonizmust hirdető novella első olvasásra erős kontrasztot képez a Nagy a sátán birodalmának a történelem alól kibújhatatlan sors történeteivel, amelyeket nemhogy az élet élvezete, de még az önrendelkezés szabadsága sem jellemez. A többedik olvasáskor persze ez az ellentét megszűnik – elég az említett novella címére, szituációjára utalni (a nézőpontváltásokat leszámítva az író monológja saját testének boncolása közben), és ismét az abszurditásnál, sőt a létezés képtelenségénél tartunk. Mindenesetre a Csáth-novelláidban a hiteles azonosulás mögött rokonságot éreztem. Előképként tekintsz-e a szerzőre?*

– Igen, a két Csáth-novella szándékaim szerint valóban keretbe zárta egy időre előttem ezt a műfajt. Nem is közömbösekké számomra, a fogadtatásuk sem mondható annak. A *Csáth a boncolóasztalon* cíművel első díjat nyertem 1987-ben egy jelíges novellapályázaton, akkor természetesen tűnt, hogy az első novelláskötetem élére kerüljön, hiszen ez volt a legismertebb.

A másik, a *Csáth Géza utolsó novellája* egy kísérlet a kézzel írott vázlatok és a hozzájuk kapcsolódó rajz alapján arra, hogy „rekonstruáljam”, miről szólt volna az utolsó novellája, hogy megírjam helyette, amire már neki nem volt ideje. A szellemi azonosulás egyúttal igazi szakmai kihívást jelentett. Először a Nappali házban, éppenséggel egy elmebetegekről szóló tematikus számban jelent meg, majd innen mustrázta a *Körkép* 1996-ban.

Valóban csak nagyon elfogultan és szenvedélyesen tudok beszélni róla. Ha már azt kérdezed, hogy előkép-e: hát persze hogy az, mindenki keresi a sajátjához hasonló vonásokat. Kamaszkori naplóit olvasva, amelyek csak az utóbbi két évben jelentek meg a szabadkai Életjelnél három kötetben, végig kísértett az az érzés, hogy mennyi a közös vonás, az összefüggések a zenével, a komponálással. Fellépéseinek hatalmas sikere volt már gimnazistaként, zenekritikái sem koptak meg a mai napig. Puccini személyesen köszönte meg neki a róla szóló tanulmányát. Sokáig az eldöntetlenséggel vívódtam, hogy milyen pályát válasszon. Írhatott volna belőle egy regényt, például *Gimnazisták* címmel. Vagy írhatna bárki ma is a naplói alapján, tele vannak indulatokkal, szerelmekkel, érzelmekkel, színházzal, irodalommal, őszinteséggel. Nem kételkedem egyetlen sorában sem.

Mi történhetett vele? Aki ilyen jól fogalmazott már tizenévesen, elképesztően bizonytalan lett írói pályája során. Áthúzogattott szavakat különböző színű tintákkal, mert soha nem találta a megfelelő kifejezéseket, szavak szinonimáit írogatta megszállottan egymás tetejére. Olyasvalami ez, mintha egy festő megfestené élete remekművét, de folyton megfordítaná a képet, és azon aggódalmaskodna, hogy megfelelő-e a vászon minősége.

Meglep, és ma sem tudok napirendre térni felette: miért az unokatestvérére bízta hagyatékként valamennyi naplójegyzetét, hogy írja meg azok alapján életének történetét? Kosztolányi Dezső bele is kezdett, de nem haladt vele. Nem az ő világa volt, nem tudott a bőrébe bújni, idegen volt tőle az alapanyag. Nem értem, hogy Csáth miért nem tudta megírni a saját életének regényét, amikor a naplói alig kellett volna változtatni, hogy korának egyik legnagyobb hatású művészregénye megszülessen. Ha ma valaki veszi a fáradságot, hogy végigolvassa, még csak mozaikosnak sem találhatja a nyersanyagot.

A *Gimnazistákban* elmeséltem, hogy a Nyugat évfolyamaiból kerestél Csáth novelláit. Akkoriban senki sem beszélt róla. Elsős egyetemista voltam, amikor a könyvhétre két kötetben megjelentek a válogatott művei, Dér Zoltán válogatásában és utószavával. Attól kezdve rendszeresen felkerestem Dér Zoltánt Szabadkán. Szeged felé utazva mindig útba esett, és sok délutánt együtt töltöttünk Csáth Géza hagyatékban maradt kéziratának társaságában. Zolától folyamatosan olyasmiket hallottam Csáthról, a kéziratáról, amit senki más nem tudhatott. Bennünket ez kötött össze, aztán neki vittem a kéziratimat az Üzenet folyóirat számára, mert őt tartottam az egyetlen kompetens személynek Szabadkán, akinek a kezébe kéziratot adhatok. Csak néhány embert avatott be a nagy titokba, és büszke vagyok arra, hogy a barátai közé tartoztam. Főleg azért, mert különösen bizalmatlan lett a hozzá közeledők iránt, nem is alaptalanul, megannyi kívülálló szélhámos és jeles irodalomtörténész dörgölözött hozzá csak azért, hogy Csáth- vagy Kosztolányi-kéziratokat csikarjon ki tőle, de ő a legnagyobbakat is udvariasan elutasította, mert valóban úriember volt.

Amikor Újvidékre kerültem, bevett a csapatába, az Üzenet szerkesztőségébe. Főszerkesztőként mások jegyezték ugyan a lapot hosszú éveig, de ő volt kezdettől a folyóirat motorja.

Dér Zoltánt, Csáth Géza hagyatékának legavatottabb sajtó alá rendezőjét nemrég temettük. Van benne valami furcsa, sorszerű véletlen, hogy éppen most. Meg kellett várnia Csáth Géza születésének százhuszadik évfordulóját.

Tavaly karácsonykor láttam utoljára, már nagyon beteg volt, és azt mondta, hogy válasszak, mit közölnék majd 2007. február 13-án, a Csáth-évfordulón a Kilátóban. Egy dobozban, gondosan borítékolva állt előttem a még közöletlen Csáth-kéziratok legjava,

az utolsó novelláskötet anyaga, amiről eddig azt hitték, hogy nem is létezik. De nem ezek közül választottam, hanem azt a kincset, aminek a létezéséről mindenki tudott, de senki sem sejtette, hogy fennmaradt. Csáth egy regénybe kezdett, és lila tintával sárga papírra vetette fejezetről fejezetre a vázlatát. Megvannak a kulcsjelenségek, ráadásul tudjuk, hogy ki volt az, akinek az életét meg akarta örökíteni. Ez foglalkoztat most. Úgy gondolom, hogy ennek alapján ezt a regényt meg is lehetne írni. Ehhez írtam egy lehetséges értelmezést az évfordulóra, és örültem, hogy Zolinak még élete végén örömet szerezhettem vele.

– Visszaülva egy korábbi kijelentésedre és a Drávaszögi keresztelőről elhangzottakra: nemcsak a képeid bukkannak fel újra, új alak-

ban egy művön belül, hanem a történetek is más-más könyveidben. Regényekből novellák váltak ki, novellák épültek regényekbe, de az sem ritka, hogy egy-egy kisprózát később újra- vagy felülírod. (Nagy az átfedés például a Holtak országa és az Ősök jussán története között.) Egy korábbi beszélgetésünkben említetted, hogy ebben befolyásoltak az olvasók, barátok visszajelzései. Léte-

Násziút Velencében

zik más oka is annak, hogy bizonyos történeteid mozgásban vannak?

– Létezik, és ezt már Gabriel García Márquez is lényegre törően megfogalmazta regénycímében: *Azért élek, hogy elmeséljem az életemet*. Amikor ismétlődésekre, átfedésekre és felülírásra bukkansz, az mindig annak a küzdelemnek az eredménye, hogy közelebb kerüljek ugyanahhoz a gondolathoz, amelynek kifejtésével még mindig nem vagyok megelégedve. Mintha valaha is megszabadulhatnék attól az alapvetéstől, amely sarkítva így mondható ki: minden, ami velem történt, a papíron folytatódik, ott bontakozik ki, ott alakul, velem együtt át- meg átírja önmagát. Senki más nem tud a hősöm lenni, mint én magam.

Ösztönösen riaszt, hogy méltatlan apróságok útvesztőjébe tévedjek, igyekezek valamilyen elvárásnak megfelelni. Egyik kedves íróbarátom csupán csak a zamatos és derűs kamaszpárbeszédet hiányolta a *Gimnazistákból*. Mondhatnám azt is erre, hogy nem emlékszem ilyenekre. Valójában inkább arról van szó, hogy nem akartam anekdoták aprópénzére váltani a fikciót sem. Még kézirat korában beszélgettünk a regényről egy szűkebb társaságban, és valaki feltette a kérdést, hogy ennek hány százaléka igaz. Pálfalvi Lajos, a regény egyik főhőse erre azt válaszolta, hogy nagyjából a háromnegyede.

Már azt hittem, csak engem foglalkoztat ilyen megszállottan a saját életem, és hogy az írásaimat hány százalékban tartják akár az érintettek igaznak. Más kérdés, hogy nekem a fikciós része ugyanolyan igazság. Ezért hozok a megszállottságra egy friss példát valaki mástól. Marek Kochan lengyel író 1969-ben született, *A pék fia* című hosszabb elbeszélésében ezt írja: „Harmincnyolc százalék. Ennyi igazságnak kell lennie ahhoz, hogy a szöveg valóságos legyen. A maradékot kitalálhatod. Amennyi a száz százalékból hiányzik.” Nem egyedi eset tehát, ha valaki vallatóra fogja a közönségét, mennyire sikerült visszaadnia valamilyen közös élményt. Ha nem sikerül az olvasót a könyvemhez kötni, annak nem más az oka. Egyetlen mérce létezik: a hitelesség. A fikció szentesíti az eszközt.

Ha változtatni akarok valamin, ha másként fogalmazom meg, mert megérleltem magamban ugyanazt a történetet, és észreveszik, hogy a szerző valamiért változtatott rajta, ha közben valami történt ugyanazzal az anyaggal, mert a mélységéhez még kellett néhány ásónyom, akkor megtisztelő a figyelem, mert megérte újraírni.

Igaz, hogy nagy az átfedés a *Holtak országa* és az *Ősök jussán* között. Ez másfajta okokra vezethető vissza. Az öncenzúrában térnek el egymástól. Bizonyos részek akkor másokat is bajba sodorhattak volna. Nem mindegy, hogy melyik hol jelent meg. Elég furcsán hangzik, hogy nem a csiszolás és az irodalom minősége vitt rá néhány szereplő, esetleg bekezdés kihagyására. Akkoriban éles történelemnek számított friss háborús eseményekről beszámolni. Voltak, akik meg is mondták: ezért simán agyonlőhetnek. Hogy mikor volt túlzott az aggodalom, azt utólag könnyebb megítélni. Ma már könnyű mosolyogni rajta. Az egyik drávaszöveg írójáról az a hír járta akkoriban, hogy bujkál, mert vérdíjat tűztek ki a fejére. Én ezt egyszerűen nem tudtam elhinni.

Azt mondják, a bolond nem érzékeli a veszélyt. Tanúsíthatom, hogy a normális sem. Laskón voltam, amikor a megszállás első napjaiban Bellyén tizennyolc magyar és horvát lakost agyonlőttek a saját lakásán, mindössze négy kilométerre tőlem. Nem vagyok sem bátor, sem hős, csak szerencsém volt, és másnap persze elhúztam onnan a csíkot, aztán egy darabig nem tudtam elaludni, éjszakánként írtam tovább az életem.

Néhány nap múlva Budapesten egyik barátommal söröztünk, mondtam neki, hogy miről írtam. Felajánlotta, hogy rögvést elvisz abba a szerkesztőségbe, ahova a kéziratot leadtam, mondván, hogy ez nem

mártíromság, hanem balekság lenne, de akkor már nyomdába adták, és meg is jelent. Miért írok ilyeneket? – hangzott a költői kérdés. Azért, mert ez is az én életem volt, közben araszolt vele párhuzamosan egy másik is, amit inkább mások féltettek. Ha besűrűsödött körülöttem a világ, akkor a szövegek is sűrűbben jöttek, ha ritkult, akkor pedig elővettem sokszor újra ugyanazt, és megírtam újra. Mert nekem nincs másik történetem, csak ez az egy.

Mindettől nagyon élesen elkülönül az a kérdés, mennyire „befolyásoltak az olvasók, barátok visszajelzései”. A legapróbb észrevétel is fontos és megszívlelendő. Aminek nincs visszhangja, az dobozban marad.

De vannak másfajta tapasztalataim is. Hálás vagyok a sorsnak, amiért igazi civil olvasói véleményekkel is megajándékozott: az Elle olvasóinak szavazatai alapján a *Wien a sínen túl* tavaly októberben a hónap könyve lett. A hölgyek rövid kritikákban teljes névvel és arcképpel vállalták, melyik könyvet miért és hanyadik helyre sorolták. Homlokegyenest eltérő meglátások egymás mellett. Ez így természetes. Az indoklásokban semmi kánon, semmi hamisság. Felszabadultan nagy levegőt vettem. Ilyen a tiszta beszéd, amit meg kell becsülni.

– *Álljunk meg itt egy kicsit: hogyan szentesítheti a fikció az eszközt, ha egyszer a hitelesség a mérce? Ha ez a kettő nem zárja ki egymást, akkor kénytelen vagyok arra gondolni, hogy a fikció nem pusztán kitalálást jelent, hanem a szépírásnak az egyik kizárólagos feltételét kell érteni rajta, olyan törvényt, amit tisztelni és betartani kell ahhoz, hogy egy megtörtént esemény, élményanyag szépirodalommal lehessen; másrészt a hitelességet sem kell egyedül a valóság-hűség szinonimájaként kezelnünk, mert vonatkozhat arra is, ami ugyan meg nem történt, de hihető.*

Talán ismétlésnek hatnak az alábbiak, de a viszonyítása miatt fontosnak tartom idézni Fekete J. Józsefet, aki egyébként az első kötetedtől fogva kíséri értékelő figyelemmel a pályádat, és az elbeszéléseidről a következőket írta egy tanulmányában: „Kontra Ferenc prózairói munkásságával új minőség jelent meg a jugoszláv kisebbségi létábrázolás irodalmi eszköztárában: a szókimondás. A korábbi allegorikus, áttételes, utaló és jelzésértékű megfogalmazások helyébe nála és általa a konkrét hely-, idő- és névmeghatározás lépett, hogy az írói fikcióval társulva a tényirodalom sajátosan lírai formáját hívja életre. (...) Az író dolga, hogy kitalálja a történet elmondásának módját; szavakat, nyelvet találjon az elbeszéléshez. Kontra Ferencnél ez a mód jelenti a fikciót; a téma száalai pedig erős szálú szövetként fogják egybe eddig megjelent tíz kötetének élményanyagát.”

– A kérdésed költői, hiszen tartalmazza a választ. Csak illusztrálni tudom egy konkrét példával. A *Gyilkosság a joghurt miatt* című kötet címadó novellája egy újsághír alapján íródott. Kivágtam és beleragasztottam a mindenes füzetembe, nehogy elkallódjon. Ma is megvan. Szembetűnik, hogy a címe is ugyanaz, nem változtattam rajta semmit. Mert ennél jobbat nem is tudtam volna kitalálni: egyszerre utal a háborút megelőző joghurtforradalomra és a háborút záró tényleges, konkrét gyilkosságra. Talán van, aki nem emlékszik rá, ezért elmondom: a forradalom is ugyanazokról a joghurtos poharakról kapta a nevét, mint ami miatt a szerencsétlen albán bureksütőt megölték.

Mint tudjuk, a *Különös házasság* is egy újsághír alapján íródott, és annak a cikknek is az volt a címe, mint ami a regényé lett.

Ha annyira érdekesnek, egy egész korszakra jellemzőnek találtam az újsághírt, hogy nem hagyott nyugodni, felkerestem a helyszínt, az újság gyászjelentéséből kimásoltam az áldozat adatait, akkor már az egyetlen célom az volt, hogy novellát írjak ebből az anyagból. Bementem a helyiségbe, körülnéztem, hogy mi hol van. Először mindig mindent nekem kell elhinnem ahhoz, hogy az olvasó is „hihető”-nek találja a novellát. A történet szándékaim szerint attól lesz hiteles, hogy beleképzelem magam a történetbe, és át tudom ültetni az irodalomba az újsághírt. Ezért mondtam azt, hogy a fikció szentesíti az eszközt. Ami más szemszögből nézve ugyanazt jelenti, mint ami az idézetben szerepel:

valóban az elbeszélési „mód jelenti a fikciót”. Éppen ezért nem ellentmondás az sem, amit az imént mondtam, hogy „csak én bírok versemnek hőse lenni”, pardon: elbeszélésemnek, ugyanis éppen az a mód, ahogy az itt és mostot megragadom, vagyok én, a gondolataim, az érzéseim, a véleményem, amelyek átütnek a „valóság-hű”, ámde mégiscsak újraalkotott világban.

Ugyanebben az idézetben szerepel az is, hogy új minőség jelent meg, a szókimondás. Örülök, hogy ezt valaki más mondja ki. A szókimondó íróról lehet felismerni, hogy nem borítják a mellét kiténtések. Közben elképedve nézi pályatársait, miként sodródna véletlenül mindig éppen az aktuális kormánykánon közelébe, és közben nyilatkozataikban született ellenzékiességük-ről próbálják meggyőzni a nagyközönséget. Jellemző példája ennek

egyik írónk, aki többször nyilatkozta már, hogy őt elnyomta a hatalom, és azzal akarták végképp félretenni, hogy kinevezték egy távoli egzotikus ország nagykövétévé. Zsenge költőkorunkban nem azokra az írókra néztünk fel, akik folyton politikusokkal fényképezkedtek. Sőt diákkoromban fogadtam meg, hogy soha sem megyek egyetlen pártnak a közelébe se.

Barátaival: Beke Ottóval, Fekete J. Józseffel és Samu János Villossal

– *Öt novelláskötetben (Nagy a sátán birodalma; Ősök jussán; Holtak országa; Úgy törnek el; Gyilkosság a joghurt miatt) foglalkoztál a délvidéki magyarságot sújtó világháborúk és a kilencvenes évek délszláv háborúi okozta fizikai és lelki katasztrófákkal. Mint az Úgy törnek el című novellában írod: csak az elbeszélhető, ami az erőszak műve, mert azt ki kell tervelni, a gyöngédség nagy művei ellenben spontánok, így történetük sincs (mivel történet nélkül nincs elbeszélés). Könyveidet és téged szívesen látnak a szülőföldeden, a ma horvátországi Drávaszögben, de a Vajdaságon kívül terjedt-e a híred Szerbiában, s ha igen, hogyan fogadtak, illetve hogyan viszonyulnak hozzád abban az országban, ahol ráadásul 1987 óta élsz (csak akkor még Jugoszláviához tartozott)?*

– Messzebből indítom a választ. Fanyalogva fogadom annak híret, hogy hol itt, hol ott szerveznek jugó nosztalgiabulikat emigránsok, menekültek, elköltözöttek. Eszemben sincs mentegetőzni emiatt. A hasonló gondolkodásúak járjanak össze. Csak éppen arról van szó, hogy nekem semmi okom nosztalgiázni. Újvidéken 1997-ben jelent meg egy interjúkötet: *Menni vagy maradni?*

Sorsriportok a vajdasági magyar értelmiség kételyeiről címmel. Ebben a velem készített beszélgetés címe: „Mindig egy idegen országba mentem haza”. El kellett fogadnom, hogy létezik olyan identitás, amelynek idegen a neve. Eleinte kicsit lötyögött rajtam, aztán belenőttem. Ha úgy veszem, fel is ment egy csomó kötelezettség

alól, és nyugodtan mondhatom: jól van, akkor én szabad ember leszek. Nem is kellett hozzá különösebb érzékenység. Egy idő után meg lehet szokni. Egyrészt a közigazgatási határok és útlevelék világát. Másrészt mindig van, akinek szemet szűrsz, aki idegennek tart. Hasonlóan érezhetik magukat errefelé a színes bőrűek. Ha vidámnak látom őket, nekem is jobb lesz a kedvem.

Tizenhárom éves koromban mentem el otthonról, mégis oda megyek haza. Persze, mert én drávaszögi író vagyok, és ott sosincs jugó nosztalgiabuli. A gimnáziumban nem tetszett mindenkinek, hogy jugó vagyok, aztán otthon sem tetszett sokaknak, hogy Magyarországon jártam iskolába. Később a Vajdaságban pedig olyanok is akadtak, akiknek egyik sem tetszett: sem az, hogy horvátországi vagyok, sem az, hogy magyarországi a diplomám. A szer-

bek végképp nem ugrottak ki a bőrükből egyik hallatán sem, nekik ráadásul még magyar is voltam. Mint-ha mindenki folyton kérkedhetne azzal, hogy neki ki és miért nem tetszik. A térségben szalonképessé vált nyíltan hangoztatni mások megkülönböztetését és kirekesztését.

Ha megkérdezel egy fiatalat az utcán valahol Szerbiában, kapásból azt mondja, hogy a magyarok '56-ban menekültek ide, és itt befogadták őket, mert olyan befogadó ez a nép. Ha rájönnek, hogy idegen vagy, akkor nyilván itt tanulsz, az fel sem derenghet, hogy esetleg te tanítasz itt. Az első reakciók a beszorultság következményei, mert itt egy nemzedék az utcán nőtt fel a háború és a hetvennyolc napos háború élményével, és az országból ki sem tette a lábát. Ugyanennek a nemzedéknek egy tanult rétege pedig úgy elment, hogy vissza sem nézett.

Száz évvel ezelőtti szinten áll jelenleg az írástudatlanság. Nem csoda, ha gyanakodva reagálnak minden idegen akcentusra. Nem kivétel egyébként Újvidék sem, a multikulturalizmusa régi idők homályába vész. A legnagyobb példányszámú, független országos napilap, a Blic 2007. július 9-i száma interjút közöl Lena Bogdanovičtyval, az egyik legnépszerűbb fiatal szerb színésznővel. Válaszaiból a következő mondatot emelték ki címnek: „A város, melyet elhagynak a tehetséges emberek.” Alcímében pedig azt olvashatjuk, hogy itt még azt sem vennék észre, ha valaki Nobel-díjat kapna.

Ezt az állapotot én már tíz évvel ezelőtt végérvényesen tisztáztam és elkönyveltem magamban. Valóban húsz éve élek Szerbiában, és Vajdaság határán túl valóban semmiféle „hírem” nincsen, a nevemet sem írták le soha. De nem kell ehhez olyan messzire menni, a vajdasági íróegyesületbe sem invitáltak soha, amelynek pedig a vajdasági magyar

írók is tagjai. Nincs azért itt akkora összeborulás, mint képzelnék.

És ha már a kerek számoknál tartunk, az én életemben a közeledő ötvennél kerekesebb szám aligha fordulhat elő, már ebben az életkorban úgy gondolom, hogy a magam módján ünnepelek: megleszek azok nélkül, akik nélkül immár két évtizede is megvoltam. Kerülöm a méltatlan helyzeteket. Természetesen, ha valahol külföldön találkozunk, a szerb írókkal is elbeszélgetek, mert ott megszűnnek az alá-fölrendeltségi viszonyok. Eleve azért szeretek sokszor külföldön lenni, mert elegem lett abból, hogy nemcsak idegen, hanem kisebbségi is legyek. Ez is egy bélyeg. Aki ki akar bújni a rászott szerep alól, és nem köti meg a kötelező kompromisszumokat, azt simán le is szorítják a porondról.

Bizonyos élethelyzetekben az idegen mint identitás elég váratlanul éri az embert. Strasbourgban 2001-ben a Kleber könyvesház első emeletén szerveztek nekem irodalmi estet. Az épület előtt egy embermagasságú plakáton a nevem mellett az szerepelt zárójelben, hogy Jugoszlávia. Ez nyilván hívószó lehetett, hiszen abban a városban sokan kértek menedékjogot a katonai behívójuk alapján még 2001-ben. Azért lényegesek az évszámok, mert azok jártak igazán jól, akik akkor azonnal meglátták és kihasználták ezt a lehetőséget. És senki nem járt rosszul, aki elment. Az egész térségből voltak ott: albánok, szerbek, horvátok és muzulmánok békeken egymás társaságában, akik boldogan mutogatták vadonatúj útlevelüket, amelyet azokban a napokban vettek át. A háború is elég soká tartott ahhoz, hogy a tíz év folyamán nyugodtan írhasanak, egzisztenciát teremtsenek, egyúttal automatikusan állampolgársághoz jussanak. Voltak köztük olyan írók, mint például Ali Podrimja, akinek

már több nyelven ott sorakozott a könyve. A menekült státusz és a véres téma hosszan ébren tartotta körülöttük az érdeklődést, bármi történt a térségben, mint kompetens személyeket, rendre őket kérték fel, hogy kommentálják az eseményeket. Miért ne kamatoztatták volna ezt a hírnevet, ha teheték? A segély, amiből éltek, messze meghaladta azt az összeget, amit otthon valaha megkerestek volna. És persze ha otthon maradnak, aligha lett volna belőlük ilyen híres író. Természetesen mindezt csak a szakmai féltékenység mondatja velem. Különösen annak fényében, ami az esten történt. Igazán szép számban megjelentek. Egyik novellám elhangzása után elmeséltem, hogy milyen furcsa helyzetben találtam magam a Drávaszögben a két frontvonal között. Ekkor megkérdezte valaki a karosszékből, hogy én melyik oldalon harcoltam.

– *A novellásköteteid közül az Ősök jussán a kedvencem. Több kritikus is az addigi csúcsteljesítményednek tartotta, egyrészt mert kimondták, másrészt ha nem is éltek a direkt kijelentéssel, megfigyeltem, hogy szinte ez az egyetlen olyan könyved, amelyről írva az összes előzőt áttekintették, újragondolták, mert határpontnak tarthatták, amely az addigi pályád összegzésére készítette őket.*

A címe azonos a laskói Zsolnayszoboréval, amelyről az előbb meséltél: a templom előtt áll, és egy kivont kardját tartó ősmagyar harcost ábrázol. A műemlék a falu összetartásának szimbóluma lett, hozzáteszem, mint szó volt róla, a csodával határos fennmaradása is, és minden nagy eseményt megörökítő fénykép háttérében jelen van. Ez a jelképiség a könyvedre is jellemző – elég csak a Drávaszögi rekviem monológjának beszédhelyzetére gondolni –, sőt kiegészül a (testvér)háborúk járulékos

mottójával: a megszállók nemegyszer úgy vélték, hogy az elfoglalt területek ősök jussán járnak nekik. „A határzóna hányatott sorsú népe most sem hallathatja szavát, hiszen megint mások beszélnek helyette. A különböző irányból érkező érdekek – ahogy a tankok – simán átgázolnak a kisebbségek »hídján«. A nagyvilág pedig megint nem hatódik meg azon, hogy ezt a maroknyi népet folyton marhakereskedők terelgetik egyik vásártól a másikig.” (Vörösboros poharak) A kisebbségnek pusztán egyetlen ígéret jutott: „Akik itt mélyen gyökereznek a földbe, kisémmizve is kifoszthatatlanok.” (A hold hazavezet) Értethető, hogy a pusztulás velejébe talán azok a novelláid hatolnak leginkább, amelyeknek háttérében, sokszor elmosódva, az 1991-ben kirobbant szerb-horvát háború áll, hiszen ez volt az első, amit végigéltél. A kötet darabjaiból többek között megtudható, hogy milyen személyiségtorzulások mennek végbe azokban a gyerekekben, akik a háborúban mint létállapotban szocializálódnak (Déljáték – ez a jelenség egyébként a Nagy a sátán birodalmának, az Úgy törnek elnek és a Gyilkosság a joghurt miattnak meghatározóbb tárgya), illetve Dule, a fosztogató szerb „válláságtáb” parancsnokának figurája révén az, hogy hogyan ülhető meg a háború: „Nem habzó királykisaszszonyokért estek el a délceg hercegek, hanem számítógépekért, fűnyírókért, autókért és videókért.” (A mi búvóhelyünk) Illetve ideillik egy részlet A laskói ember című novelládból, amely az Úgy törnek el (1995) című kötetében szerepel: „Divat lett a háború abban a néhány üzletben, amely még nem csukott be végleg, főleg terepszínű konfekciót árultak férfiaknak és gyerekeknek minden méretben. Ilyen öltözékben érkezett az új honfoglalók apraja-nagyja.”

– Az *Ősök jussán* megismételhetetlen könyv, fizikailag biztosan, így hozta a történelem. Talán életemben nem voltam olyan helyzetben, hogy a könyvem pontosan olyan lehessen, amilyennek elgondoltam. A belső illusztrációkat megbeszéltem Penovác Endrével olyan részletekbe menően, hogy lerajzoltam neki, mire lenne szükségem a szövegben. Mert a kulcshelyeken a rajz a szöveg szerves része. Ott voltak például a bakancsnyomok, amire csak bólogatott, hogy majd ezt is megoldjuk. Aztán hozta a kész anyagot. Elmondta, hogyan oldotta meg: nem mindegy, hogy milyen a mintázata egy bakancs talpának, kölcsönkért egyet, olajfestékkel levette a mintát egy rajzlapra, hitelesnek kellett lennie, ezután megvette a legnagyobb gumiradírt, amit a tanszerboltban árultak, a nyomat alapján rárajzolta a kontúrokat, és mint egy aprólékos ötvösmester, kivágogatta a mintát zsilettpengével, ezt pecsételgette végig úgy, hogy visszaadja egy tartalékos katona lépteit a hóban, amerre a leszakadó sorok mentek a szövegben, végig a könyvoldalon. Természetesen elolvasta a novellákat, és annak alapján megértette, hogy mikor milyen grafikai elemre van szükség. Aztán ott voltak az aknák. Elment a tartalékosokhoz, hogy megmutassák neki, hogyan ássák le az úton az aknákat, és azok hogyan helyezkednek el. Amilyen légkörben éltünk, egymásra utaltságban is, ezért talán jobban oda tudtunk figyelni egymás megszállotságára, arra, hogy a másik mit szeretne megvalósítani. Mind ebben Maurits Ferenc műszaki szerkesztő is segédkezett, aki ráadott az alapra egy ötödik szint, hogy a fölön és hátlaon olyan legyen az akvarell, mint az eredeti. Mindkettőjük rangos képzőművész, és a könyv sikeréhez nagymértékben hozzájárultak.

Ehhez kapcsolódott még egy szerencsés véletlen: akkor rendelt papírt a kiadó, a háború javában dúlt, belföldi áru szinte nem volt, külföldi termékek egyáltalán nem érkezhettek. A feketekereskedelem viszont jobban pergett, mint valaha. Minden kiszámíthatatlansága mellett minőségi meglepetésekkel is szolgált. Az egyik francia cég mutatványpéldányokat küldött a papírtermékeiből. Ebből volt szerencsém kiválasztani azt a világoskéket, amit igazi lélegzetvétel-színűre tónoltak, a novelláknak erre volt szükségük, és mint kiderült, az akvarelleknek is, mert kiemelte az alapszínüket. A papír tapintása emlékeztetett a művészek által használt merített papírra, másrészt visszaadta a kicserepedett föld tapintásának érzését. Biztosan másnak is szokása, hogy a könyvet tapintja, kinyitja, és bele is szagol. Ez is a könyvrítus része.

Olyan mennyiséget csempésztek át ívekbe vágva a határon, amennyi a borítóhoz kellett. A karton mint könyvborító a hagyományos nyomdatechnikának emiatt határozottan ellenállt. Mert persze a francia kartont az ottani nyomdatechnikához igazították, nem a miénkhez. A festéket színenként kellett megszáritani rajta, mert különben a következő nyomás feltépte volna a még festéktől nedves papírt. Hetekig bajlódtak vele, és csak a könyvhét megnyitójának hajnalára száradt meg a kötés ragasztója. Ahogy illegálisan jöhetett be az országba a papír, illegálisan mehetett ki a könyv is. Szerbia akkor gazdasági blokád alatt állt.

Személygépkocsik csomagtartójába, kofferoakba rejtve kelt át a határon. Soha életemben nem dedikáltam annyit, mint azon a könyvhéten, holott a hivatalos könyvheti listán kívül semmiféle beharangozása, reklámja nem volt. Az általam említett elemző és értékelő kritikák mind jóval később jelentek meg. És

a visszajelzés is megdöntött minden korábbi rekordot, addig egyetlen könyvről sem jelent meg tizenkilenc bírálat. A kinyomtatott ezer példány még abban az évben elkelt, és soha többé sehol nem bukkantam a nyomára. Antikváriumokban is sokszor kerestem, de valamiért mindenki megőrizte magának.

Hasonló műgonddal készült az *Úgy törnek el* is, megjelenésekor mégsem aratott zajos sikert, pedig ennek minden egyes novellája megjelent korábban valamelyik magyarországi folyóiratban. Inkább mostanában kezdik felfedezni. Az egyik internetes lap kifejezetten ezt a könyvet kérte, hogy feltehesse a honlapjára. Másutt azért idézték előszeretettel, mert minden történet végén ott van a dátum. Volt abban kétségtelenül tudatosság, hogy odaírtam, mi mikor történt. Sejtettem, hogy egyébként elfelejtenénk. Évre pontosan nem sokan tudnák megmondani már, mikor volt az óriási infláció, amikor naponta kerültek forgalomba új bankjegyek, és aminek a szimbóluma lett az ötszáz milliárdos, a papírpénz, amire alig fértek rá a nullák, de így sem ért semmit. A kötet egyik novellájának is ez a számjegy a címe. A dátumok az emlékezet barométereit, és ezek a kicsi történetek is az életünkhöz tartoztak, ezért van néhol napra pontos dátum, mert mindez velünk is történt, a mi háztömbünk körül játszódik mindegyik novella.

Engem mindig meglep, ha azt tapasztalom, hogy a szövegek nem évülnek el. Vajda Gábor irodalomtörténész most írja nagyszabású munkáját a vajdasági magyar irodalom történetéről, amelyet a szabadkai Hét Nap hétről hétre folytatásokban közöl. Éppen a prózaköteteimnél tart a sorozat. Meg is lepett, hogy ekkora teret szentelt az *Úgy törnek el*nek. Éppen a beszélgetésünk idején (2007. július 25-én) jelent meg ez a

rész *A balkáni lét és annak szatírja* címmel. Nem minősít, viszont elemzése közben kifejti, mit és miért tart belőle fontosnak. Azt a részt idézem, amelyben a novelláskötet központi ciklusának szálait bogozza ki. Nekem sikerélményt jelent, ha a rejtélyességben megfejt valaki a rejtvenyességet is: „*A mi búvóhelyünk cikluscím ironikus, mert olyan fiatalokról, menekült gyerekekről szólnak a történetei, akiknek csak ösztönük és fantáziájuk van a civilizáció romjain, nagyon messze a kultúrától. A Foglyocserében ezek a fiatalok a háborút utánozva játszanak, miközben magatehetetlen öregek válnak eszközeiké, foglyokként cserélve ki őket. Az írónak sikerült eltörölnie a határt a gyermek és a felnőtt magatartása között. Így a játék mind komolyabbá válik, miközben a valóságos harc gyerekesége is kidomborodik. A következő történet is példabeszéd. A fiatalok az életüket kockáztatva igyekeznek eljutni a szabadság és az egyetemeség élményéhez. »Hajókötelek« fabrikálnak, kifeszítik az emeletes házak között, s járnak igyekeznek rajta, miközben a szüleik nem vesznek róluk tudomást. Már amelyiküknek vannak szülei, mert egy másik történetben az egyik fiú minél pontosabban igyekszik elfoglalni azt a testhelyzetet, amelyben öngyilkos apja zuhant a betonra. Az is a fiatalok elhagyatottságának egyik csúcsa, amikor az általában még kitéphetetlen fát fazékkékre festik. Nem beszélve arról az »óceán«-illatról, amely a magasban összeszerelt autóröncs szagaként tölti ki tüdejüket.*”

– „*Az ember emlékeivel letakar egy tájat, aztán arra számít, ha visszontlátja, ugyanott folytatódnak a megkezdett mozdulatok, ahogy egy fényképen. Üres lyuk tátong annak a helyén, aki elmegy. És ha az emlékezet vásznát felemeljük, ugyanolyanok lesznek alatta a szántók, a kaszálók, az utcák, ahogy hagytuk.*

És hiányzik valaki innen” – hangzik el nyomtatásban megjelent egyetlen drámában, a Határsárban, amely 1956 novemberében játszódik egy, a magyar–jugoszláv határon fekvő, felszámolt vonatállomáson, ahol az intéző és az ór egyes menekülő forradalmárokat sárga kabátban bocsát útjukra, mert erre a színre vannak beidomítva a kutyák, akik becsapott áldozataikat hasukra fektetve vonszolják vissza, hogy felismerhetetlenek legyenek. A darabban a kádári megtorlás elől hazaszökő menekült felidézi az intézőnek az 1944 novemberében a vajdasági rohambrigád partizánjai által elkövetett isterbáci mészárlást (az eseményt több novellában feldolgoztad, például az Esős napokban), ahol a fényképész báty mintegy száznyolcvan társával együtt áldozatul esett, és a felvételek tanúsága szerint az intéző is a kivégzők között volt. A színmű egyik dilemmáját az intéző fogalmazza meg: „Meddig tart még az ítékezés? Mit gondolsz, mikor jár le egy tekeres film szövetség ideje?”, mégis, a menekültnek a bosszúnál fontosabb a hazatérés. Készültek más színdarabjaid is, s ha igen, bemutatták őket?

– A *Határsárt* a kaposvári Csiky Gergely Színház felkérésére írtam. Cselekményében valóban folytatódik a novellában megkezdett történet, egy valós személy valós kálváriája. Amikor az anyagot gyűjtöttem hozzá, megdöbbenett, hogy a család emlékezete párbeszédet is megőrzött. Olyan szituációkban, ahol élet és halál kérdése forog kockán, ott nem hangzanak el felesleges szavak. És még a drámaíró sem tudná jobban megírni.

Ezen kívül csak egy színpadi munkám van, a *Még föl lehet kapaszkodni*. Az I. Vajdasági Magyar Drámaíró Verseny első díját nyertem el vele. Akkor szervezte meg először az Újvidéki Színház a buda-

pesti mintájára a drámaíró versenyt. Felkérnek három író, kihúznak hozzá egy aznapi újságcikket, sőt a rendezők nevét is egymás után. És egyetlen nap leforgása alatt készül el a szöveg, este már a rendezők kézhez kapják a sorsolás sorrendjében, egész éjszaka próbálnak, másnap este a bírálóbizottság és a közönség előtt bemutatják a darabokat. Az esemény mindig nagyon népszerű, és telt ház előtt zajlik. Tavaly már a tizedik versenynél tartott a színház.

– *Írtál egy meseregényt, A halász fiait (1996) és egy novelláskötetet, a Kalendáriumot (1993), és mindkettőt gyerekeknek szóló könyvként tartja számon a kritika,*

ami az első kapcsán igaz is, az utóbbit olvasva már korántsem.

– Mivel a húgom tíz évvel fiatalabb nálam, gyakran meséltem neki. Elég hamar rájöttem, hogy a történetek kiághatnak a könyvből, sőt rájöttem, az is csak a mesélőn múlik, hogy kiből válik pozitív vagy negatív hős. Mivel a történeteket nagyon sokszor elmeséltem, csiszolódtak is a saját nyelvemen. Egyszer csak rájöttem, hogy benne van az egész gyerekkorunk, tulajdonképpen mindkettőnk közös emlékei, a nagy korkülönbség ellenére.

A halász fiait két kopácsi népmeséből szövődött, én még találkoztam igazi halászokkal, a hallottak töredékeit felhasználtam, illendőnek találtam ezt megemlíteni az alcímében, az enyém viszont nagyon is eltér azoktól, amilyenek a gyűjtött mesék. Nem volt célom a folklór visszaadása sem a nyelvében, sem a tartalmában. Nézőpont kérdése, hogy szerintem, ha már közvetítő

vagyok, a népmesék is hangozzanak legalább sztenderd köznyelven. Lehet velem vitatkozni.

Egy kisregényt írtam, amiben a tájleírások a Kopácsi-tó ismert helyszíneinek, lápos világának a leírásai. A mesebeli út pedig a távolsággal együtt megegyezik a Laskóig megtett

A Kalendárium dedikálása közben

úttal oda és vissza. Említettem már valamelyik kérdésed kapcsán, hogy először nekem kell valamit elhinnem, csak akkor várhatom el a hallgatótól, akár a húgomtól, aki akkor még nagyon kicsi volt, hogy ő is elhiggye. Márpedig a beszélő lovat én még a fikció szintjén sem fogadtam el. Aki nek mesélünk, annak felelősséggel tartozunk. Durván fogalmazva: ne okozzunk rémálmokat, és ne beszéljünk hülyeségeket valakinek csak azért, mert ő még kicsi. Nekem ennek megítéléséhez elég volt tízévesnek lennem. A gyermekirodalom polcán széttekintve manapság elképedek, mintha a szerzőnek nem lett volna ki mind a négy kereke. Mintha a gyerekirodalommal lehetne a leggátalastalanabban visszaélni. Hiszen a gyerekeknek úgyszólván joga visszazólni. A kritika is hibás abban, hogy elhanyagolta a műfajt. Pedig ők, a gyerekek sem mások, ezért a mesék a világ minden nyelvén a legigényesebb irodalmi művek sorába tartoznak.

A múltkor mondta a kolléganóm, hogy *A halász fiait* előbb a nagyobbik fiának olvasta fel, most pedig a kisebbiknek. Legközelebb már könyv nélkül is tudni fogja. Már ezért is megérte.

A *Kalendárium* illusztrációit én készítettem fehér kartonból és újságpapírból. Azért nem bíztam a munkát képzőművészre, mert itt mindennek a helyén kellett lennie. A szerzőnek az is a szemé előtt van, ami nem szerepel a szövegben, a képről viszont kihagyhatatlan a háttér. Bori Imre akadémikus volt a könyv recenzense, aki szerint ebben a könyvben nemcsak ironia van, hanem humor is. Körülbelül egy hónap leforgása alatt

kelt el az 1993-as karácsonyi könyvvásár keretében az utolsó darabig mind az ezer példány.

Tizenként lazán összefüggő történetet a tizenkét hónapra. A *Kalendárium* az átmenet, amire céloztam. A mi életünk is tele van történettel, ami szolgálhat olyan emlékezetes tanulságokkal, mint a klasszikus tündérmesék. Egyik-másik novella apró kiegészítésekkel lapokban, folyóiratokban is megjelent: *Az utolsó római katona* a Holmiban, *Az elnök és én* az Élet és Irodalomban, a *Privigyiek háza* pedig a Tiszatájban. A legmeglepőbb nekem mégis az, hogy Samu János Vilmos, a fiatal és progresszív DNS posztalfabetikus folyóirat főszerkesztője a *Karácsonyt* tartja a legjobb novellámnak. A *Kalendárium* záródarabja *Háromkirályok* címen vált inkább ismertté, több helyen is közölték.

– *A 2002 óta megjelenő regényeidet (Gimnazisták; A kastély kutyái; Farkasok órája; Wien a sínen túl) a*

Drávaszögi keresztekkel együtt többféleképpen, trilógiaként, tetralógiaként próbálta csoportosítani a kritika, és nem mindig ugyanazt a három vagy négy regényt sikerült ezekkel a gyűjtőfogalmakkal jelölnie. Azt hiszem, maga a felvetés téves, mert trilógia, tetralógia az, ami annak készül, és a könyveidet olvasva én ilyen szándékot nem éreztem. Annyi azonban biztos, hogy a legszorosabb viszonyban a *Gimnazisták*, *A kastély kutyái* és *a Farkasok órája* áll egymással. Az első megírásakor tervben voltak már a következők? Gondolom, a *Gimnazistákkal* körülbelül egy időben dolgozhattál. A kastély kutyáin, mivel az utóbbiban sokat foglalkozol az előbbi írásának nehézségeivel (sőt *A kastély kutyái* a zártsága ellenére egy foglalatához hasonlít: egymásba illeszthető könyvek ezek), és a két regény egy évben jelent meg.

– Mindez tényszerűen valóban így van. És az az igazság, hogy magam is most szembesülök először ezzel a kérdéssel. Valóban trilógiának nevezték, amikor elkészült a harmadik, és tetralógiának, amikor a negyedik is. A kérdés csak az, hogy melyik volt a negyedik. Mert azt jól látod, hogy *A kastély kutyái* két regény közé szorult, vagy épenséggel a *Gimnazisták* foglalatára. Mindebből és utólag azt a tanulságot vonom le, hogy a sorrendiség és a felcserélhetetlenség fontosabb lett a szándéknál. Akár trilógiát szerettem volna, akár nem, annyit azért világosan látok, hogy a *Wien a sínen túl* egy korszakot zár le. A többi pedig nem én döntöttem el.

Innen már könnyebb volna visszamenőleg elméletet megfogalmazni, de az magyarázkodásnak tűnne. Még ha törekedtem is arra, hogy a három „nagy”-regényben, ahogy egymás után megírtam őket, legyenek közös nevezők – és lehetne ilyeneket találni, azt az állításomat sem

vonom vissza, hogy itt minden ugyanarról szól –, mégis konstatálnom kell, hogy a könyvek átjárhatatlanok. Nem rakható át semmi egyikből a másikba, ezt nem jelképesen értem, hanem konkrétan, a szerkezet legkisebb eleméig, mert tisztában vagyok velem, hogy olyan mondatokat nem lehet még egyszer írni. Csak akkor és abban a szövegben lehetett. Nem azért, mintha ezek szebbek lennének amazoknál, hanem azért, mert a kanóc a viasszal együtt elégett, és nincs két egyforma gyertya, amely ráadásul azonos sebességgel égne.

Talán ott lehet leginkább „foglatra” gondolni, ahol az történt, hogy bizonyos dolgokat nem írhatam bele a *Gimnazistákba*, mert az a szövegvilág kivetett magából mindent, ami nem illett bele. Mégis ugyanarról szólt. Hatványozottan igaz ez a *Farkasok órájára*, amelyben hiába vannak időbeli ugrások, egy szöveget se tudnék beleverni.

Ami nem illett a *Farkasok órájába*, az ismét *A kastély kutyáiban* kapott helyet, amely alapvetően a két regény megírásának körülményeiről szól. Attól regény, mert két regény regénye. És nem a hordaléka, amire az elmondottakból esetleg következtetni lehetne. Két év munkanaplója, amit dátumról dátumra végig lehet követni, kizárólag megtörtént események és létező személyek szerepelnek benne.

A sorrendiségbe a kiadás körülményei is beleszóltak: a *Farkasok órájának* kéziratát a *Gimnazisták* dedikálása közben adtam át a kiadónak Budapesten. A megjelenését pedig a következő könyvhét időpontjához kötöttük.

Az átjárhatatlanság a *Wien a sínen túllal* végképp beigazolódt. Az olvasó előtt elvékonyodott az a szál, amit én végig a kezemben tartottam. Elég sokan írtak eddig róla, és nemigen kötötték a korábbi könyvekhez. Elfogadom.

– A *Gimnazisták*, amely többször szóba került, a Pécsen töltött gimnáziumi éveidről szól, és határpont, mert a műfajváltásod első darabja. Gondolom, a regény alcíme: Magyarország, elejétől fogva a már említett személyes, nem pedig a több helyütt elutasított, általános történelemre vonatkozik.

– A *Psalterium Ungaricum* egyik legismertebb zsoltára a XC., amely Szenczi Molnár Albert fordításában így kezdődik: „Te benned bízunk eleitől fogva...” Ennek második verse így hangzik: „Kimúlni hagyod őket oly hirtelen, Mint az álom, mely elmúlik azontúl, Mihelyt az ember fölserken álmából, És mint a zöld füvecské a mezőben, Amely nagy hamarsággal elhervad, Reggel virágozik s estve megszárad.” Erre utal a *Gimnazisták* alcíme. A regény néhány fejezete korábban folyóiratokban jelent meg, a címe pedig ilyen formában: *Magyarország (elejétől fogva)*. A végső változatban föléírtam azt, hogy *Gimnazisták*, megtevéremtve ezzel azt a szellemi háromszöveget, amelyben egy család három generációjának tapasztalata fogalmazódik meg: „öröklöd a félelmeinket is, ahogyan a szemed színét”.

– „...kisebbségben maradtunk a vitorlavásznak alkotókkal szemben, nekik most is szél jár, különböző irányú orkán és fuvallat, mindenféle táj hegygel, völgyvel, ahol bármilyen mély a gyökerünk, csak vendégek leszünk.” „A nemzetárstól sokkal nehezebb elviselni a megaláztatást” – olvasható *A kastély kutyáiban*, és a *Gimnazisták* tekintetében a két részlet, akár egy út kezdő- és végpontja, kijelöli a hontalanság kényszerű alakzatait a szülőföldön és anyaországban egyaránt, az itthon és az otthon idegenségét. Visszautalva a találó megállapításra, miszerint a regény állóképszerű: miért mondtad az előbb, hogy a múlt folyamatában ábrázolhatatlan?

– Az egyetlen eset volt, amikor kötetcímen menet közben változtattam. Pontosan amiatt, mert a múlt folyamatában ábrázolhatatlan.

Pawel Huelle írja a *Castorpban*: „Ugyan mi marad meg emlékeinkben egy tengerparti nyaralásból tíz év múltán? Nem az egymást követő napok és percek vonulnak el szemünk előtt, újrateemtve az elmúlt időket, hanem csak azok az események, történések, amelyek maradandó nyomot hagytak bennünk.” Egy régi regény hőse egy új regényben él tovább. A *Varázshegy* *Castorpa* szintén egy idegen városban folytatja tanulmányait, és az idegenségről szól a regény. A szóismétlések szándékosak, az ismétlődésekre akarom felhívni a figyelmet.

Most azért idéztem itt a régi magyar irodalomtól éppenséggel a nem magyar kortárs irodalomig egy-egy példát, hogy a párhuzamokra mutassak rá. Csak azt mondom ezzel, miből indultam ki, és mellette azt, hogy utólag bólogatva a napokban olvasok egy távoli könyvet arról, hogy valaki hasonló okok miatt egy másik utat bejárva hasonló élményekről ír.

– *Egy kis érdekesség: a regényben, ahogyan már a Gyilkosság a joghurt miatt egyik novellájában is, szerepel egy hasonlat, a villanyoszlopba nőtt ecetfa képe, amely a gimnazista évek alatt tapasztalt sokrétű megkülönböztetésről szól: „A kivételetesség által válhat éppen eleven metaforává egy ecetfa is, egyénisége és sorsa lesz, hiszen aki valóban nem akar mást, mint megélni a sorsát, annak nincsenek már társai, tökéletesen egyedül van, csak a hideg oszloprács és áramvezeték veszi körül, hogy ne merészkedjen szabott határain túl. Aki már csak a sorsot akarja, annak nincsenek példaké-*

pei, sem ideáljai, nem szeret igazán semmit, nem vigasztalja a kitavaszodás sem. (...) Egy napon minden népet arról fognak megítélni, hogy fáival miként bánt.”

Ez a részlet pedig egy szintén kortárs magyar író esszéjéből való: „Ki ne látott volna szőlőben, gyümölcsösben olyan fát, melynek törzse köré drótot tekert a kerítést húzó, lelketlen gazda? A fa egyszerre lesz rab és rabtartó. Küzd, szenved.

Ascher Tamással, Babarczy Lászlóval és Mohácsi Jánossal Kaposváron (Török Anett felvétele)

Egy segítő kéz menten megszabadíthatná a létezése minden pillanatát megkeserítő horogtól, mégis éveket, évtizedeket kénytelen kínok közepete leélni. Végül teljesen körbenövi a drótot, csupán a dereka göcsössége és nyomorúságos alakváltása sejteti a tragédiát. Ilyen elhanyagolt, megnyomorított fának látom magunkat a diktatúra évtizedei után. Szellő lebben, és felszisszenünk.”

Mit gondolsz, ki írta?

– Rott József *Katarzis híján* című esszéjéről van szó. Egyébként is szeretem a rejtvényeket. Ez a feladvány pedig éppenséggel testre szabott. A két idézet párhuzama nyilvánvaló, amihez csak egy metaforát tennék hozzá: olyan érzés szembe-sülni a hasonlósággal, mintha két különböző úton közelítenénk meg ugyanazt a szakadékot, és a szakadék várakozva visszanézne ránk.

– „...hol volt, hol nem volt, egy írónak az az ötlete támadt, hogy átveszi prózakötetébe a konténerek szerkezetét, és megírja a maga szemszögéből a »napok hordalékát«, egymás mellé engedve szervezést és szervezletet, mondván, hogy mindez én vagyok, az is jellemez, amit kidobtam, mert a szemétkoraszva nemcsak az derül ki, hogy milyen árut vásárolok, olcsót-e vagy drágát, hanem ezzel együtt az is, hogy milyen ember vagyok, és persze a szépirodalomban nemcsak a műanyag és az emésztetlen hulladék kerül külön rekeszbe, hanem az emlékezés és az elbeszélés különböző rétegei is.” – *E néhány sor hűen jellemzi A kastély kutyáit, ezt az egyedülálló regényt, amely alapvetően napló, kerete a Németországban ösztöndíjjal eltöltött idő és az ottani történések, de rengeteg leágazása van, így többek között a Gimnazisták „fedélzeti” naplója, sőt egyben az Újvidéken, Topolyán megélt NATO-bombázásoké. Sok könyvről, alkotóról olvashatunk benne, ezenfelül napló a naplóban, hiszen egy tizenhét éves magyar lány feljegyzéseit is beleszerkesztetted, aki a második világháború utolsó éveiben a felszabadítók elől menekült. Rendszeresen rögzítetted a „napok hordalékát”, s ha igen, mióta és milyen távlatból?*

– Nem tudom, akad-e egyáltalán író, aki mögött ne bukkannának fel naplójegyzetek. Abban a pillanatban úgy érzi az ember, hogy jók lesznek valamire, aztán a felét kidobja egy idő után, ennyit a távlatról. Alapvetően mindenkire igaz, hogy leginkább akkor erősödik a napló intenzitása, ha a feje fölött nehéz szelek suhognak. Lehet, hogy ténylegesen, fizikailag is vesélyesek, de az is lehet, hogy a vi-

har csak a saját életéből akar éppen kisöpörni valakit, és a jeleket akkor is külső veszélyként észleli, ha a bajok belülről jönnek. Ritka pillanatokban azonban a saját helyzetét kívülről is képes láttatni, ettől olyan katartikusak Sylvia Plath vagy Csáth Géza naplói.

Tavaly jelent meg a *Benvenuto Cellini élete, amiképpen ő maga írta Firenzében*. Az egyik kedvenc könyvem, éppen azért, mert rengeteg kortársát beleszötte, és megajándékoz azzal az élménnyel, hogy még ilyen távlatból is közös ismerősökkel találkozom, egészen más szemszögből, és persze személyeséggel láttatva őket. Nem is érdemes a műfaján töprengeni, néhol naplószerű, máskor visszaemlékezés, mégis az első igazi művészregény. Cellini mestert követjük száztizenhárom fejezeten át, és azért hiteles, mert a főhőse saját maga.

Amikor a nehéz szelek bombázógépek alakjában hasítják a levegőt éjszakánként, olyanok lesznek, mint a visszatérő álmok, sosem múlnak el. Ez a körülmény eleve kiváltotta sokunkból akkor azt a kényszert, hogy naplót vezessünk. Melénk ültetjük azokat, akik átéltek hasonlókat, már nem is élnek, csak a feljegyzéseiket hagyták ránk, mi pedig menekíthetjük ezeket is magunkkal. Ilyenkor megváltoznak a hétköznapi megszokott paraméterei: a szomszédok is közelebb kerülnek egymáshoz, mindenki el akarja mondani azt, amit addig sohasem mesélt el, egy egész utca egymásrautaltsága soha nem tapasztalt ötletességre képes. Ösztöneink egyszerűen más dolgokra

készítetnek bennünket. Azt írjuk le a naplóba, amit elsősorban mi magunk nem akarunk elfelejteni. Lehet ebből összetartó, központi gondolat is, ami regénnyé sűríti a szöveget. Más megfogalmazásban: minden próza terét ki kell jelölni. Ha már regényt említek, akkor a szerkezetére gondolok: mekkora a teherbírása. A „hordalék” önmagában fővényszerűen egydimenziójú maradna, és levegőtlen lenne. A regénynek pedig – legyen bármilyen a formája – építkeznie kell, le- és fölfelé is, ezeket a kiterjedéseket érzékeltetni kell, mert egyébként olyanná válna a szöveg, mint a hírügynökségi jelentések végtelenített szalagja.

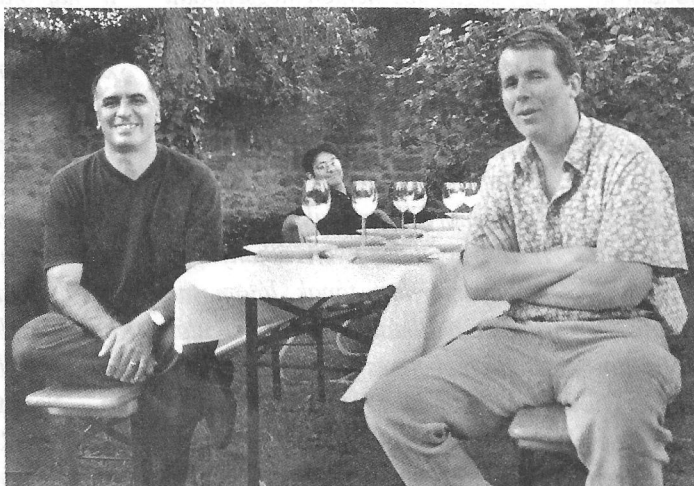
– *Az ezt követő regényednek, a Farkasok órájának (2003) éléről már több történetet megismerhetünk a Gyilkosság a joghurt miatt első ciklusából, az Apám földrajzából. Jelképpé, sőt létállapottá nővi ki magát benne az a címadó napszak, amely az éjszaka és a hajnal határán áll, „amikor kiordít az*

megidéz, például Ingmar Bergman filmdrámája már szoba került (ahogyan a regényben is, a zárt osztályon). Melyeket tartod közülük előképeknek, ha ugyan beszélhetünk ilyesmiről?

– Az angol irodalmat már említettem. De az egész magyar irodalom valamennyi műfajában találkoznak olyan művekkel, melyekben kulcsfontosságú szerepet játszik ez a napszak. Megkerülhetetlen előképek. Csaknem az összes Márai-regényben szerepel. Kosztolányinál mindig hajnal a neve, itt lehet gondolni Seneca halálára, az *Édes Annára* és a *Hajnali részegségre* egyaránt, amikor az emberélet egyedi volta és a lét félelmetességében is nagyszerű egyetemessége találkozik, de Baka István egyik verseskötetének is ez a címe. Nem tematikai, de mindenképpen hangulati előképek ezek az irodalmi alkotások.

Persze vannak más jellegű előképek is, amelyek számomra ugyanolyan fontosak. Hosszú leltárt tennek ki, milyen hiedelmek kapcsolódnak hozzá. Akiket foglalkoztat a kérdés, eltöprenghetnek rajta, miért ilyenkor hal meg a legtöbb ember, miért ilyenkor követik el a legbrutálisabb gyilkosságokat, miért ilyenkor a leggyakoribb az öngyilkosság. Miért ilyenkor szűrjék le a disznót, miért ilyenkor ébredünk fel a rémál-munkból.

A kérdésedben idézett rész a regényben az a hely, ahol egy hosszú bekezdésben megpróbálom definiálni a jelenséget, és egyúttal kiolvasható belőle, hogy innen ered az egész regény alaphangulata: mintha mindig, végig farkasok órája lenne.

A Herrenhaus kertjében Oscar Strasnoy argentin zeneszerzővel és Hans Nopper német festőművésszel. A képet a negyedik ösztöndíjas, Renato Oggier svájci olasz szobrász fényképezte

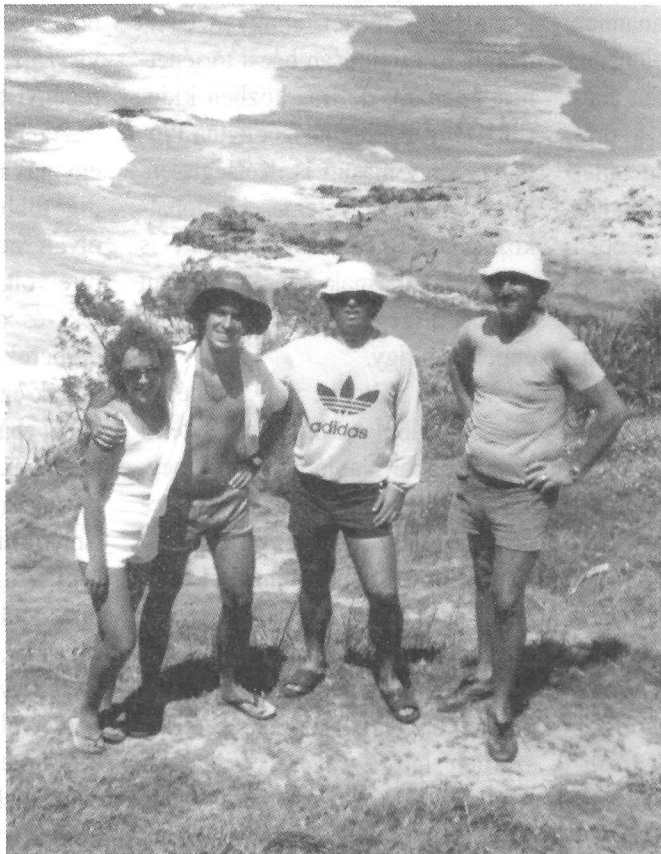
állat az emberi test ketrecéből, türelmetlenül és cinkosan a külvilágra kacsintva, ahol újabb áldozatokra vagy támogatókra lelhet.” Ez a könyv a címe alapján több művet

Aki találkozott egy ilyen konkrét esettel, sohasem felejtí el: valaki naponta elkezd üvöltöni farkasok óráján álomban, és ezt a rohamszerűen visszatérő tünetet az epilepszia egyik fajtájaként diagnosztizálják. Az illető pedig, amikor felébred, váltig tagadja és tiltakozik, hogy márpedig ő ilyesmit nem tett. Ennél nyomatékosabb előképre magam sem számítottam.

A másik meghatározó előképet az ausztrál helyszín és a törzsi bennszülöttek adták. Hitviláguk kétféle időt ismer. Az egyikben egymást követik lineárisan a hétköznapok eseményei, amit mi is tényleges időként élünk meg. A másik idő az álomidő, amely nem egyenes vonalú, hanem körkörös. Ezt ábrázolják a spirituális lelkek kövén. Kézenfekvő lenne a bölcsök kövének hitvilágához kötni, de ebben nem vagyok szakember. Annyit mindenesetre megtanultam tőlük, hogy Mulkurulnak hívják az istenséget, aki az álomidő végtelenbe tekeredő spirálvonalának középpontjában helyezkedik el; a kiválasztottakon, a varázslókon keresztül kommunikál a törzs tagjaival. A kiválasztottak mindig kelet felől érkeztek, és egy hullám vetette őket a partra. A hiedelemvilág egyik mozzanata itt az érdekes: ha az álomidő körkörös szalagja letékeredik, és a napkelte jelenében folytatódik, az halált jelent.

Az aboriginálok szuvenirként manapság is árulnak a turistáknak tenyérbe simuló érc-kristály köveket, melyeket belevésített spirálvonnalal díszítettek, középpontjukban egy szempár van, ami az álomot és

az ébredést hivatott szimbolizálni. Mágikus bajelhárító erőt tulajdonítanak nekik. Ez a rész végül azért maradt ki a regényből, mert elvitt volna az ezotéria felé. A témával

Queensland partjainál ausztrál barátaival

kapcsolatos tapasztalataim és a véletlen egybeesések éppen eléggé rejtélyesek így is.

További előkép a vonat, ami jóval korábról indul, és majd végigzakatolja a következő regényt is. Ebben a regényben legalább olyan fontos szerepe van, mint a napszoknak. Sorsszerűen egy barátságának állít emléket. Két tragikusan, fiatalon elhunyt hőse van a regénynek, akik a barátaim voltak.

– *A Wien a sínen túlra mindjárt rátérünk, de egyelőre maradjunk a Farkasok órájának Charles Dickens David Copperfieldjéből átültetett kezdőmondatánál: „Vajon én magam leszek-e saját élettörténetem hőse, vagy másvalaki tölti be ezt a*

tisztet: majd elvállik – az itt következő lapokból kell kiderülnie.” Ezzel a talányos felütéssel indul a regény, és előre jelzi az elbeszélő belső megosztottságát – amelyet családi körülményei, egy gyermekkori tragikus baleset okozta kinnöhetetlen büntudata, illetve az ausztráliai kívándorlás kudarca, majd visszatérte után a születő államhatárok szakítóereje, sőt a háború következtében a maradás és elszármazás kettőssége táplál –, és azt, hogy erre a kérdésre az írás aktusára révén fog választ adni.

– Amikor írtam, különféle belső aggályokkal kellett megküzdenem, amelyek a cselekményhez kötődtek.

Bármiképpen bonyolódik is a történet az egyes részekben, a húrok pattanásig feszülnek, a tét mindig nagy, az olvasó is arra figyel, meddig bírják a szelepek, ettől kerekedik ki mindig olyan ta-

pinthatóan egy-egy rész. Nem különálló történetekről van szó, csak nem egyszerre derül ki minden. Sokkal később lehet megtudni, hogy mi köze van az egésznek Dickenshez és Uriah Heephez.

Közhely arról beszélni, hogy a gyermekkori traumák meghatározóak lesznek a felnőttkorban. Ezzel szemben „az élettörténet” a személyiségnek azt a részét emeli ki, ami változatlan marad. A főhőst a döntései determinálják, mindig továbblép, és egyre sötétebbek lesznek a tapasztalatai. Ami pedig közben folyamatosan végigketyegi a regényt, mint egy időzített bomba: a „holnap megyek”, az pedig már a túlvilágra költözést jelenti. Ami útközben célként olyan evidensnek tűnik, arról

kiderül, hogy éppen az ellenkezője az igaz. A megírásakor én ezekre az összefüggésekre koncentráltam.

Az ausztrál rész olyan, mintha színpadon játszódna, vannak kulisszái és konfliktusai; egyáltalán nem biztos, hogy mindenki ugyanannak ad igazat. Ha így nézem a jelenetet, akkor léteznek elfedések, mint ahogyan bizonyos események a drámákban is a kulisszák mögött zajlanak, a következő felvonás pedig játszódhat tíz év múlva, valamiképpen ez a regényben meg is történik, és emellett valóban átjárhatatlan a távolság a nézőtér és a pódium között.

– *A tavalyi Könyvhétre megjelent és egyben a legutóbbi regényed a Wien a sínen túl, amelynek előzménye, a Vonatok című elbeszélés a Magyar Naplóban jelent meg 2003-ban. Első olvasáskor ugyanaz volt a benyomásom, mint amit mondtál, hogy mintha ez a könyv, amely eddig a „legregényebb” regényed, nem következne az előzőekből, leszámítva talán a Bécs külvárosában, a „sínen túliság”-ban megnyilvánuló peremléletet; a kamaszkori, életre szóló barátságokat a Gimnazisták négyese után; a sokszor neurotikus személyiségtorzulások ábrázolását, utalva egyes novelláidra és valóságos tárházára a Farkasok órájában; a tragikus bűntény lélektani okainak beleélés általi fejtegetéseit, amely a Drávaszögi keresztekéből a Mariska halálának rejtélyére összpontosuló figyelmet juttatja eszembe; a félig-meddig apaszerepben fellépő Osterkorn másokat tévhitükben meghagyó magatartását, amely az apa hozzáállására emlékeztet a Farkasok órájában, és a méltó végtisztesség körüli bonyodalmakat a korábbi kötetidből való novellákra utalva (Csapó János fél élete, A múltnak vége). Merőben új például a helyszín is: Bécs. Miért ebben a városban játszódik a regény?*

– Mert ugyanaz történt, mint a *Gyilkosság a joghurt miatt* esetében. Volt egy újsághír, mellette fotókat közöltek, és elkezdett érdekelni, mi, hol és miért történt. Bécsben éppúgy azonosítani lehetett a helyszíneket, ahogyan Újvidéken. Ezt tipikusan bécsi történetnek szántam, de írás közben kiderült, hogy esetleg játszódhatna Prágában vagy másutt is. Kétségtelen, hogy vannak egyetemesebb vonatkozásai. Valóban lehet másutt is vendégmunkásnak lenni, valóban ki lehet a szegénysorból törni, csak éppen nem így.

Az első változat, ami a regénynek nagyjából az ötöd részét teszi ki, a Magyar Naplóban jelent meg, amit most inkább neveznék a regény színopszísának, mint elbeszélésnek, mivel ebből a magból terebélyesedett ki a regény. Időközben a leglényegesebb változás a címe lett.

Włodzimierz Kowalewski nevét már említettem. Egészen véletlenszerűen lett a regény címadója. Amikor lefordítottak lengyelre, Varsó után Olsztynban szerveztek irodalmi estet, ami nekem arról marad emlékezetes, hogy egy igazi lovgárban, kovácsoltvas gyertyatartók és digitális kamerák között zajlott az esemény. A végtelennek tetsző tóvidék mellett templom állt, jelezve a világ végét.

Kowalewski volt a házigazda, ő vezette az estet, és másnap megmutatta szülővárosának jellegzetes helyeit. Egyszer csak zökkent egyet a kocsi, aminek én biztosan nem tulajdonítottam volna semmilyen jelentőséget, ő viszont elmondta, hogy itt született, ezt a városrészt úgy nevezik, hogy „a sínen túl”. Ösztönösen azt mondtam erre, hogy kitűnő regénycím lenne, és ő, aki annyi önletrajzi elemet vitt eddig minden munkájába, ugyan miért nem használja fel ezt a beszélő címet. De a felvetés meg-

válaszolatlanul maradt a levegőben. Válaszként valami furcsa arckifejezés jelent meg rajta, mindez pillanatok alatt történt, gyorsan témát váltott, az arckifejezés viszont maradt egy darabig. Megéreztem, hogy nem is szívesen emlékszik vissza a sínen túlra, és sosem írna regényt belőle.

Aztán már igazán nem volt nehéz egymás mellé rakni: hiszen én eddig több városban is találkoztam olyan negyeddal, amelynek rossz híre volt, ahonnan inkább elköltöztek, és amit aztán szégyelltek az emberek. Brisbane-ben Inalanak hívták ezt a városrészt. Ilyen helyet bárki bármelyik városban tudna mondani. Az pedig, hogy Bécsnek is van egy ilyen városrésze, szintén ismert mindenki előtt.

A Csapó János fél élete azért tipikus példa – aligha jutott volna az eszembe, ha meg nem kérdezed –, mert az volt az első kísérletem arra, hogy valaki elmeséli az életét, és ebből nem szociográfiát írok, hanem lélektani drámát. A Csáth- és Freud-évforduló, a tudatalatti világ atyjának bécsi múzeuma számos új mozzanattal frissítette fel meglévő ismereteinket. A *Wien a sínen túllal* visszatértem a lélektani prózához, mert olyan bűnügyi történettel találkoztam, amit csakis ilyen eszközökkel lehetett leírni. A regény hosszú fejezeteken át egy ember életét követi aprólékos részletességgel.

A legjellemzőbb olvasói reakció eddig az volt: milyen borzalmas az egész, de azért végigolvasom. Pontosan így voltam vele én is: milyen rettenetesen hangzik, mégis végighallgatom. Ahol én felháborodom, ott háborodjon fel az olvasó is, amit undorítónak tartok, azt tartsa annak az olvasó is. A kockázat ebben mindössze annyi, hogy vajon megfelelő médiuma leszek-e ennyi főbiának, ennyi aberrált személyiségnek, fizikai és lelki erőszaknak.

Kihívást jelentett, hogy minden korábbi szereplőt és helyszínt magam mögött hagyjak, gyakran még a nyelvet is, nagyon következetesen és szándékosan minél több rész legyen benne bécsi német. Nem baj, ha nem értik, a jegyzetekben vissza lehet keresni. Sok minden a szótárban sincsen, mert sehol másutt nem fordul elő. Ilyenek az állomásnevek, a táblák, a vonaljegyek, a vasút világa. Ami belőlem van mégis ebben a regényben, az biztosan az elfogultság, mert Bécs volt mindig a legkedvesebb városom. Amit kedvel az ember, azt meg is akarja ismerni, behunyt szemmel is tudja, melyik padról mire nyílik kilátás. Éppen elég szörnyűség zajlik lent, a cselekmény szintjén, ha valami, akkor legalább a város ragyogja be.

– *A Wien... a többi könyvedéhez hasonlóan alapos és jó kritikákat kapott, mégis hiányoltam belőlük azt a bátorságot (vakmerőséget?), hogy megfogalmazzák maguknak az üzenetét, amely szerintem az utolsó fejezetből derül ki, és Bécs városának jelképén keresztül a rendez történő igazodásra, így az emberi közösség pusztulófélben lévő megtartó erejére hívja fel a figyelmet: a szembesülésre, a hovatarozás vállalására, a közös emlékezet, a felelősség és a megbocsátás fontosságára. „A rendnek van lelke, nem az egyes, itt élő embereknek.” (Ha Thomas és az apja a sínen túliakhoz tartozott, azoknak felelősséggel kell viseltetniük irántuk. Thomasék erőszaktétele ellenére a többieknek ott kell lenniük a barátjuk temetésén, önmagukhoz és az elhunythoz méltón kell viselkedniük, előítélet nélkül. Az egykori csapattársak nem e rend szerint cselekedtek, Osterkorn ezért avatkozott közbe. „A régi Bécs volt a tét – furcsán és megszállottan –, amiről a barátaim még annyit sem tudtak, mint én” – mondja a főszereplő Wien.) Nem akarom félremagyaráz-*

ni, sem megkötni a regényt, de ez az üzenet további jelentéssel gazdagodik, ha figyelembe vesszük, hogy hol élsz, és miről írtál eddig.

– Csak bólogatok. Jó, hogy ezt nem nekem kellett elmondanom. Mert számomra is így evidens. Nincsen olyan műfaj, amely ne törekedne a saját történetén túlmutató, egyetemesebb üzenet megfogalmazására. Az erkölcsi alaptörvényeket a görögök óta ismerjük, mégis folyton emlékeztetni kell rájuk. Az előző kérdésben említetted *A múltnak vége* című kisprózámot, ami ugyanerről szól. Egy végtelenül morbid történet arról, hogyan kerül a frontvonalon keresztül az őt megillető helyére egy holttest. Nem kell tőlük félni, azok már senkit sem bántanak. Utat kell nyitni előttük. A legutóbbi háborúnak sajnos ezek megtörtént esetei voltak. Aki látott ilyeneket, talán nyomatékosabban akar másokat is figyelmeztetni. Ma is vannak tiszteletre méltó örei a kegyeletadásnak a Drávaszögben éppúgy, mint Bécsben. A lényeg pedig nagyon leegyszerűsítve mindenütt ugyanaz. Ha valaki a *Wien...*-t végigolvassa, legalább ennyi megragad benne: igen, az időjárástól függetlenül egy volt osztálytárs temetésére gondolkodás nélkül el kell menni, bármit tett is életében.

– *A Kortárs Irodalmi Adattár szerint négy nyelvre: szerbre, lengyelre, románra és franciára fordították le műveidet, de az nem derül ki belőle, hogy melyeket. Mivel az adatlapod frissítésre szorulna: milyen nyelvre, nyelvekre ültették még át a munkáidat? Volt-e visszhangjuk, sikerült-e más nyelvterületen is felkelteniük az érdeklődést?*

– Miközben végighallgattam a kérdéset – ahogyan már a korábbiak esetében is –, konkrét képek jelentek meg előttem. Az első jelenet ez: hosszú asztalnál ülünk öten,

a közönség fülében a szinkrontolmács, négy különböző országból érkeztünk, nem adtak ülésrendet a szervezők. Az egyik vendég, egy költő középre ült, táskájából előszedett hat-nyolc kötetet, kirakta sorban maga elé, és amikor rá került a sor, egyenként felemelgette őket, sorolta a kötetek címét, és hogy mely nyelvekre fordították le addig. Nem azért mesélem el, mert kínosnak találtam, hanem a tanulsága miatt: a közönség ott és akkor pontosan azt látta, amit én. A költő mankókat vett a hóna alá, hogy járni tudjon.

Azért nagy kár elszúrni egy ilyen fellépést, mert nincs másik. Általában egy kiadványnak csak egyszer szerveznek bemutatót. Hogy valaminek milyen „a visszhangja”, az is ilyenkor szokott kiderülni. Mert ilyenkor van alkalom a megszólalásra.

A német irodalmi életre kifejezetten jellemző, hogy az írókat akarják látni és hallani. Felolvasóesteket tartanak. Az író egyedül ül asztalánál egy állólámpa fénykörében, Thomas Mann óta ilyen a tipikus pódiumkép. Engem halálfélelemmel töltött el, amikor kiragasztották a városban a plakátokat, és fel kellett olvasnom. Egy kerek hónapon át gyakoroltam előtte. Kikerestem minden ismeretlen szót, mert ha én magam nem értem, akkor vissza sem tudom adni a jelentését. A h hanggal meg a ház irodalmi menedzserével már majdnem feladtam a harcot. Valamikor kisiskoláskoromban éreztem magam hasonlóan utoljára. Tudtam, hogy írni fognak róla, tudtam, hogy nekem fontosak azok az emberek, akik eljönnek. Kristin Schwamm sokat segített, közvetlenül a felolvasás előtt kijavított egy szót, mert a mondat úgy jobban hangzott németül. És láttam, hogy végigizgulja az egész felolvasást. Tavaly a könyvhetén eljött Budapesten a *Wien a sínen túl* bemutatójára is.

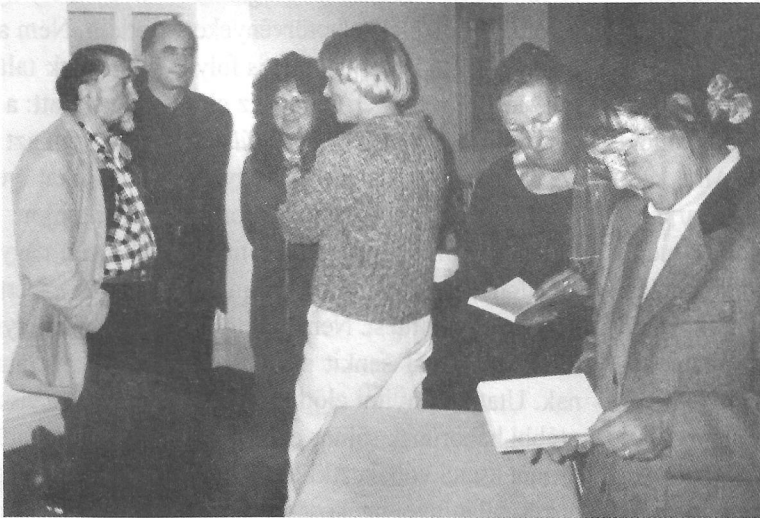
A többi fordítónak is rengeteget köszönhetek, Gisèle Argaudnak, Małgorzata Komorowskának, Piotr Kowalczyknak, Ian Davidnek, Mirella Berlančičnak, Sava Babićnak és másoknak. A fordításokról általánosságokat szoktak mondani, leginkább azt, hogy semmit sem lehet tökéletesen visszaadni, csak törekedni rá, és olvassunk inkább eredetiben.

Persze, ha a saját bőrömről van szó, akkor végigizgulom a saját szövegemet akkor is, ha más olvassa fel, mert kísérem a mondatokat, még ha nem is tudok lengyelül, azért a szláv nyelvek alapján mégiscsak követem, és várom, hogy most reagáljon a közönség,

mert ha nem sikerül hatni rá, akkor érvényét veszti a hangulati dinamika, az eredeti szándék.

Akkor is szívesebben vállalom az élőbeszédet, ha az illető nyelvet gyengébben vagy kifejezetten rosszul beszélem, mert a közönséggel az élő kommunikáció sokkal fontosabb, mint a könyvből olvasás. Egy regényrészlet elhangzása után jóformán semmi nem derül ki sem az íróról, sem a szövegről. A könyvet majd hazaviszik, és otthon elolvasák. Nemigen hiszek abban, hogy a szerző által felolvasott ízelítő hatékony lenne és növelné a vásárlási kedvet. Mivel franciául végképp nem tudok, ott azt kérték, hogy olvassak fel egy keveset magyarul. Ha már eljött egy író, akkor a személyére is kíváncsiak, nemcsak arra, hogy mit írt. Alapvetően egyéniség kell hozzá, hogy valaki egyáltalán „felkelti-e az érdeklődést”, aztán válik el, tetszik-e vagy sem.

Nem lenne szabad élesen különválasztani a más nyelvű megszólalást és megjelenést, mondván, hogy az valami egészen más. Éppen ellenkezőleg gondolom: az pontosan ugyanaz. Nem én mondom meg magyarul sem, hogy melyik munkámról mit gondoljanak. Az pedig, hogy mit fordítanak le,

Felolvasóest előtt Kristin Schwammal, Toldi Évával és Dalos Györggyel Edenkobenben

végképp a véletlen művének tartom. A siker pedig szerencse dolga. Adam Gruzińskit egy fekete-fehér kisfilmje tette világhírűvé. A lengyel fordítás nyomán keresett meg, viszonylag nagy példányszámban került forgalomba, és az *Apám földrajza* című novellámat választotta ki, hogy filmet forgasson belőle. Gondoltam, akkor ez a biztos befutó, majd ezt olvasom fel legközelebb Németországban, de ők inkább a *Felhőszakadást* választották.

Senkinek sem tisztje megítélni a saját kritikai fogadtatását. Én is csak a saját véleményemet mondhatom. Azért ismétlem az élő megszólalás fontosságát idegen nyelven, mert ugyanezt gondolom a magyar nyelvű irodalmi estekről is. A papírról felolvasott szövegére egyszerűen senkinek nem tudok odafigyelni. A felolvasó lámpaláza elvonja a figyelmem arról a világ-

ról, amelyet közvetítenie kellene, a szöveg közben követhetlenné válik. Ha még csak vicceset sem mond az illető, akkor pedig a sivár unalomba hull az egész est. Az élőbeszédőtől egyrészt sokan azért vonakodnak, mert nem tudnak megszólalni, másrészt a közönségnek nem lehet szemrebbenés nélkül ha-

zudni: az arc mindent elárul. Alapvetően azt, hogy én magam elhiszem-e, amit mondok. Ha egy második vagy harmadik nyelven zajlik mindez, akkor pedig végképp a grammatikára koncentrálok, mert amit mondani akarok, az belül világos, és csak akkor jön át, ha valóban tiszta. Aki megpróbál spontán idegen nyelven élő-

ben zagyvaságokról beszélni vagy ködösíteni, számíthat a közönség megfelelő és őszinte reakciójára.

Most, éppen ezekben a napokban készült el a *Wien...* egyik fejezete, Bogner István német fordítása. Sokkal veretesebb és plasztikusabb nyelven szól, az eredeti talán lezserebb, mégis tetszik, mert ő végül is következetesen átírta a maga anyanyelvére. Szeptember közepén jelenik meg egy német antológia, amelyben legközelebb szerepelek.

A fordítások és megjelenések firtatása körül mindig valami furcsa görcs van, valami szinpadiasság és a „nevetségesen többnek akarok látszani” póza, ezért a kérdésre nagyon is felszabadultan, végül csak azt tudnám mondani: bármennyire is szeretném, a hírnév úgysem kerülhet el.

Bíró Gergely

VICEI KÁROLY
Alkalmazott irodalom
 Az író szabadon „felelős”

Ahogy a közönséges halandók között is vannak jók és rosszak, az írók kasztjában is található erkölcsös alkotó és kevésbé az. Az egyik író törődik a társadalom gondjaival, a másik közömbös irántuk. Jászi Oszkár szerint: „Erkölcsös az a művészet, amely alkalmas arra, hogy az egyén vagy a faj életére vagy mindkettőére hasznos legyen.”

A művészeti ágak közül az irodalom közvetíti leghatékonyabban a változtatásokat sürgető, jobbító eszméket. Az író gyakran a közönség élő lelkiismerete; bírálata, elégedetlensége, lázadása és lázítása nemegyszer igazi reformokhoz, sőt, forradalomhoz vezetett. (Gondoljunk a francia enciklopédisták, Petőfi, Ady vagy az 1956 előtti Irodalmi Újság működésére, hatására.)

Az nem lehet vitás, hogy az író mint közszereplő felelősséggel tartozik a közönség iránt. Ám ne állítsa senki, hogy a derék író az egész emberiséget szolgálja. A világ társadalma ugyanis országokra, nemzetekre és sokféle más, kisebb-nagyobb rétegre, csoportra tagolódik, amelyek között szembenállás, súrlódás, összeütközés lehetséges. Ki-ki eldöntheti, hogy egy birodalomnyi hatalommal avagy valamely kedvezőtlen helyzetű kisközönséggel vállal-e sorsközösséget, milyen ügy, eszme, szervezet, gépezet... szolgálatába szegődik.

Nincs olyan kódex, amely cikkelyekben rögzítené az író felelősségének, emberséges magatartásának ismérveit. Petőfi szerint Isten „lángoszlopoknak rendelé / A költöket, hogy ők vezessék / A népet Kánaán felé.” *Az apostol* Szilveszterével azonosuló romantikus poétánk önmagát is a társadalmat érlelő fényugárnak tekintette.

Vörösmarty is a „fényes lélek” dolgát és feladatkörét fogalmazza meg a könyvtárban kelt kérdéseire adott válaszokban: „Hány fényes lélek tépte el magát, / Virrasztott a szív égő romja mellett, / Hogy tévedt, sújtott embertársinak / Irányt adjon, s erőt, vigasztalást. / (...) / Mi dolgunk a világon? küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbékért. / Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.” Ám a felelősségérzet terhétől roskadozva, a hiábavaló küzdelem komor belátásával zuhan a kétségbeesésbe: „Istentelen frigy van közötted, / Ész és rosszakarat! / (...) / Nincsen remény! Nincsen remény!” A végzetes verebénytudat; a tél, a csend, a hó és a halál mélységéből csak hattyúdalának egyetlen sora csillan pisla reménnyel: „Lesz még egyszer ünnep a világon”.

Míg a XIX. századi „fényes lélek”, „fényugár”, „lángoszlop” és műve „rongyos katonaként” harcol nemes célokért, a XX. század parnasszusán „Móricz Zsigmond egyedül fölér egy forradalmi szabadcsapat”, amint azt Ady Endre nyilatkozta a *Hét krajcár* olvastán.

Ady előbb publicistaként vette védelmébe a sorsüldözötteket, kiforrott költészetében pedig az összmagyar érdekek szószólója volt, nemzeti elfogultság nélkül. Mint nagyváradi hírlapíró harcosan kiállt a tanári állásában méltatlanul felfüggesztett zsidó Somló Bódog mellett, így lelve rá a maga Dreyfus-jére.

A kémbostrányba kevert és ártatlanul súlyos, Ördög-szigeti rabságba hurcolt zsidó-francia vezérkari tiszt, Dreyfus esete, a XX. század kapujában, napjainkig fényes mintája az önzetlen szolidaritásnak. Émile Zola közel hatvanévesen, élethossznyi munkája gyümölcsét kockáztatva s lemondva a vágyott akadémiai tagságról egy ismeretlen, jelentéktelen figura, ám véltlen áldozat érdekében *J'accuse!* (Vádolom...!) címmel nyílt levelet írt a köztársasági elnökhöz. Tettével, amellyel új lendületet adott a Dreyfus-pártiak küzdelmének, egy évi börtönbüntetést vont a maga fejére. Becsületrendi tagságától is megfosztották. Amikor az író pár évvel később, 1902 szeptemberében merényletgyanus körülmények között – füstmérgezés következtében – elhalálozott, temetésén azt mondta Anatole France: „...benne testesült meg egy pillanatra az emberiség lelkiismerete.”

Ugyanakkor, ugyanez a lelkiismeret munkálhatott a vigyázó szemét Párizsra vető Ady Endrében is. Őt is sajtóperbe idézték, és az *Egy kis séta* című cikke miatt elszenvedte élete második börtönbüntetését, amit így kommentált: „Krisztus... szolgálai kicsit módosítottak egy krisztusi doktrínát: én megdobtam őket kemény szavak kövével, s ők rabkenyérrel dobtak engem vissza.”

A XIX. század után megritkult, súlyát veszítette a költői hitvallás, mintha divatjamúlt hordószónoklatnak érezték volna az új idők dalnokai.

Nem szerepjátszó költő-magánemberként utoljára József Attila kiáltotta el magát harsányan: „Sziszegve se szolgálók aljas / nyomorító hatalmakat.” A mégoly tiszteletre méltó Babits mint szelíd értelmiségi nem éppen tömegfogyasztásra szánt, belletrisztikus szövegben mondott harmadik személyben megfogalmazott ítéletet a némák cinkosságáról. Aztán a vörös uralom alatt évekre fiókolt a zsarnokság természetrajzát Illyés Gyula.

Nézzük, házunk táján, a Délvidéken mi dolga volt a tollforgatóknak a politikai tél hosszú évtizedeiben! Fur-

csamód épp azt a két dolgot nem hiányolta, amit idézett versében Petőfi vindikált magának. A saját, kivételes szabadságát hajlamos volt össznépének vélni. A tízévnyi liberalizmus idején, a hatvanas években rovatlalt, majd folyóirattal rendelkező titáni írónemzedék föltörő tagjait eltörlhette volna az az illuzórikus érzés, hogy ők a világ legszabadabb magyarjai, ámde ők jugoszlávságukra voltak büszkék, (mint vélték,) a nyugati, korszerű szellemiséget befogadó Jugoszláviára, és lefitymálták a „hungarofil hazaffy”-t. Szolidaritásuk alanyát igencsak távol lelték meg: Che Guevarában például. Aztán hideg zuhanyként érhettenek az agg uralkodó, Titó lapbetiltásokat, politikai perek hullámain, bebörtönzéseket elindító, öregembereken reteszelő, szüntelen önvédelmi mániája. Az addigra krisztusi életkorba jutó, egykori szalonlázadó irodalmárok a felelősség választójához tuszkolódva jobbnak látták, ha nem keresztfán végzik, hanem elfoglalják új, júdaspénzen vett pozícióikat, főszerkesztői, igazgatói avagy nagyköveti székekben.

Mit csináltak ők a fölnék magasodó csend, hó és halál idején?

Akkor lettek csak igazán vakok, süketek és némák! Aki csak passzívan félrenézett, még hagyján, de volt jeles epikus,¹ aki szépírói pennáját eldobva magas párttitkári minőségben napidíjas vidéki terepre kocsikáztatta magát, hogy néhány írotársa államhatósági eltaposására adjon ukázt a helyi pártszerveknek. S miközben rendőri konvoj robogott el a lefogottakkal, ő elvtársaitól övezve cigányzenés vendéglőben kavargatta a halászlét.

Egy évtized múltán egy másik ismert délmagyar író rezsimhű politikusként² jött a provinciába éberségre inteni a nacionalista fészeknek bélyegzett település pártmunkásait. Meg is lett a foganatja. A térség egyik utolsó, írot sújtó politikai pere vette kezdetét. Fél év se telt bele, 1988 telén első fokon két és fél évi börtönítélettel torolták meg a bűnös állítólagos országdaraboló szándékát. Az ítélethirdetést követően, fél évnvi vizsgálati fogság után szabadlábról védekezhetett az ipse, és a további másfél évi hercehur-

ca végén az ügyész elállt a vádtól. Gorbacsovnaak is köszönve ekkoriban már omladozott a kelet-európai *komenizmus* roskatag rendszere, s valahogy errefelé is divatba jött nyilvánosan a jó ügyek mellé állni. Amíg a rendőrség újabb hamis tanúkat verbuvált, írók, értelmiségiek és emberjogi szervezetek levelekkel, beadványokkal, közleményekkel zaklatták a bíróságot és az államelnökséget. A felmentést követelő petíció száz-egynéhány aláírója között ott volt Csoóri, Cseres, Csúrka, Mensáros László, Matija Becković, Dobrica Cosić, Vojislav Kostunica, Ljubomir Tadić és a nemzetközi PEN írószervezet, amelynek akkor elnökségi tagja volt Arthur Miller, Léopold Senghor és Vargas Llosa..., épp csak egy újvidéki fiatal író lökte el magától az aláírásokat gyűjtő ívet.

Ám az, aki egykor Közép-Európából csak Jan Palachot verselte meg, már az itthoniakban is felfedezte a védeni való áldozatot és íróegyesületi elnökként szárnyai alá vette a rászorulókat, költőként pedig – ha nem is *A madár fiaihoz* ódon stílusában – jól beolvasott a piszkos hatalomnak, de cenzor, ügyész – sajna; olvasó – legyen a talpán, aki az ő szövegdzsungelében fölsimerte az ellenzéki szembesegülést.

Az említett délmagyar író-politikus napjainkban mivelénék az egyetlen olyan értelmiségi, akiben pislán fölmerült, hogy a közelmúlt diktatúrájának félreértésre hajlamos áldozatai netán az egykori üldözök oldalán vélik őt látni. Nemrégii cikkében név szerint említ valakit, mondván, hogy nincs oka a gyűlöletre, mert ő – a politikus – éppenséggel megmentésén fáradozott. Mí más ez, ha nem a lelkiismeret megmozdulása? A sorok közt olvasva azt a beismerésfélét hámozom ki, hogy akinek a megmentéshez volt hatalma, az az elveszejtéshez is értett.

Dóreség volna most a korábbi politikai csúciszervekben kelt ukázok kiagyalóitól elvárni, hogy gyónjanak. Ennek tudatában erkölcsi nagyságként tisztelhetjük a szóban forgó volt politikus-írot, aki csak ímmel-ámmal állt be a csahos falkába, igyekezett félrenézni az elejtenő „vad” láttán, és ma mégis magába száll: az utókor színe előtt tart önvizsgálatot.

1 Ha dolgozatomban van fikarcnyi indulat, az nem személyek, hanem jelenségek ellen irányul, ezért nem is tartom fontosnak néven nevezve leleplezni, szégyenpadra ültetni azokat, akik az egykori hatalommal más-más indítékból együttműködtek. A nevesítést meghagyom a tárgyilagos kutatónak, Vajda Gábornak, aki *Remény a megfélemlítettségben* címmel máris megjelentette szűkebb hazánk három kötetre tervezett eszme- és irodalomtörténetének első darabját.

2 A Titó színrelépésétől Milosević bukásáig tartó időszakban a népirásra buzdító parancsokat nem volt szokás írásos formában rögzíteni. Ilyen dokumentumok – sem a délvidéki magyarság ’44-es

megtizedelését, sem a boszniai muzulmánok tömeges likvidálását illetően – máig nem kerültek elő.

A rendőrséget, bíróságot bábként mozgó párt sem kinyomtatott, nyilvános napiparancsokkal vette rá alantas vidéki szerveit a társadalmi dresszúra alkalmazására, hanem a központból szétrajzó középkáder szóbelileg mutatott irányvonalat a fölvétárs zöld vagy piros kátés könyvecskéjének, pártlevelének, itt meg ott elhangzott „történelmi” szózatának szellemében. Ezért nem kerültek napvilágra vidéki pártgyűléseken felvett, fölsőbb utasításokat tartalmazó jegyzőkönyvek, azonban egy-egy elhajló párttag vagy szószátyár hírlapíró csak elszóla magát.

Korszerűen lappangó bértollnokság

Túl a Jean Valjean-i megbocsátás pózán a volt politikai elítéltnak – ha képzelőerővel megáldott író – tárgyilagosan be kell ismernie, hogy a másik oldalon, az üldözöknél – a szerkesztőnek, a párttitkárnak vagy a börtönőrnek – sem jutott hálás szerep. A fotel, a fizetés és a rezsim iránti hűség egyúttal kinek-kinek a családja iránti kötelezettség teljesítését is jelentette.

Az egykori pártállam – itt-ott ma is helyén maradt – művelődéspolitikusa, lapszerkesztője, rovatvezetője, bármely szösszenetét könnyedén publikáló tollforgatója méltósággal tartott távolságot az állampédelmisektől megbélyegzett, ergo művészként, alkotóként jelentéktelennek, tehetségtelen akarnoknak tartott figurákkal szemben, esztétikai okokkal indokolva a politikai kirekesztést.

Az elavult cenzúrát ma új, rafináltabb ízlésdiktátor váltotta föl: a bulvármédia. Miként egykor a gondolatrendőrség, úgy szolgálja ma a politikacsinálokat a tömeghíreszköz. Tollukat újra meg újra ma is eladják tehetségesnél tehetségesebb írók, publicisták: ők írják meg a Fouché-mód örökkön felszínen maradó, a politikai divat és kereslet szerint más-más portékát kínáló, megélhetési régi-új politikusok beszédeit, önéletrajzát, avagy éppen szóvivőként a kormány nevében magyarázkodnak.

Se jogból, se szellemi, se anyagi javakból nem juthat egyformán mindenkinek – nincs az a Petőfi emlegette bőség kosara – ezért a hatalmat birtokló vékony rétege a fél országgal összekacsintva és karöltve sokféle korlátozással sakkban tartja az ország másik felét. Ebben is fontos szerep jut a bértollnokoknak.

Nevel(het)-e az irodalom – a déli végeken?

A tehetség, a felelősség és az erkölcs más-más fokon álló kortárs alkotók a régiekkel, a tiszteletre méltó klasszikusokkal együtt előbb-utóbb tanítási anyagként is bevonulnak az iskolákba, s többnyire széplélek oktatók unatják velük a diákságot. Olyan oktatók, akik már rég elfeledték

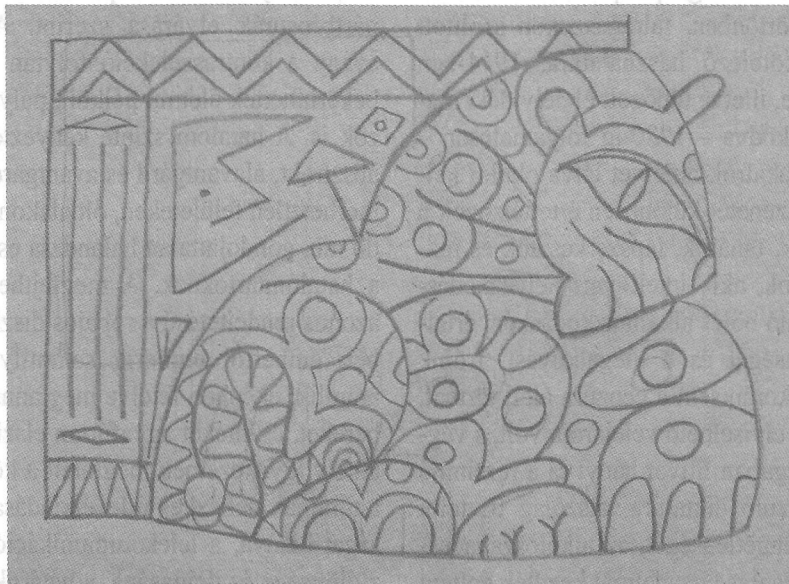
a hivatásra felkészítő mesterek intelmét, hogy a magyartanár legyen hungarológus és a pedagógia művésze.

A Délvidéken nincs magyar könyvesbolt. Mindegyiket felszámolták. Amelyik még akként működik, csak karikatúra: szerény helyi kiadványok és az anyaország diszkontszemetének tárhelye.

Az önművelők egyéni – esetenként kettő darabot meghaladó – könyvbehozatalát akadályozza az önvédelmi paranoia reflexéből meghozott vámtörvény.

Politikusi nyilvános légyottokon mondjon, amit akar, az utódállam – kisebbség iránti jóindulattól elteltnek

látású – mosolygó államférfia, a balkáni színjátszók ezredszere is átverhetik a naivan hiszékeny Nyugatot. Az ideiglenes határkerberosza, szerb pénzügyőre tudja és éberén teszi a dolgát; néhány könyv okán bőszen kutat, firtat, órákra feltartóztat: homályosan (ösztönösen?) sejtve, hogy a számára ellensé-

ges betű történelmi önismeretet és nemzeti öntudatot csempészhet vissza az emberek fejébe. Amiként a lopott eszcajg is a megkárosított tulajdonosra emlékezteti az elkövetőt, a szétszabdalt ország lenyiszált darabjának orgazdját akként nyugtalanítja a régi, eredeti földrajzi neveket tartalmazó újság vagy könyv.

Régen tisztázottnak vélt kérdéseket újra fel kell tenni, az örök kételkedő, a maga ítéleteit is bizonytalanokodva meghozó írók természetének megfelelően:

1. feladata-e az irodalomnak a nevelés?
2. mire és hogyan kell, hogy neveljen?
3. van-e látzata, eredménye a nevelési igyekezetnek?

Az irodalom nevelési igényét, küldetését, elhivatottságát vallók és igenlők más-más helyzetben vannak az anyaországban és az elszakított területeken, amellet, hogy itt is, ott is a nevelés monopóliumára törekvő politikacsinálokkal állunk szemben. Míg egy csonkolt, többé-kevésbé demokratikus nemzetállamban viszonylag kifinomultak a befolyásolás eszközei, a balkáni látzatdemokráciában többszörös alávetettségben sínylődik a kisebbségi magyar nemzetresz.

A fekete december 5-i öngólig terjedő Trianon-vonulat kezdetén az önostorozó Jászi Oszkár szerint a Mo-

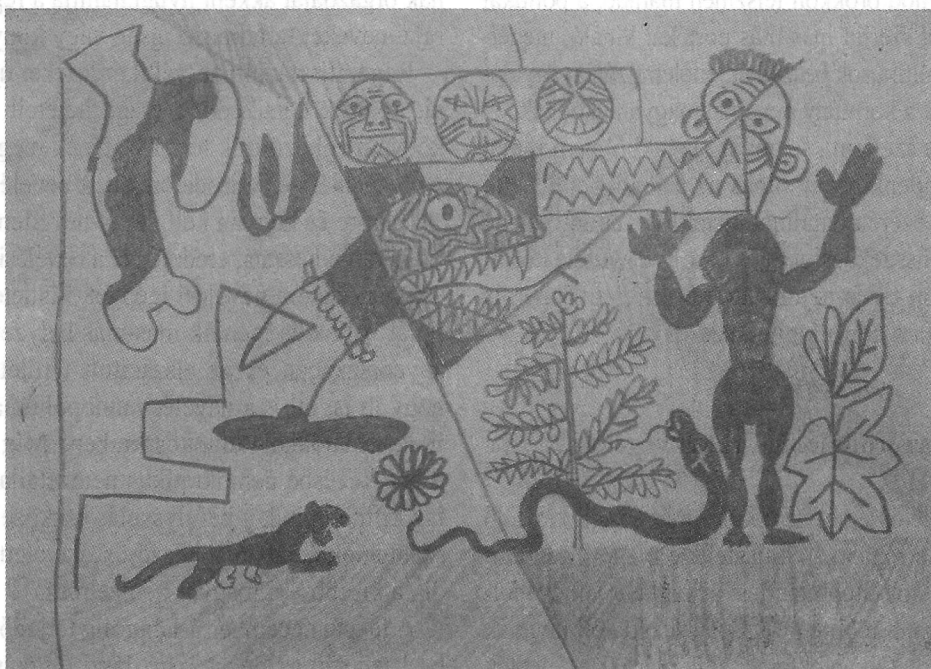
narchia utolsó fél évszázadában Erdélytől, Bosznián és Krajnán át, Dalmáciáig ötszáz politikai per sújtott kisebbségeket. Ám nem árt tudnunk az ítéletekről: Memorandum-ügyben a kolozsvári szakadárak legfeljebb egy év feltételesen kaptak, vagy pl. az az Ivan Cankar, szlovén író, aki 1910-ben a laibachi irodalmi matinén területi elszakadásra és délszláv állam megalakítására buzdított, egy hét elzárásra ítéltetett. Ugyanakkor egyes néptörzsek kulturális alapintézményei előbb alakulhattak meg a Monarchiában, mint anyaországukban.

Ezzel szemben az utódállam balkáni gazdája nyitányként 1922-ben kisebbségi pártpolitikust veretett agyon a szabadkai börtönben, falragaszokon szólított fel az államnyelv kötelező használatára, 1944-ben tízezerszám gyilkolt le, illetve üldözött el délvideki magyarokat, így gondoskodva – 1990-ig folyamatosan – arról az elrettentő kirakatról, amelyet látva okulni kellett, s amely kirakat üzenetét különösen értették azok a délvideki magyar írók, tanárok, lapszerkesztők és magyar (nevű) politikusok, akik intelligens helyezkedésként s a realitáshoz való bölcs alkalmazkodásként értelmezték a gerinctelenséget és a megalkuvást. Íróink megfélemlítése tehát korántsem a cenzúra által történt, az csak a rendszer jól elviselhető velejárája volt, s végtelennek hitt szabadságában fittyet hányt rá a rezsimhű alkotó. Aztán a fellazuló diktatúra látszólag tisztelni kezdte a művészek függetlenségét, az alkotószabadságot. Elvégre az öngazgatás társadalmát kezdték építeni a Balkánon. Csakhogy az öngazgatást mindig kellő eligazítás előzte meg, és aki netán letért a megszabott útról, azt továbbra is a politikai rendőrség terelte megfelelő irányba, többnyire áristomba. A durván hőköltető

kirakat megmaradt 1990-ig. Írókat, újságírókat és tanárokat kasztlítottak be rendszeresen, meg egyszerű, Nyugatról hazatérő vendégmunkásokat emeltek le a határlomásra befutó vonatról, és vittek börtönbe, mert a magukkal hozott újság kedvezőtlen színben tüntette föl a szocializmust meg az államelnököt. Ezzel a kétarcú rezsimmel kollaborált a délvideki magyar csúcsertelmeség, beleértve az írókat is.

A csisztkákkal lezüllesztett tanári állomány a kenyéradó gazda iránti vizslahúséggel végezte az idomítást, dresszírozást, korosztályokon át, azokból a tankönyvekből, amelyeket kiváló professzorok állítottak össze a pártbrosúrák elvárása szerint. A politikai esztétika avagy a kontraszelekció folytán az olvasókönyvekbe bekerülhettek életmű nélküli, pályájuk elején álló szerzők is. A hatalom szinte kényeztette a modern(kedő), absztrakt, álavantgárd és avantgárd művészeket, mert a mérhetetlen felületeken, oldalakon át semmit nem mondó mű, gondolattalan halandzsa eszményi szövetségese a hatalomtartóknak. A megfejthetetlen szöveghalmaz azonos rendeltetésű a robajos diszkrétéval, mert közegében embertől emberig semmilyen információ nem áramlik, eképpen felelve meg annak az atomizáló, embereket, eszméket agyafúrtan elszigetelő igyekezetnek, amely igyekezetnek megfelelt a közelmúlt rafinált diktatúráinak nehézkes útlevelkiadása, az utak lepusztultsága, hiánya, a telekommunikáció elmaradottsága, lezüllettsége és drágasága, a határok kilépődíja, a gyülekezési jog és a polgári egyesülés ellehetetlenítése.

Nevelni csak gondolkozásra serkentve, gondolatokkal lehet, s a gondolatok terjedésének útjában semmilyen háttár sem állhat.

**Szemiotika, retorika
és esztétika – no meg
a józan ész
avagy Mukařovskýtól
Compagnonig**

Jan Mukařovský:
Szemiológia és esztétika
Kalligram, 2007.
Szegedy-Maszák Mihály:
Az értelmezés történeti-
sége, Pro Pannonia, 2006.
Paul Ricoeur: Az élő me-
tafora, Osiris, 2006.,
Antoine Compagnon:
Az elmélet démona,
Irodalom és józan ész
Kalligram, 2006.

Akár véletlenszerűnek is tekinthetnénk, hogy ez a négy könyv szinte egy időben került a könyvespolcomra. Hogy az egyébként nem túl élénk magyar tudományos könyvkiadás egy éven belül produkált négy olyan irodalomelméleti kiadványt, amelyek váratlanul egymásba kapcsolódnak, egymást olvastatják, rejtett vitába kezdenek egymással. Programosság aligha lehet mögötte – a négy könyv három kiadó munkája –, így valóban a véletlennek tulajdoníthatjuk szinkron megjelenésüket.

Vagy talán arról tanúskodik ez a meglepő egyidejűség, hogy a jelen tudományos gondolkodása hasonló kérdések felé irányul? Hogy egyszerre válik kérdésessé a szövegek (műalkotások) magába zártságának ős-strukturalista dogmája és az újabb, posztmodern tézisek legtöbbike, a szerző halálától a referencia teljes kiiktatásán át a jelentések szétszóródásáig. Hogy visszahelyeződik jogaiba nem csupán a műalkotás történetiségének tétele, de a nyelv és a szerző történetiségéé is. Ha ezek a szempontok tették aktuálissá a négy művet, az nem annyira szerzőik és koruk érdeme, mint inkább a kiadók és szerkesztők érzékenységeé, hiszen a négy közül két könyv eredetije évtizedekkel ezelőtt jelent meg. (Pontosabban Jan Mukařovský esetében elszörtan publikált tanulmányok egybeválogatásáról van szó, Benyovszky Krisztián jóvoltából.)

A könyvek több szempont alapján is párokba állíthatók. Paul Ricoeur és Antoine Compagnon franciák, s kizárólag kettejük között fedezhető fel hivatkozás alapú kapcsolat (persze a bő harminc évvel későbbi munka, Compagnoné hivatkozik Ricoeurre, ám nem a szóban forgó műre). Mindketten egyetemi előadásai tanulságait összegzik. Mukařovský és Szegedy-Maszák Mihály értekezései abban közösek, hogy kutatásukat különböző művészeti ágak összevetésével végzik. Compagnon következtetései jó részével az ötven-hatvan évvel korábbi tanulmányok szerzője, Mukařovský is egyetértene. Hogy miért kell ezekért a felismerésekért újra megküzdeni? Mert a posztstrukturalizmus cáfolni látszott őket;

Compagnon épp ezeknek a cáfolatoknak az ellentmondásaira mutat rá, anélkül hogy visszahátrálna az irodalomértés múltjába. Ezen a horizonton Mukařovský úgy tűnik fel, mint többé-kevésbé elfeledett (mert részben meghaladottnak hitt) előzmény, amelyhez bőven lehetne kapcsolódni (Compagnon nem teszi).

Mukařovskýban és Ricoeurben közös a szemiotikai irányultság, Compagnonban és Szegedy-Maszákban az elfogultságok iránti érzékenység, a megfontolva haladás, az erős kijelentésektől való tartózkodás és nem mellékesen az áttetszőségig világos értekezői nyelv. Hozzájuk – és az elméleti igényű alapszemlélet ellenére sem nehézkes Mukařovskýhoz – viszonyítva különösen szembeűnő Ricoeur szövegének barokkosan strukturált, olykor túlbonyolított jellege. Mukařovský s Szegedy-Maszák – és ez napjainkban üdítő kivétel – bőven alátámasztja mondandóját konkrét példákkal; ez ügyben Compagnon félúton van közöttük és a példáktól mint ördög a tömjénfüsttől féltő Ricoeur között. A legkevésbé olvasóbarát Ricoeur; a legszórakoztatóbb – a maga szelíd iróniától kísért polemikus modorában – Compagnon. A részletekbe menő, monografikus igényű franciákhoz képest Szegedy-Maszák – igaz, könyve rövidebb előadássorozat eredménye – nagy vonalakban vázolja koncepcióját. Ricoeur könyve a tudományos eltökéltség, Mukařovskýé a szemiotikai elfogulatlanság, Szegedy-Maszáké az impozáns európai műveltség és sokoldalúság diadala – s Compagnoné az oly sokszor lenézett, félretett, de talán újra megbecsülést nyerő józan észé.

Mukařovský magyarul először publikált tanulmányai élesen világítanak rá arra, hogy a szocializmus szellemi bezárkózása mennyire megnehezítette a magyar tudományosság lépéstartását a korszerű európai folyamatokkal. A prágai nyelvésziskola eredményei még a hetvenes években is csak töredékesen juthattak el hozzánk. A *Szemiológia és esztétika* című válogatás (ford. Benyovszky Krisztián) arról is tanúskodik, miként vált ki a nyelvészet, az irodalomelmélet és esztétika klasszikus tudományaiból egy új – és teljesen csak a hatvanas években önállósodó – diszciplína, a szemiotika (Mukařovskynál szemiológia, a különbség azonban inkább csak tudománytörténeti jelentőségű). A műalkotás jelrendszerként való felfogása megalapozza a művek tudományos hozzáférhetőségét, az esztétikum immáron nem pszichologizáló – impresszionisztikus – tűnődések tárgya, hanem a struktúra elemeit az értelmezés mozzanataiban újrarendező elemzés eredménye. És hogy az analízis során a mű ne záruljon önmagába, arról a szemiozis kiterjesztése gondoskodik: jelrendszernek minősül nem csupán a mű, hanem tágabb összefüggései is, amelyekbe – a műközpontúság hangsúlyozása mel-

lett – beletartoznak más művészetek és a társadalom jelrendszerei is, közjük értve a szerzőt és korát. Az egyes jelrendszerek közötti kommunikatív esemény a mű, így nem szakíttatik ki abból a kontextusból, amelyben létrejött, illetve amelybe a befogadó tartozik.

Ennek a szemléletnek az eredménye az az összehasonlító művészetszemlélet, amely áthatja Mukařovský szemléletét. Építészet, képzőművészet, színházelmélet, film: nem kitérők a szerző munkásságában, hanem érvek mellett, hogy „minden olyan problémát, mely látszólag csak egy művészetet érint, próbaképpen más művészetekben is megvizsgáljanak.” (40.)

Mielőtt fölmerülne a gyanú, hogy a marxista esztétika terepén járunk, érdemes hangsúlyozni, hogy a társadalmi folyamatok művészetekre való leképezését Mukařovský határozottan hibásnak tartja: „... a művészi struktúra fejlődése folyamatos és belső törvényszerűségek irányítják: a művészi struktúra önmagától fejlődik, »önmozgással« – már ez a megállapítás is szembehelyezkedik az olyan nézetekkel, melyek a fejlődésbeli változásokat egyedül a társadalom fejlődésének közvetlen következményeként fogják fel.” (36.)

Mintha Mukařovský összehasonlító művészetszemléletéből indulna ki, úgy kezdi töprengéseit Szegedy-Maszák Mihály *Az értelmezés történetisége* című könyvében, „csábító”, bár „szinte kivihetetlenül nehéz föladat”-ként (5.) jelölve meg a különböző művészetek összehasonlító vizsgálatát. Célja az „egyetlen hiteles értelmezés ábrándja”-nak (7.) megcáfolása. Ehhez zenei, képzőművészeti, színházi és irodalmi példákat állít egymás mellé. Rámutat, hogy azonos partitúrából szélsőségesen különböző időtartamú koncertek születhetnek: nincs „kottahű” előadás. Amiként a Csontváry-festmények kapcsán is szomorú tanulság, hogy a második világháború előtt nem ugyanazt a művet láthatták az elemzők, mint amit mi látunk ma: a művek rongálódtak, átfestették őket. A festészetben ráadásul különösen kényes kérdés a művek hitelessége, a hamisítványok gyakran beépülnek az alkotó recepciójába.

Az irodalomban ez a probléma legplasztikusabban a fordítás gyakorlatában ragadható meg. Szegedy-Maszák izgalmas elemzésekben bizonyítja, hogy a „hűtlenebbnek” gondolt Kosztolányi többnyire pontosabban: a szöveg többértelműségére jobban ügyelve fordít, mint Babits. Tanulságos Szentkuthy *Ulysses*-fordításának kritikája is. Sajnálatos azonban, hogy az irodalomprofesszor az övéhez hasonló idegen nyelvi jártasságra számít olvasói esetében is, így az eredeti szövegek nyersfordítását elhagyja (bár ebben sem mindig következetes, mert olykor megmagyarázza azt, amit az angolul jól tudónak magyarázat nélkül is értenie kell).

A végső tanulság viszonylag sovány: a művek értelmezése koroktól, egyéni és társadalmi kondícióktól és konvencióktól függ, történeti képződmény; így nincs egyedül helyes értelmezés – ez a rögzíthetetlen jelentés a műalkotások legfőbb sajátossága, az esztétikum létmódja. A példatár viszont, amely mindezt alátámasztja, gazdag; lenyűgözően széles tájékozódás és a művészetek iránti szeretet eredménye. S miként Mukařovskýnál, itt is megsejthetünk valamit az esztétikum általános, minden művészeti ágra érvényes törvényszerűségeiből.

Paul Ricoeur *Az élő metafora* című könyve (ford. Földes Györgyi) is egyetlen problémát jár körül. Főhőse az irodalomelmélet egyik legnagyobb múltra visszatekintő fogalma, a metafora. Ricoeur Arisztotelésztől a legújabb retorikai munkákig hihetetlenül széles történeti feltáró munkát végez el, mindenütt rámutatva azokra a logikai bizonytalanságokra, amely ha nem is érvénytelenné, de részlegessé teszi a különböző metafora-értelmezéseket. Gondolatmenetének sarokpontja a szó szintjén és a mondat szintjén értelmezett metafora-koncepciók közötti kapcsolat és ellentét bemutatása. A szószemantikától a mondatsemantikán át haladva jut el a metafora-értelmezés hermeneutikai szintjéig – azaz a mondattól a műalkotás terrénumáig. „Ezzel az új szemléletmóddal – fogalmaz a bevezetőben – egy új problematika tűnik fel, amely már nem az alakját érinti a szóra fokalizált diskurzusalakzatként értett metaforának, sőt még csak nem is az új szemantikai helytállóság megteremtéseként értett metafora jelentését, hanem a metaforikus mondat referenciáját, amelyet a valóság »újra-leírásaként« tételezünk fel.” (Kiemelések az eredetiben, 11.)

Csakhogy Ricoeur, miközben elmés és megejtően megértő összegzést nyújtja a metafora-értelmezések történetének, meghagyva mindenkinek a maga igazát és csupán egy teljesebb – nem is igazság, csak – leírás megvalósítására törekedve, éppen ennek az „ökumenizmus”-nak – hogy Compagnon ironikus kifejezését idézem (150.) – dobja áldozatul referenciat fogalmát, s teremt belőle önreferenciát. Ezzel azonban nem megválaszolja, csupán elnapolja a problémát; hisz bármily szellemes metaforája a műalkotás létmódjának a „hol volt, hol nem volt” mesei fordulata, nem ad választ arra a kérdésre, hogy a *Háború és béke* fikciós világából vezetnék-e kifelé azok a szálak, amelyek kívülről indáztak a fikció világába: a napóleoni háború eseményei (illetve pusztán a ténye). Másként fogalmazva: lehet-e ugyanolyan szintű fikció Tolsztoj regényében Bezuhov és Napóleon alakja? (Jellemző, hogy a referenciát elutasító elméletek ilyen természetű példákat sohasem vizsgálnak, mint ahogy Ricoeur 459 oldalnyi tanulmányában fél tucat irodalmi példát ha említ...)

Ricoeurnek a korai Heideggerhez kötődő referencia-posztulátuma azonban nem zárja teljesen magára a műalkotás világát. Éppen csak a referenciát mindenestől a nyelvben teremtettként tételezi fel: „E reflexív tudás által a nyelv a létben tudja magát. Úgy fordítja meg a referenséhez való viszonyát, hogy saját magára úgy tekint, mint ami az általa hordozott létdiskurzusba lép be. (...) Amikor beszélek, tudom, hogy valami a nyelvre irányul. Ez már nem nyelven belüli, hanem nyelven kívüli tudás: a létből a kimondott lét felé tart, míg maga a nyelv az értelemtől a referencia felé.” (445.) De vajon mi az – ebben a gondolkodási sémában –, ami nyelven kívüli? Csak a metanyelvi, azaz a nyelvről való tudás, a nyelv önreflexivitása? De milyen értelem az, amely a nyelven kívül létezik ugyan, de *csak* a nyelvre irányulhat? Ahogy Compagnon mondja épp Ricoeurre (és Gadamerre) vonatkoztatva: „mintha jóllakatná a kecskét, és a káposzta is megmaradna.” Merthogy Ricoeur a szerzői szándék kapcsán is „mindenkit össze akar békíteni, egyenesen »a szöveg szándéká«-ról beszél” (94.), ami Compagnon szerint fenomenológiai képtelenség: „Mivel a szövegnek nincs tudata, a szöveg szándékáról (...) beszélni azt jelenti, hogy titkon – egy kevésbé gyanús vagy kevésbé kihívó fogalom leple alatt – visszacsempésszük a szerzői szándékot mint az értelmezés támaszpontját.” (95.)

Ha már *Az élő metafora* Ricoeurjét odahagytuk a tíz évvel későbbi Ricoeurért (a *Le temps et récit* szerzőjéért), ideje leleplezni azt a különös könyvet, aminek a kedvéért ezt tettük: Antoine Compagnon 1998-as tanulmányáról van szó (ford. Jeney Éva). Szerző, világ, olvasó, stílus, történet, érték szempontjait szembeesíti az irodalomelmélet történetében, illúziók és megalkuvás nélkül: „E lajstrom kissé kihívó jellegű, mivel az egész egyszerűen az irodalomelmélet fekete bárányainak a listája. Olyan szélmalomharcokra kényszeríti az elméletet, hogy az már belefáradt józan fogalmakat kovácsolni.” (27.) Ezekkel a szavakkal indítja útjára szemtelenül zseniális töprengéseit, amelyek persze nem rajzolnak föl új elméleti konstrukciót, de legalább visszaállítják a józan ész jogát: „... ellen kell állnunk az elmélet és a józan ész közt fennálló, a »mindent vagy semmit« tekintélyes végtelenségének, hiszen az igazság mindig a kettő között van.” (28.)

Legérdekesebb – és talán a legfontosabb –, amit irodalom és világ kapcsolatáról ír. Hiszen a referencia, bármily töredékesen is, ha visszahelyeződik jogaiba, az maga után vonja a lista többi elemének is részleges elismerését. Nézzük csak, hogy működik a józan ész, hétköznapi és művészi szituációt és nyelvet összevetve: „... a fikcióban ugyanazok a beszédműveletek jönnek létre, mint a való világban: kérdéseket tesznek fel,

fölszólítanak, ígéreteket tesznek. Ezek azonban kitalált cselekedetek, melyeket a szerző képzel el és szerkeszt össze, hogy egyetlen valóságos beszédműveletet hozzon létre: a verset. Az irodalom kiaknázza a nyelv referenciális tulajdonságait, műveletei kitaláltak, de mielőtt belépünk az irodalomba, mielőtt benne berendezkedünk, *a kitalált nyelvi műveletek pontosan úgy működnek, mint a valóságosak irodalmon kívül.*” (154. – kiemelések tőlem.)

És Compagnon szerencsére nem szűkölködik az irodalmi példákban, s igyekszik olyanokat választani, amelyek próbára teszik a vizsgált tézist. A világról gondolkodván Balzac *Goriot apó*jára utal: „... a referencia a kitalált világokban addig működik, amíg azok a való világgal összeférhetőek, de zátonyra fut, mielőtt Goriot apó négyyszögletű köröket kezd rajzolni. Az irodalom szüntelenül keveri a való világot és a lehetséges világot: érdeklődik a valóságos szereplők és események iránt (a francia forradalom nagyon is jelen van a *Goriot apó*-ban), és a kitalált szereplő olyan egyén, aki létezhetett volna más körülmények között is.” (155–156.)

Következtetései pedig rendre élesek, csípős humorral fűszerezettek: „... az irodalomelmélet által hirdetett valóságcáfolat talán nem is volt más, mint (...) amit Freud elfojtásnak nevezett, azaz olyan tagadás, mely valamiféle kettős tudatban él együtt az elfojthatatlan hittel, hogy a könyv »mégis« a világról beszél, vagy hogy világot vagy »majdnem«-világot alkot...” (157.)

A szemiotikától az értelmezés és a metafora elméletén (avagy: az esztétikán és a retorikán) át az irodalomelmélet kritikájáig vezetett az út. Négy könyv: példa arra, hogy a magyar tudományos könyvkiadás szeretne is, képes is (volna) lépést tartani a nyugati tudományos élet eredményeivel. Jó lenne, ha közakarát is volna ennek méltóbb finanszírozására...

Nagy Gábor

KANADIANA

ELA KINOWSKA

lengyel származású kanadai fotóművész
kiállítása

a Menta Terasz étteremben
(Budapest, II. Margit krt. 14.)

2007. október 19-ig

- vasárnap–szerda: délelőtt 11 órától éjjel 2-ig
- csütörtök–szombat: délelőtt 11 órától hajnali 4 óráig

Maradandó hullafoltok Lackfi János:
Halottnéző, Noran, Bp.,
2007.

Nehéz kérdés: lehet-e újat mondani közelmúltunk eseményeiről, az átélt korszakról, a sokat vitatott „átkosról”? Költői kérdés; hiszen valójában mindenki a maga életét éli, azon keresztül lát és láttat. Ha sok is bennük a közös, igazán mégis csak az *egyéni* reakciók érdekesek. Lackfi János új kötetében gyerekkori énjével mondatja el, ami körülötte történt. Ami gyerekszemmel, az ellentétes hatások és benyomások révén, a családi, iskolai ellentmondások által kialakult benne. Figyel alaposan; mesél is sokat, mégis mintha csak háttérszereplő volna. Nem kér számon, felelőt sem keres, szinte érzelmek nélküli résztvevője az eseményeknek.

A gyerekkor egyszerre szabad és félelmetes légkörében számyalva mindenről eszébe jut valami (más is), amiről éppen hallott, tanult, amit látott, gondol, s ezek mind összefüggnek egymással. Szabad belső világ ez, egyfelől a laza felelőtlenység, a könnyedén szárnyaló fantázia korszaka, másfelől, éppen e korlátlan fantázia révén, olykor a valóságosnál is félelmetesebb. Pedig az nehezen túlszárnyalható. Az ijesztő elképzelésekből néha mégis megkönnyebbulés visszatérni a realitásba. A gyerek, noha egyformán otthonos mind a maga teremtette virtuális világban, mind a tőle független valóságosban, ezekből úgy teremt egységet, hogy tisztában van vele: amikor úgy akarja, pontosan megkülönböztetheti őket egymástól.

A játékos csapongások közben találkozunk az átlagos ember átlagos életének közhelyikivonatával, ami annyira találó, hogy önmaga paródiája egyben. A szerelő figurája tökéletesen jelképezi a mindenkori igénytelen kisembert, aki elégedett – kívülről nézve szájalmasnak tűnő – közegével, de aki *ott és úgy* találja meg saját helyét. Egy gyerek még inkább az egyéni emberi sorsokra figyel fel, mintsem a társadalmi háttérre. Észreveszi, ahogy az emberek családon belül egymás idegeire mennek. Lackfi finom érzéssel mutatja be a cigarettázás szertartásának apró, öntudatlan jeleivel azokat az alig észrevehető lélektanilag folyamatokat, amelyek egy kapcsolat, egy család, egy élet tönkremenetelének állomásairól árulkodnak. Hogy a magánemberi tragédiáikért milyen mértékben felelős az adott társadalom – az egyértelmű esetek kivételével –, nem könnyű meghatározni. De valamilyen formában mindig fennáll az összefüggés: mára például a társadalom számos tagja „saját jogán, önerőből” juthat olyan kiszolgáltatott, lehetetlen helyzetekbe, amilyenekről akkoriban egész apparátusok gondoskodtak intézményesen.

A gyerek – akárcsak a felnőtt – bizonyos dolgokat nem

ért, másokat igen; vagy érteni vél... Ami minden (gyerek)korban egyaránt megtalálható: a szexuális kíváncsiság, a másoknak – a többieknek – megfelelni akarás, az ösztönös kegyetlenkedések. A függetlenedési igyekezet az egyszerre irigyelt és megvetett felnőtt társadalomtól, mindattól, amit az képvisel. Érzékelhető a párhuzam: ahogy a legtöbb gyerek szeretne kitörni a gyermekkorból egy vágyott, önálló felnőtt lét felé, éppúgy próbálgatná – kissé óvatosan, vissza-visszahúzódva valami biztonság illúzióját nyújtó fedezék mögé – a kordában tartott többségi társadalom az áhitott, szabad(nak hitt), de folyamatos tapasztalat híján inkább csak elképzelt világba való átjutás lehetőségét.

A játékos és a véres valóság között feltűnnek a félig játékos, félig komoly dolgok; az őrsvezetés, a mesterkélt közösségi élet, amit ugyan senki nem vesz komolyan, de annyian kiélhetik általuk fontoskodási szükségleteiket. A szürkeség mindenre rányomja bélyegét. A Kádár-korszak ugyan elmúlt, de a kádárizmus maradt. Nyúlós maradványai nemhogy egyszerűen csak itt ragadtak, de valami deformált módon újra termelődnek, és tovább rombolnak. Az egész múltból talán egyetlen tanulság maradt volna – ha maradt volna: közönyössé váló emberekkel, összetartó közösségi szellem nélkül nincs normálisan működő, épkezláb társadalom. Ám a mértékadó korszak szerint ez ódivatú felfogás.

Mi maradhat mégis? „*Anyám ugyan azt mondta egyszer a kád szélére ülve, éppen fürödtem, hogy Isten nincs, vagy ha van, hát kísérletező tudós, így bánik az emberekkel, mint a hangyákkal, a csatornanyíláson mindig feljöttek a fürdőbe a hangyák, anyám az ujjhegyével nyomkodta agyon őket, fascarodtak, görnyedeztek a keménypáncélos kis testek, miért kéne egy ilyen Istent szeretnem, nyomkodta a hangyákat anyám. Én meg nem mondtam neki, hogy a múltkor a körtefán valaki száz levéllel, ezer levéllel kanalazta a fényt, mintha egy nagyon nagy család ebédelne aranylevelet, s én azóta tudtam, hogy azt a lakomát valahogy az Isten adta, és van valami más is, nem csak a hangyák.*” Ez a szinte mellékesen odavetett töredék felülemelkedik minden sivárságon, és távlatot ad a gyerekeknek. Hogy valamelyest helyükre kerülhetnek a dolgok. Talán mindazok ellenére is, hogy a család személyes tragédiája csendesen és kimondatlanul összefonódik egy nemzet tragédiájával.

Wutka Tamás

A Magyar Napló októberi számának
bemutatóját 2007. október 10-én,
szerdán 18 órakor tartjuk
a Téma Kávézóban.
(1126 Budapest, Márvány utca 48.)

Andrej Bodor Berniczky Éva:
szoknyája Méhe nélkül a bába,
Magvető, Bp., 2007.

Ha valaki a kötetborító alapján tájékozódna, a szerzőről megtudhatja, hogy mikor született (1962-ben), hol él (Kárpátalján, Ungváron), s hogy ez az első regénye, miután ugyanennél a kiadónál (a Magvetőnél) három évvel ezelőtt (2004-ben) már megjelent egy novelláskötete (*A tojásárus hosszúnapja*). E soványka ismeret többféle találgatásra ad okot. Arra, hogy az író, mint az egyik klasszikus, manapság elvétve sem hivatkozott társa a prózában (Déry Tibor) mondta magáról, későn érő típus. Arra, hogy nem most indul ugyan, de innen-től méri pályája futását; ha voltak korábban kötetei, azokat mint nem egy klasszikus, főleg költő elődje (Ady és Nagy László, Kányádi és Csoóri Sándor) vagy napjaink tán legjobb regényírója (Szilágyi István) megtagadja, megtagadná. Arra, legvégül, lakóhelyéből következtetve, hogy nem kér irodalmunk nemzetiség szerinti csoportosításából, nem akar a kárpátaljai magyar irodalomba betagozódni.

Ezzel, ha így áll a helyzet, feladhatja a leckét Eperjesi Penckófer Jánosnak, e terület legjobb ismerőjének: mit kezdjen monográfiája (*A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*) azon bekezdésével, ahonnan a következő tények tudhatók meg: az író a kilencvenes évek közepétől közöl meséket és novellákat, az első mesekönyve 1996-ban az *Égen járó kismanó*, a második a *Fejezetek az üvegházból* címet viseli (1999). Ezzel egy időben látnak napvilágot novellái, a férjével, Balla D. Károllyal közös kötetben (*A topáz illemtana*), a harmadik ugyancsak az évi összeállításban (*Reggel madár, délben kötél*) pedig kettőjükön kívül még Füzesi Magda is szerepel. Az írókolléga (Penckófer János) szerint a házaspár irodalomszemlélete hasonló, de Berniczky Éva történetmesélői „egy tapasztalataiban sokkal gazdagabb megszólalót” sejtetnek. S ahogy e kurta közlés zárul, az nemcsak az irodalomtörténész lényeglátó képességéről, hanem az író felfogásának, elképzelésének lényegi változatlanságáról is tanúskodik. Arról, hogy világa a kezdetektől „szövegvilág” s hogy „kavarognak” benne az ironia és a groteszk elemei, szövevényes, „sok-sok mellékszálból” szövött történetei tragikomikus szemléletűek. Pontos szavak ezek a tehetség természetéről. De nem a méretéről, amelyről csak most, a regény ismeretében lehet bizonyosan állítani, hogy az átlagost jóval meghaladja. E tekintetben a *Méhe nélkül a bába az Aletta bárkája* párja, Szávai Géza alkotásáé – mindketten kiemelked-

nek az utóbbi idők regényei közül szerkezetük merész és mégis arányos voltával, az egyes epikai elemek gondolati, eszmei teherbíró képességének kockáztatásával. Nem utolsósorban azzal, ahogy önnön megformálásukat, megalkotottságukat folyvást szóba hozzák, tárgyuként szerepeltetik.

A teher kihordása, a vajúdás, a születés, a világra segítés: a „testábrázolás” képzetkörébe illik Berniczky Éva regényének már a címe is, de az elbeszélői fejtegetések jó része szintén ide tartozik. Beszéljen az egyes szám első személyű történetmondó, aki egyben (fő)szereplője is az eseményeknek, akár hétköznapi keresetlenséggel, közvetlenül, akár áttételesen, metaforikus sejtelmességgel: a teremtés folyamatához örökké visszatér. Mindeközben női mivolta, anyai szerepe miatt éppúgy, mint alkalmoszerű munkájából, (mű)fordítói elfoglaltságából eredően szinte a rögeszmék kényszerével kísérti a „szétválaszthatatlan kettőség” gondolata, az a tudat, hogy képtelen „szétválasztani az élőt az élettelenről”. Ez a gond – kevésbé a másokkal, inkább az önmagával folytatott dialógusokban – főleg a magzati lét állapotával kapcsolatban terheli. Azon tépelődik, vajon a vér szerinti gyermekei, fia és lánya születésének emléke miért keveredik benne két idegen kölyök történetének befogadásával, illetve megelevenítésével. Vagyis a szülés, egy élő lény világra jötte egy élettelenével, az írással. Legyen ez utóbbi saját mű létrehozása (mintha az elbeszélő a regénynek nemcsak hőse, de szerzője is volna), vagy fordítás, melynek során „végérvényesen” átváltozik, „megszületik helyettem valaki más, egészen más, mint akinek mostanáig hittem magam”. A szóhasználat sem marad meg a testiség körében, a medencecsont, a szeméremajak említésénél, az írással kapcsolatban olyan fogalmak merülnek fel, mintha az elbeszélő Derridán – vagy magyar fordítóin – is iskolázott volna. Stílusosan szinte mindvégig emelt szövegében egyébként is az elvonatkoztatásnak és az elvontságnak olyan végletei, szélsőségei tűnnek föl, amelyeket lehetetlen volna a történetben valóságosnak láttatott élethelyzetekkel, személyiségjegyekkel kapcsolatba hozni. A beszélő azonban amennyire kitűnik absztrakciós képességével és igényességével, annyira meglep azzal, hogy a megszólalás tisztaságára alig ügyel, a torzszülött „leutánóz”, a „beazonosít”, a „kihangsúlyoz” igéihez fordul, az idejében értelmű „időben”-nel gyanútlanul élve szinte magától értetődően használja a „túl”-, „vissza”- vagy a „felülírás” fogalmát. Mindjárt a regény alaphelyzetének ecsetelésekor, annak a festésekor, hogy egy bizonyos Szvitelszki nevű férfi, foglalkozására nézve történelemtanár, szenvedélyét tekintve megszál-

lott könyvgyűjtő az elbeszélővel azért fordíttatja le egy hol Allocsának, hol Allának nevezett „szépelgő kurtizán” költő füzeteit, hogy ennek a számára „képzeletbeli asszony”-nak a színeivel „írhasssa felül a létezőt”, a valóságos asszonyát, az általa szándékosan analfabétának hagyott Mokrinkát. Aki előtt örökre „megismerhetetlen és elolvashatatlan” a gyűjtemény – mindezt a névtelen narrátor „egész előre kiagyalt örült machináció”-nak tartja. Önismeretére vallana, ha a saját története bonyolítását is így jellemezné.

Ennél azonban kritikusabb önmagával szemben: szégyelli, hogy a neki leginkább tetsző írásokat a sajátjaiként kezeli, s hogy „az utóbbi időben mind gyakrabban kívánom meg mások paradicsomát”. S ahogy ez a teremtéssel kapcsolatos motívum egy „riasztó, ugyanakkor elbűvölő kertre”, ebben az „üres képrámák garmadájá”-ra emlékeztet, ugyanígy idézi föl a szoknya mint a test külső motívuma a regény más szerzők írásaiból vett elemeinek eltakarását. „Istenem, kinek a szoknyájába bújtam bele már megint?” – ez a kérdés a búcsúmondata, mielőtt a záró részben, mint eddig is, dől betűkkel, a saját fordításában adja közre Allocska feljegyzéseit. Ezekben vállon átvett s derékra tekert leplekről álmodik s arról, hogy Alla, az anyja, Odarka „évtizedekig visszatartott vajúdása alatt” nőtt fel a méhében, amelynek nyálkás burka a bőrévé vált, s ezért érzi magát „inkább kimetszett, erőszakkal eltávolított szervének, mint gyerekének”. Nem szorul magyarázatra, hogy életnek vagy inkább a létezésnek ez a felfogása összeegyeztethetetlen egy valószerű világ megalkotásának szándékával – vagyis-hogy Berniczky Éva regénye megannyi konkrét tárgyi eleme, szociologikus ténye, tényezője ellenére is a groteszk anyajegyeit hordozza magán, és nem a realizmusét. S ha ezt figyelembe véve keressük annak a szoknyának a tulajdonosát, amelyikbe az elbeszélőhős-(szerző) örömet bújít bele, igaz, némileg restelkedett is, akkor holtbiztos, hogy Andrej Bodorra bukkanunk. A *Méhe nélkül a bába* szabása, varrása mint a *Sinistra körzeté*, a minta, elcserélhetetlenül, Bodor Ádám varrodájából való. E műhely minden szegletében otthonosan mozgóknak, a szakmai eszközök és a mesterfogások kiváló ismerőinek leírásait: a szakértők beszámolóit alapul véve szinte öltésről öltésre nyomon követhető s ellenőrizhető, a *Sinistra* valóban afféle gyártási alpanyagként szolgált-e, s hogy Andrej szoknyáját mennyire alakította át, a saját alakjára formálva az író narrátora.

Hogy a fazon ugyanaz, ennek nemhogy visszafogott, de egyenesen kihívó jelei vannak. Mint Andrej Bodor esetében, ugyanúgy itt sem tudható bizonyosan,

ugyanaz a figura szólal-e mindig, noha első személyben beszél. Ugyancsak mint ott, a történet lényegében itt is egy gyermek keresése; a fogadott fiú, Béla Bundasian helyett Allocskaé, aki mindjárt a születése után magára marad, Odarka, az anyja, a címbeli bába elhagyja. Sinistra körzetében a tunguz nátha különös kórja terjed, itt, Jóna, illetve Csornohova környékén a gulliver-kór, mely mikor zsugorítja, mikor pedig növeszti a beteg testet. Amott a Kinder-tojás, a Kent cigaretta, a Haribó zselé hivatott valóssá tenni, időhöz kötni a kitalált világot. Itt tán a marinált gomba, a Pravda, esetleg a Chytilova-film, a Százsorszéppek, de még inkább a digitális óra.

Ahol meg még a fércelés nyomai is ugyanazok: a groteszk testábrázolás, a szakirodalomban emlegetettek szerinti. Hogy a testnek azok a helyei a legfontosabbak, ahol mintegy túlnő önmagán, kilép saját határai közül – mint az anyagcserét vagy a szaporodást szolgáló részek, tagok. Itt, különös módon, nem annyira a szeméremtestek, mint amennyire a nyelv – úgy is, mint a beszéd eszköze, de úgy is, mint a másik meghódításáé, leigázásáé. A „színek nélkül élő” Szvitelszkit ezért hozza lázba Mokrinka „rózsaszínű nyelvének hullmázása”, s ezért haraptat le magának egy borsószemnyit, hogy szopogathassa, a másik „húsába vágó egyesítést” tanúsítva. Nyelni és nyalni – akár történetük mottója is lehetne. A világ bekebelezésének, illetve az ember világba való bekebeleződésének tanúsítójaként, amikor a természet elemei is egymásba folynak, növényi és állati szféra keveredik az emberivel, az animális létformára, szintre vallóan.

S még Andrej Bodorék mentsége is hiányzik, nincs hatalmi elnyomó gépezet, brutális erőszak, totális ellenőrzés, nincs fenyegetettség és kiszolgáltatottság, szabadság nélküliség. Ernesztovics tanfelügyelő státuszát rég megszüntették, mégis órákat látogatni hajtja a kényszer. Kamenyica postáskisasszony sorra eltünteti a csomagok címezését, mégis ritkán reklamálnak miatta. Senki sem kéri számon, „hová csúszott” a bakterház előtt tekergő „mozdulatlan szerelvény”-ből az élet. Fásultság, közömbösség és hanyagság van, nemtörődömség, a rendetlenség és gondatlanság uralma. Az elbeszélő ezzel szegül szembe, amikor – szerzői szerepben látva magát? – abban reménykedik, hogy „az elképzelt történetben velem együtt kelnek életre mindannyian, akiket eddig a sivárság mozdulatlan birodalmában kellett hagynom”.

Ennek az életre keltésnek lett talán a szoknya a varázs eszköze.

Márkus Béla

**Az eltűnt mondat
nyomában** Dante Marianacci:
Tiszavirágzás,
Noran, Bp., 2006.

Dante Marianacci regényének főhőse nagyon hasonlít szerzőjére: a vezeték nélküli Giorgio kultúrdiplomata, aki hosszú időt töltött angol nyelvterületen, s nemrég annak az intézetnek élére került, amelynek épülete egykor a magyar parlament képviselőházának adott otthont. A vissza-visszatérő utalások tovább gazdagítják történetének magyarországi hátterét: a regény mottója Petőfi *A Tisza* című versének zárószakasza, a diplomáciai tárgyalások könnyen azonosíthatóan Magyarország uniós csatlakozásáról folynak, egy futó leírásban az olasz köztársasági elnök budapesti látogatásának jeleit is ismerhetjük fel, a főhős töprengései során Székesfehérvár városnévének etimológiájáról olvashatunk, a regény nagyjelene a Tisza szegedi szakaszán játszódik, s a könyv Madách-idézettel zárul. Ám e sok-sok konkrétum ellenére a *Tiszavirágzás* korántsem egy sajátos életpálya meghatározott szakaszának krónikája, a főhős foglalkozásának a mű közlendője szempontjából vajmi kevés jelentősége van, s állomáshelyének többszöri azonosítása is csupán az elbeszélés feltétlen valóságosságát szolgálja – talán csak a két versidézet *hommage*, a tiszavirágzás pedig éppenséggel egyetemes jelképpé növekszik –, az események sokkal tágabb térben és időben zajlanak, bőséggel áradó emlékek többretegű múltjából bontakoznak ki.

A cselekmény javát kitevő emlékek a mű rövid terjedelme ellenére is gazdag regényuniverzumot alkotnak. A kisebb-nagyobb emlékmozzaik könnyen összeálló kirakójátékából sokszíniú rajzolódik ki előttünk a főhős irodalomközpontú és mégis gyakorlatias személyisége; színes epizódok által megelevenedik gyermek- és ifjúkora; kitűnő portrék földidéző erejével megjelennek szülei, tanítói és régi környezetének jellegzetes helyi figurái; élvezetes történetekből megismerhetjük szülőhelyének legendáriumát; de az eleven leírások révén részesei lehetünk egy-egy távolabbi utazásának, felnőttkori élményének is. A gazdagon folyó elbeszélést pedig rendre kiegészítik a főhős tudományos töprengései, elvont gondolatai: a vékonyka kötetben Joyce, Musil, Gadda enciklopédikuságának mintája is fölsejlik.

Erősen személyes történeteinek előadására Marianacci több elemből álló elbeszéléstechnikát alkalmazott. A regény első számú narrátora harmadik személyben és múlt időben mesél, de távolságtartó pozícióját következetesen ellentétező előadásának belső monológ jellege: hőséne minden érzését, minden gon-

dolatát ismeri, harmadik személyben is az ő bensőjéből beszél. E narrátornak a szerző egy igen finom asszociációval a látszólagos szerkesztetlenségre is szabad kezet adott. A regényfikció (életvalóság?) szerint Giorgio az erős stressztől megviselve hosszú szabadságra megy, elmenekül diplomata munkája elől, s hogy kedélyét fölrázza valahogy, egy fekete humorú irodalmi idézetet keres, amely zanzásítva így él emlékezetében: „egyik-másik öngyilkosjelölt a halál küszöbén gondolja meg magát, mert eszébe jut a kávéház, ahová minden este dominózni jár”. Hősünk ugyan nem találja meg a kedélyjavító mondatot, ám a föltételezett szerző, Proust érezhetően fölzsabadítja gondolatait, s narrátor-képviselője már eszerint közvetíti őket, az elbeszélte események a gondolat szabadságával váltogatják egymást. A regény közepén azután egy fejezetet át egy másik narrátor, az ifjúkori Giorgio veszi át a szót: az újabb fikció szerint a keresett idézet helyett egy napló kerül elő. Ám a naplóíró egykori Giorgio is múlt idejű eseményeket beszél el, csak éppen időben közelebről, azaz egy másik idősíkből; továbbá a kevesebbet értő gyermek szavával és első személyben, azaz egy másik elbeszélői nézőpontból. Egy fejezet erejéig bekerül tehát az elbeszélésbe a „nekem tetszett”, „szinte semmit sem értettem”, „annyit azért felfogtam” leszállított tudatszintje, gyermeki szubjektivitása is, az elbeszélte események pedig immár nemcsak mellérendelői viszonyban követik egymást, hanem rétegződnek is, az „én azt mondom, hogy ő azt mondta” alárendelői viszonyában kínai skatulyákként épülnek egymásba. Meglehet, hogy e bonyolult narrációs játékban és időkezelésben valós események játszottak a szerző kezére – Giorgio-Marianacci valóban Proust-idézetet keresett, és valóban kezébe akadt ifjúkori naplója –, ám a valóságot is csak megfelelő technikai apparátussal lehet társszerzővé fogadni.

A regény fő idősíkjában voltaképpen a Proust-idézet gyakorlati megvalósítása folyik. Giorgio kávéháza a gyermekkori otthon, dominója a tevékeny élet. Újfajta szenvedéllyel lát otthona csinosításához, új épületrészeket rendez be, új munkaeszközöket vásárol, úszómedencét építtet, edzőtermet alakít ki magának. Ezt a cselekményidőt törlik meg azután az emlékek és a fölmerülő gondolatok különféle idősíkjai, ám ha mégannyira a prousti tudatfolyam szabadságával is, egy percre sem nélkülözve a „minden összertartozik” hitét. Marianacci narrátora minden mozzanatban, minden részletben, minden tárgyban elengedhetetlenül fontos közvetítőt lát, már-már a XIX. századi realisták valóságiszteletével tudósít. De hát ne feledjük: a keresett idézet másik feltételezett szerzője – Giorgio kettőre gyanakszik – éppenséggel Balzac...

Az elbeszélés hangnemét korántsem a balsejtelmű alaphelyzet határozza meg. Aligha lehet kérdéses, hogy Giorgio menekülése az önvizsgálat lélektani igényét hordozza magában, a „mit csinálók és miért csinálom” kérdéspancrás veti föl, hősünk emlékképeit mégsem az önvizsgáló terápia jól ismert fájdalma kíséri, emlékezése a lehető legtermészetesebb és legderűsebb emlékezés. Történetei, ha fölsejlik is bennük olykor egy árnyalatnyi melankólia, üdék, szívderítők, mosolyra indítók, mediterrán melegségű emberi történetek. Az élet szeretete járja át őket, még az emlékező rosszkedvében is. Sokkal inkább fellinis amarcord ez a visszatekintés, mintsem freudi lélektükrözés.

Aki már ismeri Marianacci verseit (ismerheti az *Odüsszeusz a szélben* című kötetéből, melyet a Napkút Kiadó adott ki 2005-ben, Budapesten), regényében is legkedvesebb témáit láthatja viszont: a szülőföld és a család megidézésén túl a földrajzi és a szellemi utazásokat, az emberi és az irodalmi találkozásokat, férfi és nő szenvedély uralta kapcsolatát. Az erősz különösen fontos szerepet kap a regényben. Már a stressz gyötrelmeiből is egy érzelmi nőalak, Veronese egyik festményének álombeli figurája igyekszik kimenekíteni a főhőst: „...ott járt-kelt előtte, meg is szólította, rejtett, kacér pillantásokat eregetett felé, talán üzenet volt ez, jel a szökésre”; és a menekülés bibliai szentségű útvonulát, a születésig visszavezető utat is éppen ő sugallja neki: „Egy távoli pontra mutatott a világegyetem térképén, egy üstökösként fénylő pontra, mely a Háromkirályok útját vezérelte Betlehembe”. A regény végén pedig, a gyermekszerelme ártatlanul erotikus epizódjai után igazi hús-vér figurává testesül ez a képből álommá lett, kétszeresen is elvont nőalak: Giorgio a gyönyörű Mariannával, a rovarok tudós kutatójával tér vissza magyarországi állomáshelyére, hogy vele együtt megfigyelje és maga is kövesse a leginkább szerelemre született lények, a kérészek nászünnepe. A tiszavirágzás, a szenvedély fűtötte rövid élet örök, ám olasz földön kevéssé ismert jelképe ezzel Giorgio életének jelképévé és a könyv címévé is válik.

A töredékes idő és lehetséges tágítása a költő Marianaccinak is jellegzetes motívuma. „A pillanatban fölemészttem a végtelent” – írja egyik versének emblematikus zárósortában, s a *Tiszavirágzás* szépprózájával most éppen arra tett kísérletet, hogy ezt a pillanatra sűrített végtelent szavakba foglalja. S amikor élvezetes regényét a magunk töredék-idejéből kitekintve, Lukácsi Margit szép magyar fordításában olvassuk, mindinkább az lehet az érzésünk, hogy ha az a bizonyos Proust-mondat nem került is elő, egy kicsit bővebb, egy kicsit más, újabb és eredeti változatban mégiscsak itt áll előttünk.

Szénási Ferenc

Szovjet lágerekben Stark Tamás: Magyar foglyok a Szovjetunióban, Lucidus Kiadó, Bp., 2006.

Stark Tamás első könyve 1989-ben a Történettudományi Intézet Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok kiadványsorozatában Magyarország második világháborús emberveszteségét tekintette át a korábbi, többnyire csak globális, hozzávetőleges becslésekkel szemben veszteséforrások (hadműveletek, fogság, zsidóság, vándormozgás) szerinti részletezésben, mindmáig a legkörültekintőbben és legalaposabban mérlegelt számszerű adatokra támaszkodva, olykor jelentősen módosítva a korábbi, többnyire erősen fölfelé kerekített becsléseket. Későbbi munkái is a világháborús évtized leginkább érintett intézményeivel, társadalmi csoportjaival foglalkoznak behatóan.

Legújabb könyve az évtizedeken át szinte tabuként kezelt témát, a Szovjetunió-beli magyar foglyok kérdéskörét járja körül. Jellemző, hogy a felhasznált irodalom jegyzékében feltüntetett mintegy százharminc tétel túlnyomó része az utóbbi másfél évtizedben látott napvilágot. 1989 előtt a forrásoknak csak az egynegyede jelent meg, azoknak is jelentős része nyugaton, emigráns szerzőktől. A foglyok kérdést érintő első komolyabb hazai tanulmányok az 1984-es évhez köthetők, de adataik egymástól többszörösen eltérnek. Stark Tamás már 1986-ban megállapítja, hogy a háború után nyugaton maradt és keletről vissza nem tért személyek lényegesen nagyobb mértékben csökkentették az ország népességét, mint a konkrét harci cselekmények áldozatai. Új könyve bevezetésében előljáróban leszögezi azt is, hogy a „hadifoglyok” a Szovjetunióban valójában kényszermunkások voltak akkor is, ha katonaként estek fogságba. Közvetett módon kifejezésre jut ez abban is, hogy a könyv címében nem „hadifoglyok”, hanem „foglyok” szerepelnek.

A könyv első harmadában a polgári lakosság elhurcolásának körülményeivel foglalkozik: földrajzi tájanként, megyénként, sőt fontosabb helységenként részletezi a harcok során szovjet fogságba hurcolt civil személyek számát. Külön fejezetet szentel a kárpátaljai magyar nemzetiségű férfiak, a Felső-Tisza vidéke, a Felső Bodroghöz és az Ung-vidék polgári lakossága elhurcolásának, a magyarországi „németek” „mozgósítása”-nak olyan helységekből is, ahol egyetlenegy német anyanyelvűt sem mutattak ki a népszámláláskor. Példákkal bizonyítja, hogy a súlyosabb harcok után több civilt hurcoltak el, nagyobb volt az erőszak és kollektív felelősségre vonás, mint a gyors előnyomulás után.

A Magyarország háború alatti, többszörösen megnagyobodott területéről elhurcoltak száma Stark Tamás szerint hatszáz-hétszázezerre, ebből a civilek százötven-kétszázezerre

re tehető. Más adatok szerint hétszázötven–nyolcszáz ezer lehetett a magyar kényszermunkások száma, s az egyik legújabb tanulmány a foglyok mintegy felére teszi a civilek arányát. Egy másik fejezet Magyarország háború utáni, jelenlegi területéről, a vidékről elhurcoltak számáról tájékoztat részletesen. Több évtizedes hallgatás után az 1990 óta rendelkezésre álló szovjet dokumentumok is növekvő fogolylétszámról tanúskodnak. Stark Tamás ebben a könyvében is igyekszik az adatokat a valóságot közelítő pontossággal számszerűsíteni, könyve nagyobb részében azonban a foglyok viselkedését részletezi, kezdve a tucatnyi magyarországi zsúfolt gyűjtőtáborral. Megállapítja, hogy a Dunától keletre eső táborokban a foglyok nagyobb része civil volt. A magyarországi táborokból a foglyok túlnyomó részét romániai tranzittáborokon (Máramarossziget, Brassó, Jași és a két legnagyobb: Temesvár és Focșani) keresztül szállították a Szovjetunióba. Az éhség és főleg a szomjúság következtében szállítás közben a foglyok tíz-húsz százaléka meghalt. A halottakat a sínek mellé fektették, halálukat nem regisztrálták.

A magyar foglyok zöme a donyeci iparvidéken, a Krím félszigeten és Ogyessza környékén, az Uralban, a Volga mentén, a moszkvai, minszki, kijevi, voronyezsi területeken, a krasznodari kerületben és Azerbejdzsánban végezte kényszermunkáját, de a Távol-Kelet kivételével szinte mindenhol voltak magyar foglyok.

A foglyok napi nyolc-tizenkét órás munkaideje gyakran hosszabbra nyúlt. A Donyec vidéki szénbányákban időnként tizenhat órát kellett dolgozni, sőt a foglyok gyakran harminc órát töltöttek egyhuzamban a föld alatt. Ehhez jött hozzá a munkahelyre vonulás időtartama. A munkanorma a munkavezetőtől és lágerparancsnoktól is függött. Aki nem tudott száz százalékot teljesíteni, kevesebb ételt kapott, így munkaereje megfogyatkozott. Ezért még kevesebb ételmiszert kapott, ami végelgyengüléshez vezetett, mert a napi háromszáz grammos kenyéradag nem volt elegendő az életben maradáshoz.

A fogolyéletet leginkább az éhezés jellemezte, jóllakni sohasem lehetett. (Az egy főre jutó állatállomány a Szovjetunióban még 1951-ben is alacsonyabb volt, mint 1913-ban, a cári korszakban.) A foglyok éjjelét a poloska keserítette meg, a nappalokat pedig a tetű. Az állandó éhezéstől és nehéz testi munkától a legyengült, felére csökkent testúlyú foglyok könnyen megbetegedtek, s a betegség gyakran végzetes volt. A halandóság a tél végi időszakokban volt a legnagyobb. A halálozás valódi okát azonban sohasem írták be a jegyzőkönyvbe. A foglyok olykor a hullakamrába bújva, magukat halottnak tetetve próbáltak elszökni a táborból. Ezért központi utasításra a hullakamrában levők fejét temetés előtt betörték. Szökési kísérlet miatt sok rabot lelőttek vagy brutálisan megbüntettek.

A kilátástalanság és tehetetlenség következtében járvány-

ként terjedt a búskomorság, ami gyorsította a testi leépülést is. De akadtak, akik kialakították a túlélés szabályait: nem szabad panaszkodni, mert attól gyengébb lesz az ember. Versenyt rendeztek az apró örömök felkutatására, és voltak, akik kapaszkodót találtak a hitben – amint ezt a Gulágon tíz évet eltöltött Olofsson Placid atya emlékezéseiben olvasható. A táborvilágnak is megvoltak a hősei és szentjei, ha nem is kanonizálták őket. (A visszaemlékezők többsége melegen emlékezik meg a jó szándékú, segítőkész orosz ápolónőkről is, akik a hazamenetel reményének hangoztatásával tartották a lelket a beteg foglyokban.) Külön fejezet szól a foglyoknak a helyi lakossággal kialakult rendszerint jó kapcsolatáról.

A könyv utolsó fejezete a szülőhazába való visszatérés nagyfokú szervezetlenségét ecseteli. Az ország kommunista vezetőinek félrevezető állásfoglalásaival szemben kiemeli az új esztergomi érseknek, Mindszenty Józsefnek az elhurcoltak és foglyok ügyében kifejtett aktivitását. A visszatérők közül sok „politikailag megbízhatatlan” személyt visszaküldték a Szovjetunióba. Akik hazatértek, szigorú figyelemzésben részesültek: a Szovjetunióról csak jót mondjanak, mert visszaszállítják őket. 1947 nyarától Rákosi Mátyás kérésére a hadifogoly tisztek hazaszállítását le is állították, mert a kommunista párt ellenséget látott bennük, és nem kívánta részvételüket a választásokon.

Korábbi munkáihoz hasonlóan, Stark Tamás ebben a könyvében is törekszik a számszerű adatok ütköztetésére, tudva azt, hogy – mint már Pitagorasz megállapította – a számok és az arányok hozzátartoznak a dolgok lényegéhez. Összegezése szerint a szovjet fogságba került hatszáz–hét-száz ezer magyarnak – optimista becsléssel is – csak mintegy kétharmada jutott vissza szülőföldjére. A több mint kétszáz ezer eltűnt magyar többségének a halálát nem lehet dokumentálni, mert a gyűjtő- és tranzittáborokban, valamint a szovjet lágerekben vesztették életüket. Megállapítható az is, hogy a német és japán foglyok mellett a magyarok száma volt a legnagyobb a szovjet kényszermunka-táborokban.

A szövetséges hatalmak Teheránban, Jaltában és Potsdamban egyaránt egyetértettek azzal, hogy a háborúban vesztes nemzetek munkaerejükkel is járuljanak hozzá a Szovjetunióban a háborús károk helyreállításához. Stark Tamás könyvének különösen nagy értéket kölcsönöznek azok a fejezetek, amelyek a kényszermunkások élet- és munkaviszonyait tárják fel nyomtatásban is megjelent munkákra, kéziratok emlékezésekre és hiteles levéltári forrásokra támaszkodva. Könyvének ezek a részei idegen nyelvű – orosz, de főleg angol – fordításban való megjelenítésre (is) kíváncsiak. Annál is inkább, mert a nyugati történetírás alig foglalkozik a háború utáni szovjet kényszermunka-táborokkal, a legyőzöttek immorális és a nemzetközi jogba is ütköző kollektív büntetésével.

Kápolnai Iván

Beszámoló a Magyar Írószövetség tisztújító közgyűléséről

A Magyar Írószövetség szeptember 22-én, szombaton tartotta háromvenként esedékes tisztújító közgyűlését a Fasori Evangélikus Gimnázium dísztermében. A helyszínt Ódor László, a gimnázium igazgatója ingyen bocsátotta az anyagi gondokkal küzdő szövetség rendelkezésére, mindössze annyit kért, a résztvevők egy-egy dedikált könyvük ajándékozásával támogassák a gimnázium könyvtárát.

Az egyébként eddig mindig kétnapos rendezvényt ugyancsak anyagi okok miatt kellett egy napra sűriteni, így a máskor gyakori probléma-elemző felszólalásokra, érdemi vitára nem kerülhetett sor. A felszólalók csupán jelezték azokat a gondokat, amelyekkel a magyar társadalom sorsának alakulását elemző irodalom képviselőinek szembe kell nézniük. Az irodalom egyik, ha nem a legfontosabb feladata, ebben több felszólaló is egyetértett, a nemzeti emlékezet fenntartása. A jelenlegi állapotok azonban nem biztosítják a felelősen alkotó írók számára a minimális munkafeltételeket sem, az irodalmi műhelyeket, a kis kiadókat, folyóiratokat ellehetetlenítik, az olvasáskultúrát elsorvasztják, tehát megfosztják a magyar irodalmat legfőbb életelemtől, támogatójától, az olvasótól.

A tanácskozás vendégei közül Lezsák Sándor felszólalásában az Írószövetség és az irodalmi műhelyek 56-os és rendszerváltó szerepére figyelmeztetett. Halász János, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának alelnöke összefoglalta azt a programot, amellyel a mai magyar irodalom létfeltételei biztosíthatók, és csökkenthető a jelenlegi irodalmi életet jellemző esélyegyenlőtlenség. Eszerint biztosítani kell az irodalmi szervezetek és a mai magyar irodalmi termés 80%-át (!) megjelentető folyóiratok, valamint kiskiadók munkafeltételeit, hatékony ösztöndíjrendszerre van szükség, létre kell hozni egy az olvasás népszerűsítését támogató alapot, ki kell dolgozni a mai magyar irodalom színvonalas műveit befogadó könyvtárbeszerzési programot és a magyar művek idegen nyelvű megjelentetésének átfogó támogatási rendszerét.

Kalász Márton beszámolt az elmúlt három év munkájáról, amelynek legnagyobb eredménye, hogy az Írószövetség, ha könyvtárát be is kellett zárnia, a méltatlan támadások ellenére is működőképessé maradt.

A felkért hozzászólók közül Vasy Géza *Sorskérdésekről pátosz nélkül* című előadásában arra figyelmeztetett, hogy a globalizáció az igényes magyar nyelvhasználat legnagyobb ellensége. Ha nem védekezünk, a

L. Simon László, Vasy Géza, Kalász Márton (Pető Hunor felvétele)

magyar hamarosan kocsmanyelvvé silányul. A védekezésben pedig az irodalomnak fontos szerepet kell játszania. Kiss Gy. Csaba a múlttal, annak bűneivel való szembenézés fontosságára figyelmeztetett, Szörényi László új irodalomtörténetet ígért, Szentmártoni János az írók, különösen a fiatal írók egzisztenciális ellehetetlenüléséről beszélt. Csontos János arra szólította fel pályatársait, ne hagyják, hogy a politika gyarmatosítsa az irodalmat, Thimár Attila az ol-

vasó megnyerésének fontosságát hangsúlyozta. Turczy István az írószövetség modernizálását sürgette, a magántőke megnyerésére buzdított, Báger Gusztáv szavaival élve, „szponzor vadászok” bevonásával. Mezey Katalin rövid felszólalásában arra figyelmeztetett, hogy az irodalom létfeltételeinek biztosítása állami feladat minden európai országban, a magántőke csak kiegészítő lehet. L. Simon László az állam súlyos mulasztására hívta fel a figyelmet: az államosítások idején minden irodalmi szervezet, alapítvány vagyonát elvették, de ezeknek a több milliárdot kitevő értékeknek elmaradt a visszaszolgáltatásuk, és nem történt meg az

értékarányos kárpótlás sem. A bankokat milliárdos állami segélyekkel konszolidálták, az irodalom konszolidációjára azonban mindmáig nem került sor.

Hodosi Gyula a Felvidékről, Ferenczes István, Mózes Huba, Tófalvi Zoltán Erdélyből egészítették ki az elhangzottakat. A közgyűlés elfogadta a mellékelt állásfoglalást, majd az elnökség javaslatára megválasztotta az Írószövetség örökös tagjait.

A közgyűlésnek – amelyen több mint 260-an regisztráltak magukat – legfontosabb feladata a tisztségviselők megválasztása volt. 71-en kerültek fel a választmányi jelölőlistára. Az 56 tagú választmány ezután megválasztotta az elnököt, majd az elnökségi tagokat. A választás eredményei az öt óraker megrendezett sajtótájékoztatón kerültek nyilvánosságra.

A titkárt az új elnök javaslatára az elnökség egy későbbi időpontban választja meg.

A Magyar Írószövetség tisztújító közgyűlésének állásfoglalása

A Magyar Írószövetség tisztújító közgyűlése, csatlakozva a magyar politikai közösség és a magyar, illetve a nemzetközi diplomácia álláspontjához, felszólítja a szlovák parlamentet a Benes-dekrétumokat újrászentesítő többségi parlamenti döntés haladéktalan visszavonására.

A kollektív bűnösség gondolata az Európai Unió eszmeiségébe semmiképp sem illeszthető bele. A Magyar Írószövetség a magyar–szlovák megbékélés híve, ezért a leghatározottabban tiltakozunk a történelmi sebeket ismételtelen feltépő szlovák parlamenti döntése ellen.

Budapest, 2007. szeptember 22.

A Magyar Írószövetség nevében
L. Simon László, titkár

Az Írószövetség új tisztségviselői

Szavazat A választmány tagjai

159	L. Simon László	92
153	Ágh István	88
153	Kalász Márton	87
153	Vasy Géza	87
146	Mezey Katalin	85
145	Jókai Anna	85
145	Kiss Gy. Csaba	85
140	Szörényi László	84
133	Ács Margit	84
132	Lászlóffy Aladár	81
131	Szakolczay Lajos	81
130	Serfőző Simon	81
129	Vathy Zsuzsa	81
118	Albert Gábor	80
117	Karátson Gábor	80
117	Kovács István	80
117	Oláh János	78
116	Csontos János	78
116	Temesi Ferenc	76
115	Farkas Árpád	76
114	Alexa Károly	75
113	Ambrus Lajos	72
113	Vári FABIÁN László	72
112	Kodolányi Gyula	72
111	Tamás Menyhért	72
108	Tóth Erzsébet	71
107	Bertha Zoltán	71
106	Ferenczes István	71
106	Lackfi János	
105	Pécsi Györgyi	
103	Sarusi Mihály	70
98	Czigány György	66
98	Szentmártoni János	66
95	Prágai Tamás	66
93	Király Zoltán (Kolozsvár)	65
92	Deák László	65
92	Kiss Benedek	65
		64
		64
		63
		60
		52
		42
		41
		41
		40
		40
		38
		27
		25

Márkus Béla	92
Marsall László	88
Kis Pintér Imre	87
Monostori Imre	87
Tóth Éva	85
Veress Miklós	85
Kocsis István	84
Turczi István	84
György Attila	81
Láng Gusztáv	81
Füzi László	81
Sebeők János	80
Fekete Vince	80
Fázsy Anikó	78
Szigethy Gábor	76
Czigány Lóránt	76
Dobozi Eszter	75
N. Pál József	72
Tari István	72

Póttagok

Papp Tibor	70
Bakonyi István	66
Sturm László	66
Nagy Gábor	66
Pósa Zoltán	65
Petőcz András	65
Turcsány Péter	64
Jánosi Zoltán	64
András Sándor	63
Hodossy Gyula	60
Balázs Tibor	52
Koppány Zsolt	42
Thimár Attila	41
Király Zoltán (Budapest)	41
Lőrincz György	40
Madár János	40
Simó Márton	38
Tábori László	27
	25

Az elnökség tagjai: Ács Margit, Ágh István, Jókai Anna, Kalász Márton, Szörényi László, Vári FABIÁN László
Elnök: Vasy Géza

A Magyar Írószövetség örökös tagjai

Göncz Árpád az Írószövetség tiszteletbeli elnöke, örökös tagja.

2005. november 19-én az írószövetség 60 éves évfordulóján örökös tagok lettek:

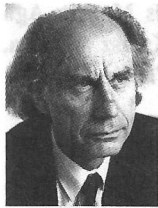
1. Borbándi Gyula
2. Csoóri Sándor
3. Fejes Endre
4. Fekete Gyula
5. Határ Győző (†)
6. Hubay Miklós
7. Jánosi István (†)
8. Jókai Anna
9. Juhász Ferenc
10. Méhes György (†)
11. Pomogáts Béla
12. Szepes Mária (†)
13. Takáts Gyula
14. Tornai József
15. Tóth Endre

2007. szeptember 17-én az Elnökség és az örökös tagok javaslata alapján további 4 fő lett örökös tag: **Kányádi Sándor, Rába György, Sánta Ferenc, Vasadi Péter.**

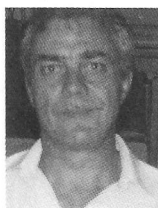
2007. szeptember 22. a Magyar Írószövetség Közgyűlése örökös taggá választotta **Kalász Márton** leköszönő elnököt.

Lezsák Sándor költő, az Országgyűlés alnöke és Halász János, az Országgyűlés Kulturális Bizottságának alelnöke (Pető Hunor felvétele)

Albert Gábor (1929, Egyházasharaszti) író. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen szerzett tanári és könyvtárosi diplomát, majd az Országos Széchényi Könyvtárban, később az MTA Zenetudományi Intézetében dolgozott. Az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője volt. Regényt, novellát, esszét, szociográfiát, történeti tanulmányt ír. A PONT Kiadónál jelennek meg életműsorozatának kötetei. Legutóbb megjelent munkái: *A lineáris ember* (esszék, 2006), *Függőfolyosók* (regény, 2006), *Védekező halálraítéltek, Szókratész és Bakunyin* (esszék, 2007).

Antal Attila (1956, Sátorlajuhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalom Tanszékén dolgozik docensként. Eddig négy verseskötete jelent meg, legutóbbi: *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005). Áprily Lajosról szóló könyve 2003-ban látott napvilágot Kolozsváron.

Benó Attila (1968, Marosvásárhely) költő. Egyetemi és posztgraduális tanulmányait Kolozsváron végezte. Jelenleg docens a kolozsvári Babeş-Bolyai egyetemen. Legutóbbi verseskötete: *Egy nap és a többi* (2005).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett magyar és kommunikáció szakon 2003-ban. Azóta a Magyar Napló belső munkatársa. Budapesten él. 2005 óta a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó szerkesztője.

Ébert Tibor (1926, Pozsony) író, költő, zeneművész. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán és az ELTE magyar irodalom, filozófia, esztétika szakán szerzett diplomát. 1945-ben Budapestre települt. 1963 óta publikál verset, novellát, regényt, drámát, tanulmányt, műfordítást. Hosszabb ideig Franciaországban élt. Idáig húsz kötete jelent meg. 1996-ban Magyar Köztársasági Érdemrenddel tüntették ki.

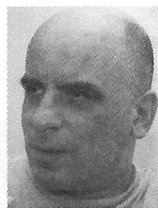
Falusi Márton (1983, Budapest) költő. 2004-ben első kötetéért Gérecz Attila-díjban részesült. Második kötete *Rádyivna ablak, ajtó* címmel idén látott napvilágot. Jelenleg a Hítel folyóirat versszerkesztője.

Horányi Károly (1960, Budapest) író. Az MTA Könyvtára és a Miskolci Egyetemen működő Szabó Lőrinc Kutatóhely munkatársa. Munkái: *Ne panaszd a magányodat! – Kodolányi János levelezése Szabó Lőrincsel és Szabó Lőrincné Mikes Klárával 1948–1957* (szövegközlés előszóval, jegyzetekkel, 2002), „A megélt költemény” – Szabó Lőrinc levelezése Bemáth Auréllal és családjával 1933–1957 (szövegközlés előszóval, jegyzetekkel, 2003), *Eredet és jelkép – Kodolányi János és kortársai* (tanulmányok, 2004).

Kápolnai Iván (1925, Mezőkövesd) tudományos kutató. Budapesten szerzett jog- és államtudományi doktorátust. Ideológiai okok miatt az ötvenes és a hatvanas években sokáig nem kapott képzettségének megfelelő munkát, csak az 1970-es évektől dolgozhatott a Központi Statisztikai Hivatalban a könyvtár osztályvezetőjeként. 1983 óta rokkantsági nyugdíjas. Budapesten él. Tanulmányai, cikkei statisztikai, gazdasági, történeti és irodalmi folyóiratokban, heti és napilapokban jelennek meg.

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író, szerkesztő. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkeszti. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992) és Artisjus-díjas (1995). Legutóbbi kötetei: *Gimnazisták* (regény, 2002), *Farkasok órája* (regény, 2003) és *Wien a sínen túl* (regény, 2006). Fényképét Csapó Nándor készítette.

Márkus Béla (1945, Bükkaranyos) irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem modern magyar irodalom tanszékén docens; József Attila-díjas. Debrecenben él. Legutóbb megjelent kötete: *Tények és képzetek* (tanulmányok, 2005).

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. A Széphegység Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtársa. József Attila-díjas (1993). Legutóbbi kötete: *Holdének - és más versek gyerekeknek* (2007).

Miklya Lukszányi Mónika (1965, Békéscsaba) író, pedagógus. Férjével, Miklya Zsolttal közösen 1992-től munkatankönyveket, pedagógiai segédanyagokat ír, szerkeszt. Elsősorban gyermekíróként ismert. Felnőtteknek szóló novellái 2002-től jelennek meg irodalmi lapokban. Az Édes Anyanyelvünk pályázatán második helyezést (2004) kapott. Legutóbbi kötete: *Te csak táncolj szépen* (regény, 2006).

Nagy Gábor (1972, Körmen) költő, irodalomtörténész, jelenleg a szombathelyi egyetemen tanít. Magyar és összehasonlító irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot 2000-ben. Idén augusztusban elnyerte a Tokaji Íróklub díját. Legutóbbi kötete: *Átok, balszám* (versek, 2003).

Nagy Gáspár (1949, Bérbaltavár – 2007, Budapest) költő. 1976 és 1980 között a Móra Kiadó lektora, 1988-tól 2004-ig a Hítel szerkesztője. 2004 és 2007 között a Magyar Katolikus Rádió művészeti főszerkesztője. József Attila- (1990), Balassi Bálint- (1999), Kossuth- (2000) és Arany János-díjas (2005). Idén *Sárfelirat* címmel jelent meg kötete (posztumusz versek, 2007).

Szénási Ferenc (1946, Újpest) irodalomtörténész, műfordító. Nyugdíjas, a Szegedi Egyetemen tanított, Budapesten él. Italianista. Könyvei: *Italo Calvino* (1994), *A huszadik századi olasz irodalom. Történet, szerzők, művek* (2004). Magyarra fordította Ungaretti, Quasimodo, Palazzeschi és mások verseit, Calvino, Collodi, Sciascia és mások prózai műveit. A *Leonardo könyvek* kétnyelvű sorozat és egyéb kiadványok szerkesztője.

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyere*n című antológiában indul pályafutása 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas alkotó. 2001-ben a

Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi kötete: *Séta tűzben, virágban* (vál. versek, 2005).

Vasy Géza (1942, Budapest) irodalomtörténész, az ELTE modern magyar irodalomtörténeti tanszékének docenseként tanított. Az 1945 utáni magyar irodalommal foglal-

kozik, különös tekintettel Illyés Gyula, Kommos István, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor, valamint saját nemzedéktszai munkásságára. Budapesten él. József Attila- és Arany János-díjas. A Magyar Írószövetség elnöke. Legutóbbi kötete: *Tíz kortárs költő* (2007).

Vicei Károly (1944, Zenta) író. Megszakított gimnáziumi tanulmányok, alkalmi és időnyomok után az újvidéki egyetem bölcsészkarán szerzett magyartanári diplomát. Első verseit az Ifjúság

symposion című irodalmi rovata, ill. az Új Symposion közölte. Tanárként dolgozott, amikor szintársulat szervezése (névleg: „ellensé-

ges propaganda”) miatt bebörtönözték. Azóta csak prózát ír, több novellapályázaton (Magyar Szó, Majtényi Mihály) díjat nyert. Az 1991-es zentai béketüntetés miatt nyolc hónapig menedékes volt Szegeden, azóta munkanélküli. Zentán él. 2001-ben jelent meg *Nyolc napon túl gyógyuló közérzet* címmel kötete Budapesten.

Wutka Tamás (1951, Budapest) esszéista. Budapesten él. Önálló kötetek: *Benedek István* (1990) *Mindent tudunk* (1994). Publikációk az utóbbi években: Lyukasóra, Új könyvpiac, Kortárs, Magyar Napló.

A Barankovics István Alapítvány irodalmi ösztöndíja

A Barankovics István Alapítvány pályázatot hirdet irodalmi ösztöndíjra olyan fiatal írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy szociográfiai munkájukhoz kérnek támogatást 2008-ra. (Az ösztöndíj egy naptári évre szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy tehetséges fiataloknak segítséget nyújtson készülő vagy tervezett könyvük (verseskötet, novelláskötet, regény vagy szociográfiai munka) kidolgozásához, befejezéséhez.

Az ösztöndíj odaítéléséről a Barankovics István Alapítvány által felkért szakmai kuratórium dönt.

Ösztöndíjban évente egy fő részesülhet.

Az ösztöndíj összege havi (nettó) 100.000 Ft.

Az ösztöndíjas az ösztöndíj lejártakor a tervezett könyv kéziratát nyomdakész állapotban az Alapítvány rendelkezésére bocsátja. Az Alapítvány igényt tart a kiadási jog elővásárlási jogára. Vállalja – külön szerződés alapján – a könyv megjelenését.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

1. a pályázati adatlapot
2. szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni a korábban elnyert ösztöndíjakat, illetve a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más támogatást)
3. publikációs jegyzéket, a legfontosabb három folyóiratközlés fénymásolatát
4. munkatervet (a tervezett könyv vázlatát 1500–2000 betűhelynyi terjedelemben)
5. nem kötelező, de hasznos a szakmai ajánlás

A pályázatokat a Barankovics István Alapítvány irodájában
(1091 Bp., Kálvin tér 8. II.em. 13.)

kell benyújtani személyesen munkaidőben vagy postai úton.

Beadási határidő: 2007. november 1.

A pályázati kiírás és adatlap letölthető az Alapítvány honlapjáról: www.barankovics.hu

Az elbírálás határideje: a fenti határnaptól számított 30 munkanap.

Az ösztöndíj megvonható vagy részlegesen visszatértható, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget.

Feliratkozás a Magyar Napló elektronikus levelezőlistájára

KEDVES BARÁTUNK,

Ha szeretne csatlakozni virtuális hírlevelünk népes olvasótáborához és a jövőben rendszeresebb, közvetlen tájékoztatást kapni legújabb kiadványainkról, programjainkról, kérjük, küldjön egy e-mailt alábbi címünkre:

info@magyarnaplo.hu

Így nevét és e-mail címét felvehetjük elektronikus levelezőlistánkra.

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

Üdvözlettel,
a Magyar Napló szerkesztősége

Elérhetőségünk a világhálón: **www.magyarnaplo.hu**

**MAGYAR
NAPLÓ**

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja.

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
..... példányban.

Név:

Kézbesítési cím:

.....

Telefonszám:

E-mail cím:

Számlázási cím:

.....

Adószám a számlázáshoz:

Előfizetés kezdete:

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft egy évre 7392 Ft
 negyed évre 1932 Ft

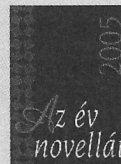
Aláírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. (Írott Szó Alapítvány)
1092 Bp., Ferenc krt. 14. Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.
Tel/fax: 413-6672 413-6673 • E-lelél: info@magyarnaplo.hu
Világháló: www.magyarnaplo.hu

Válassza ki az alábbi könyvek közül,
melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk
(Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái
2005
(szerk.
Bíró Gergely)

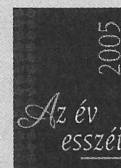
Az év műfordításai
2006 (szerk.
Turczy István)

Az év versei
2005 (szerk.
Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma
(válogatott és új novellák)

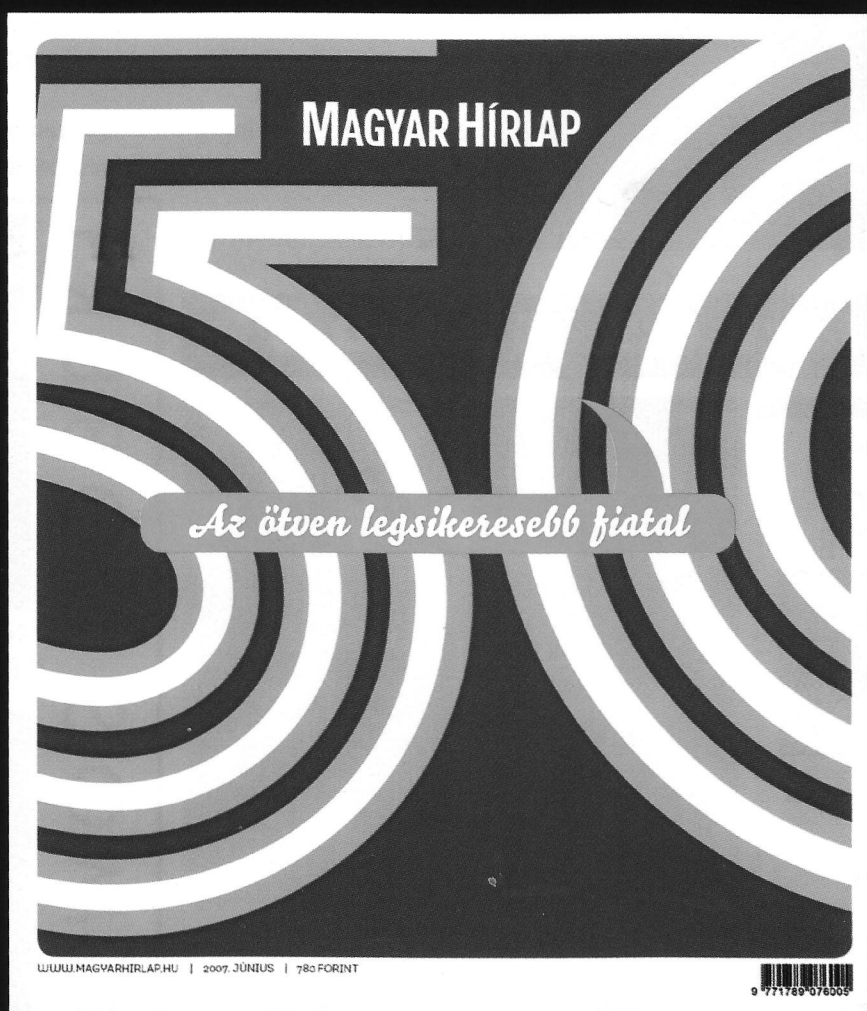
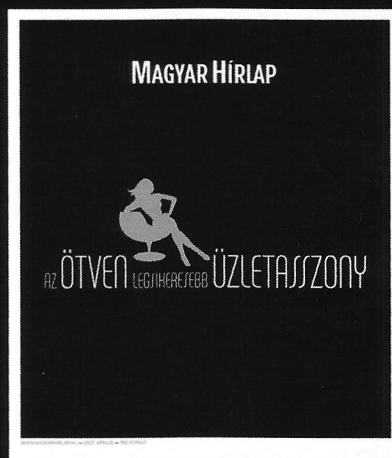
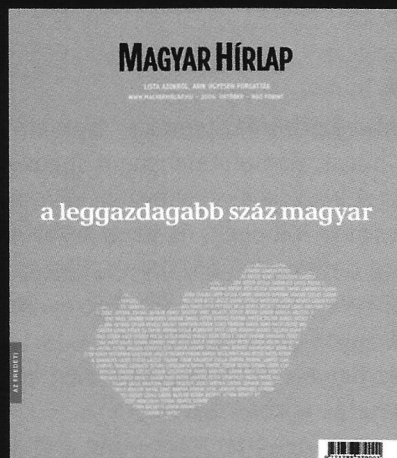

Az év esszéi
2005
(Szerk.
Molnár Krisztina)

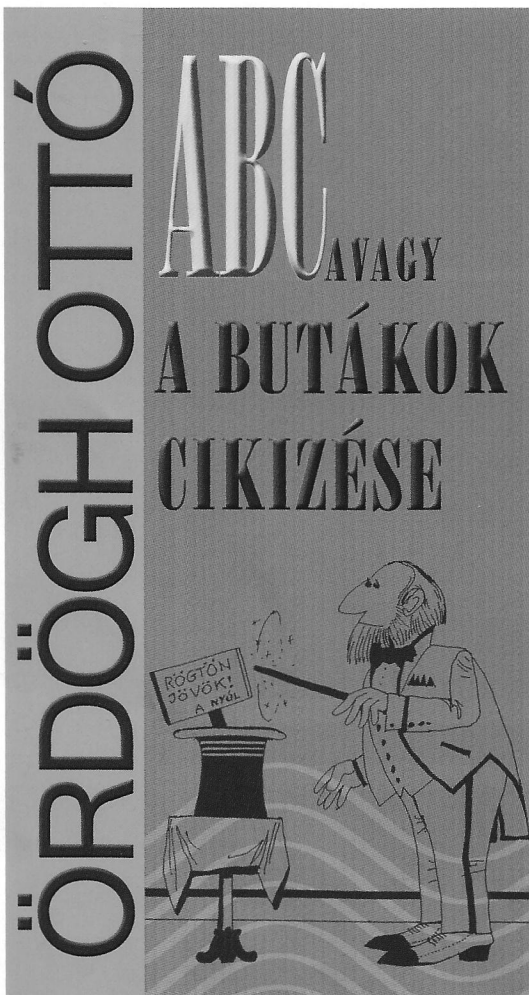

Keresse az újságárusoknál!

A Magyar Hírlap Kiadó Kft. magazin kiadványai

Megrendelhetők a kiadónál a 06 80 636 336-os ingyenesen hívható zöldszámon
vagy az elofizetes@magyarhirlap.hu e-mail címen

Ördögh Ottó ABC, avagy a butákok cikizése

Szatíra KNL grafikaturáival
108 x 210 mm • 112 oldal • Cérnafűzött, keménytablás,
védőborítós
ISBN: 978 963 9614 39 0
1900 Ft

100% humor
Összetevők: irónia, paródia, szamárfia, valamint az élet sava-borsa. Komolytalanságot fokozó anyagok, szófacsarin és sok-sok rutin. Színezék: fekete és sokszínű humor. Vitaminok: ABCdef... és béna karotin. További adalékanyag: ördöghottó E62(ben született), E35(nek néz ki), E7(könyve jelent meg), E175(cm). Nyomokban tartalmazhat magvas gondolatokat is.
Száras helyen tartandó, lehetőleg kéznél.
Fogyasztás közben felráz.
Minőségét megőrzi: amíg világ a világ... és azon túl.
Egy darab könyv a felnőtt szervezet számára ajánlott humorbevétel 100%-át fedezi. Az előírt adagot ne lépje túl. Ha szívén viseli barátai és családtagjai szellemi egészségét, vásároljon nekik is.
Szellemiséggel is foglalkozó agyüzemben készült.
Az ÖrThegh Company engedélyével forgalmazza a Timp Kiadó.

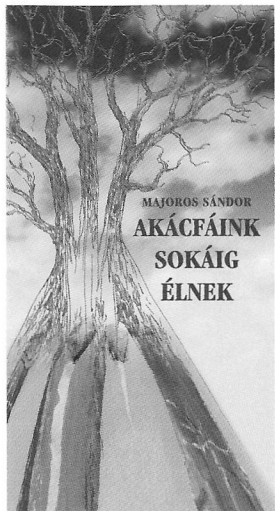
A SZÍNVONAL GARANTÁLT

MAJOROS SÁNDOR

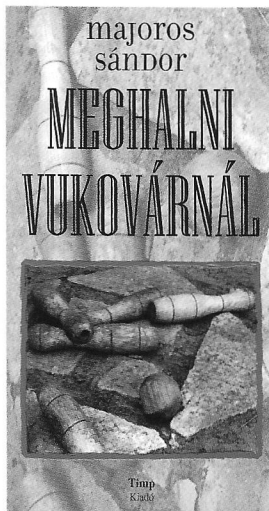
Elbeszélések

ISBN: 963 9614 29 7
2850 Ft

Elbeszélések

ISBN: 963 86478 5 X
1700 Ft

Regény

ISBN: 963 210 056 5
1500 Ft

C S O M Ó S R Ó B E R T

Regény • **2500 Ft**
ISBN: 963 9614 26 2

Regény • **2800 Ft**
ISBN: 963 9614 15 7

Timp®
K I A D Ó

A kiadóban vagy a kiadó honlapjáról történő vásárlás esetén
20 % kedvezmény. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139
Budapest, Frangepán u. 12–14. • www.timpkiado.hu • e-mail:
konyv@timpkiado.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Füst Milán pályázat

A Magyar Tudományos Akadémia Füst Milán Fordítói Alapítvány újra pályázatot hirdet fordítói ösztöndíj elnyerésére.

Az ösztöndíj elnyerésére pályázhatnak azok, akik magyar irodalmi művek idegen nyelvre fordításához, vagy magyar irodalom idegen nyelven történő népszerűsítéséhez kérnek támogatást. Előnyben részesülnek azok, akik Füst Milán műveit fordítják idegen nyelvre, illetve akik Füst Milán külföldi népszerűsítéséhez rendszeresen hozzájárulnak.

A kérelmeket 2007. november 1-jeig kell beküldeni, a pályázó munkásságának bibliográfiáját mellékelve. A pályázat benyújtásához külön formanyomtatvány nincs.

A pályázatokat az Alapítvány levelezési címére:
Budapest 1. sz. Ügyvédi Iroda (1053 Budapest, Kecskeméti u. 13.)
dr. Röder Edit kurátor részére kérjük megküldeni.

DINNYÉS JÓZSEF ONE MAN BAND KLUB

Októbertől minden pénteken 18 órától a Budavári Művelődési Házban (Budapest I., Bem rakpart 6.)

Dinnyés József gitáros-énekes klubot tart versbarátok és igazság-keresők részére.

A klubestek részletei a www.dinnyes.com honlap koncert rovatában olvashatók. Belépő: 750 Ft, melyből 500 Ft a helyszínen a Magyar Napló könyveire levásárolható.

Október 5.

Dinnyés József saját szövegű dalaiból ad elő, amelyeket az előző negyven évben írt.

„Az állampolgári szerep nehéz, és buktatóit nem ismerjük. Részt venni vagy jelen lenni a kérdés. Erre keresem a választ saját szövegű dalaimban.”

Október 12.

Költőkösztöntő – e hónapban született költők köszöntése megzenésített versekkel: Balassi Bálint, Gvadányi József, Kazinczy Ferenc, Garay János, Csontos Vilmos, Kormos István, Tornai József, Hervay Gizella, Tózsér Árpád, Rózsa Endre, Várkonyi Anikó, Serfőző Simon, Magyar Lajos, Csiki László, Verbőczy Antal, Kulcsár Ferenc, Lezsák Sándor, Fodor Géza, Bari Károly.
„Mióta verseket énekelek, a költőket munkatár

saimnak is tekintem. A versben rejtőző zenét ők fogalmazták meg, én csak kikerestem.”

Október 19.

Kik vesznek körül? Kortársak.

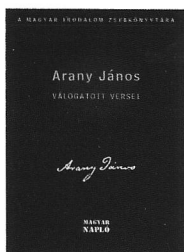
„A velünk egy időben élő költők énekelt versei. A II. világháború után az egész világot újra felosztották. A vers és a próza segített az embereknek felülemelkedni a napi ideológiai harc okozta sérüléseken.”

Október 26.

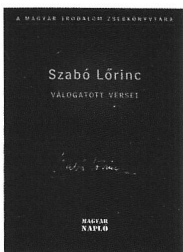
Vendég a Magyar Napló szerkesztősége

„Az est a kortárs irodalomé. Mezey Katalin *Holdének* című kötetének bemutatója. A Széphalom Könyvműhely és a Magyar Napló kedvezményes könyvkiállításával várjuk látogatóinkat.”

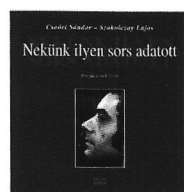
A MAGYAR NAPLÓ KÖNYVKÍNÁLATA

Arany János
Válogatott versei
(szerk. Csillag István)
A/6, kartonált
339 oldal
945 Ft

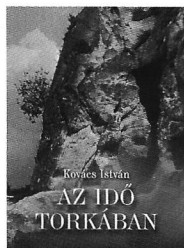
Szabó Lőrinc
Válogatott versei
(szerk. Kabdebó Lóránt)
A/6, kartonált
218 oldal
945 Ft

Csoóri Sándor – Szakolczay Lajos
Nekünk ilyen sors adatott
20x20 cm, keménytablás
96 oldal
1995 Ft

A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára című közkezdvelt sorozatunk újabb kötetekkel bővült. Balassi Bálint, Ady Endre, József Attila, Kányádi Sándor és Utassy József után most Arany János és Szabó Lőrinc válogatott verseit veheti kezébe az olvasó. Sorozatunk célja, hogy a diákságnak és az olvasóközönségnek segítséget nyújtson egy-egy magyar régi és kortárs klasszikus életművének megismerésében. Arany János verseihez Csillag István, Szabó Lőrinc verseihez Kabdebó Lóránt írt utószót.

A kiváló kritikus és irodalomtörténész Szakolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatású költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életútállomásra igyekszik kitérni.

Kovács István
Az idő torkában
(válogatott versek, szerk.: Ekler Andrea)
A/5, keménytablás
248 oldal
2415 Ft

Csontos János
Para. Hódolat a magyar költészetnek
(versek)
Fr/5, keménytablás
80 oldal
1490 Ft

Iancu Laura
Karmaiból kihullajt
(versek)
Fr/5, keménytablás
114 oldal
1490 Ft

A kötet Kovács István József Attila-díjas költő – akinek A gyermekkor tündöklete című önéletrajzi regényéből Erdőss Pál készített mozifilmet az 56-os forradalom évfordulójára – harmincöt évnyi lírai terméséből nyújt keresztmetszetet.

A kiváló költő és publicista ezúttal kedvenc költőinek egy-egy enigmatikus versére írt parafrázisait gyűjtötte csokorba, mintegy főhajtásként a nagy elődök és általa nagyra becsült kortársai előtt.

A fiatal és tehetséges költő második verseskötetében a népi-romantikus elemek természetesen ötvöződnek a városi ember problémálatásával. Expresszív, tömör nyelvezetű és két világ szókincséből, képanyagából egyszerre táplálkozik.

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány), valamint megrendelhetők könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

**AJÁNlja A MAGYAR NAPLÓT BARÁTAINAK, ISMERŐSEINEK IS!
FOLYÓIRATUNK VALAMENNYI RELAY ÉS INMEDIÓ HÍRLAPÜZLETBEN KAPHATÓ!**

 Nemzeti Kulturális Alap

ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA

SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

www.szephalom-konyvmuhely.hu

 NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM

JÓKAI ANNA
Ne féljete

JÓKAI ANNA
Godot megjött

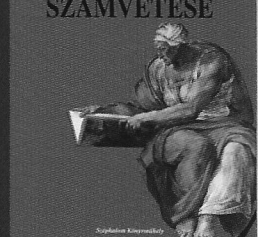

1068. Budapest.
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu

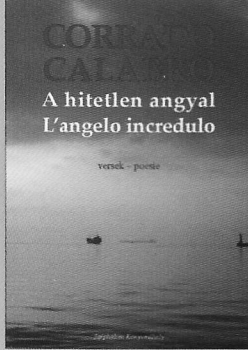
**Kiadónkban
vásárlóinknak
20%-os árkedvezményt
biztosítunk!**

Ügyfeleinket hétköznaponta
9-16 óráig fogadjuk.

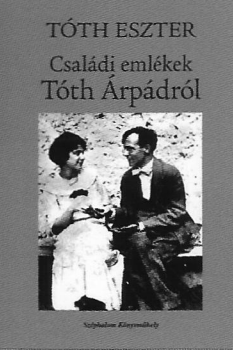
Várkonyi Nándor
**EGY IRODALMI
KORSZAK
SZÁMVETÉSE**

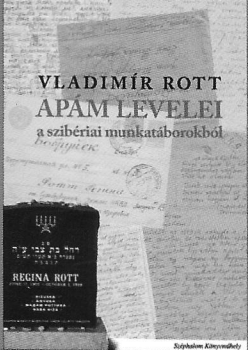
CORTI CAL
A hitetlen angyal
L'angelo incredulo

TÓTH ESZTER
Családi emlékek
Tóth Árpádról

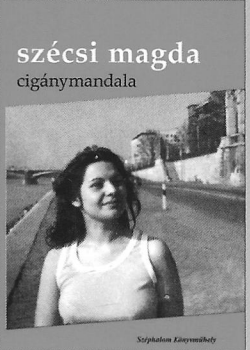
VLADIMÍR ROTT
APÁM LEVELEI
a szibériai munkatáborokból

Mezey Katalin
HOLDENEK
és más versek gyerekeknek

szécsi magda
cigánymandala

NÉGY BEMUTATÓ

a 2007/2008-as évadban

2007. október 26. és 27. – Thália Színház

STRAVINSKY 3 egyfelvonásosa:

A RÓKA, MAVRA, A KATONA TÖRTÉNETE

Rendező: Vidnyánszky Attila

2007. november 24. és december 8. – Operaház

RICHARD STRAUSS: ELEKTRA

Rendező: Kovalik Balázs

2008. március 8. és 9. – Operaház

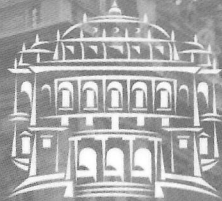
3 EGYFELVONÁSOS BALETTEST

Koreográfia: Bozsik Yvett, Fodor Antal, Markó Iván

2008. május 31. és június 1. – Operaház

CSAJKOVSKIJ: ANYEGIN

Rendező: Zsámbéki Gábor

MAGYAR ÁLLAMI

OPERAHÁZ

*értékek
harmóniája*

www.opera.hu

Támogatóink:

Oktatási és Kulturális Minisztérium

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Pest Megyei
Önkormányzata

Újpest
Önkormányzata